

ទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី សាលាភូមិន្ទរដ្ឋបាល

មុខវិជ្ជា នីតិរដ្ឋបាលទូទៅ

បង្រៀនដោយ៖ សាស្ត្រាចារ្យបណ្ឌិត ថេន ច័ន្ទសង្វារ

រៀបចំដោយ៖ ជួប ថិតថេរឫទ្ធិ
សិស្សមន្ត្រីជាន់ខ្ពស់ជំនាន់ទី៧

ឆ្នាំសិក្សា ២០១២-២០១៣

មុខវិជ្ជា នីតិវិធីបាលក្រសួង

មាតិកា

- សេចក្តីផ្តើម
- ប្រធានបទទី១-គោលការណ៍គ្រឹះនៃនីតិវិធីបាល
- ប្រធានបទទី២-ការរៀបចំរដ្ឋបាល
- ប្រធានបទទី៣-សកម្មភាពរដ្ឋបាល
- ប្រធានបទទី៤-សេចក្តីសម្រេចរដ្ឋបាល
- ប្រធានបទទី៥-ទំនួលខុសត្រូវរដ្ឋបាល

ក្នុងប្រធានបទទី២ ទី៣ និងទី៤ នឹងសិក្សាអំពីការរៀបចំរដ្ឋបាល សកម្មភាពរដ្ឋបាល និងសេចក្តីសម្រេចរដ្ឋបាល ជាត្រឹមត្រូវតាមគោលការណ៍គ្រឹះនៃនីតិវិធីបាលដែលបានសិក្សាក្នុងប្រធានបទទី១ដែរឬទេ? អនុវត្តបានកម្រិតណា? ហើយរដ្ឋបាលខ្លួនឯង មានការទទួលខុសត្រូវយ៉ាងដូចម្តេច ចំពោះការរៀបចំ សកម្មភាព និងសេចក្តីសម្រេចរបស់ខ្លួននៅពេលដែលធ្វើឡើងមិនត្រឹមត្រូវ ឬមិនស្របតាមគោលការណ៍គ្រឹះនៃនីតិវិធីបាល។ ការទទួលខុសត្រូវរដ្ឋបាលនេះ នឹងសិក្សានៅក្នុងប្រធានបទទី៥។

សេចក្តីផ្តើម

១. រដ្ឋបាល

ក. និយមន័យ

រដ្ឋបាលគឺជាអង្គការចាត់តាំងសាធារណៈក្រោមការដឹកនាំរបស់រដ្ឋាភិបាលក្នុងសកម្មភាពសាធារណៈ ដែលរួមមានការកំណត់វិធាន ការរកយុត្តិធម៌ ការដឹកនាំ និងការគ្រប់គ្រង ដើម្បីសម្រេចនូវគោលដៅនៃការ បម្រើប្រយោជន៍សាធារណៈ ដោយប្រើមធ្យោបាយពិសេសរបស់រដ្ឋបាល គឺបុព្វសិទ្ធិនៃអំណាចសាធារណៈ និងការបង្ខំធម្មានុរូប។ រដ្ឋបាល ជាសញ្ញាណមួយដែលមានន័យជា “អង្គភាព” ផងនិង “សកម្មភាព” ផង។ លក្ខណៈពិសេសនៃរដ្ឋបាលគឺវិធានគតិយុត្ត ពីព្រោះរដ្ឋបាលធ្វើសកម្មភាពសាធារណៈដែលផ្ទុយពីរដ្ឋបាល ក្នុងវិស័យឯកជនប្រើសម្រាប់តែការងារបុគ្គលិក ផ្គត់ផ្គង់ និងហិរញ្ញវត្ថុនៅក្នុងក្រុមហ៊ុន ឬទំនាក់ទំនង ការងាររបស់ខ្លួនប៉ុណ្ណោះ។

ខ. សកម្មភាពសាធារណៈ

– កំណត់វិធាន (legislate)៖ រដ្ឋបាលអាចកំណត់វិធានគតិយុត្តទាំងឡាយណាដែលស្របទៅ នឹងច្បាប់ (ឬដែលសភាប្រគល់អំណាចឲ្យ) ដើម្បីអនុវត្ត ឬធ្វើចំណាត់ការការងាររដ្ឋបាល។ វិធានទាំង នោះ មានដូចជា ព្រះរាជក្រឹត្យ អនុក្រឹត្យ ប្រកាស ដីកា។ វិធានទាំងនេះ គឺចេញដោយរដ្ឋបាល រីឯច្បាប់ (ឬក្រម) ត្រូវចេញដោយស្ថាប័ននីតិបញ្ញត្តិ (រដ្ឋសភា និងព្រឹទ្ធសភា) ដូចជា ច្បាប់ភូមិបាល ច្បាប់អប់រំ ច្បាប់អស្សាមិករណ៍ ... ចំណែកឯយុត្តិសាស្ត្រវិញ គឺចេញដោយចៅក្រម។ នេះបង្ហាញឲ្យឃើញពីភាពដាច់ ចេញពីគ្នាដោយឯករាជ្យរវាងអំណាចនីតិបញ្ញត្តិ (ដឹកនាំដោយស្ថាប័នរដ្ឋសភា និងព្រឹទ្ធសភា) អំណាច នីតិប្រតិបត្តិ (ដឹកនាំដោយរដ្ឋាភិបាលដែលមានរដ្ឋបាលជាបេះដូង) និងអំណាចតុលាការ (ជម្រះក្តីដោយ ចៅក្រម ឬក្រុមប្រឹក្សាជំនុំជម្រះ)។ វិធានរបស់រដ្ឋបាល មានអំណាចអនុវត្តដោយចាប់បង្ខំ (ជាភាគពូកែ) ទោះមិនទាន់ដឹងថាវិធាននោះខុសឬត្រូវនៅឡើយក៏ដោយ គឺចាំបាច់ត្រូវតែគោរព និងអនុវត្តតាមជាមុនសិន ប៉ុន្តែគេអាចប្តឹងទៅតុលាការដើម្បីពន្យាការអនុវត្តវិធាននោះ ដើម្បីបង្ការនូវសកម្មភាពផ្សេងៗ ដែលអាច កើតឡើងពីការអនុវត្តវិធាននោះ ហើយរង់ចាំលទ្ធផលនៃការពិនិត្យឡើងវិញពីភាពស្របច្បាប់នៃវិធាននោះ (ការពិនិត្យមើលនីត្យានុកូលភាពនៃវិធានដែលចេញដោយរដ្ឋបាល)។ ឧទាហរណ៍ ប្រសិនបើអាជ្ញាធរ ខេត្តចេញសេចក្តីសម្រេចឲ្យវាយកំទេចផ្ទះមួយ ដោយមូលហេតុថាជាសំណង់ខុសច្បាប់ ឬខុសបច្ចេក- ទេស តើម្ចាស់អចលនៈទ្រព្យ (ម្ចាស់ផ្ទះ) ត្រូវអនុវត្តសេចក្តីសម្រេចនេះដែរ ឬទេ? បើមិនអនុវត្ត គឺមិន គោរពវិធានរដ្ឋបាល (មិនគោរពច្បាប់) តែបើអនុវត្តតាមសេចក្តីសម្រេចនេះ ម្ចាស់ផ្ទះនឹងខាតបង់ទ្រព្យ សម្បត្តិរបស់ខ្លួន។ ចម្លើយ គឺត្រូវតែអនុវត្តតាម ប៉ុន្តែម្ចាស់ផ្ទះត្រូវប្តឹងទៅតុលាការជាបន្ទាន់ ដើម្បីស្នើសុំឲ្យ មានការពន្យាការអនុវត្តសេចក្តីសម្រេចនេះ ដើម្បីទុកពេលឲ្យតុលាការសិក្សាទៅលើសេចក្តីសម្រេចនេះ ថាតើខុស ឬត្រឹមត្រូវតាមច្បាប់។

– រកយុត្តិធម៌ (do justice)៖ ការរកយុត្តិធម៌នៅទីនេះ គឺសំដៅទៅលើ (១) **ការសម្របសម្រួល** ឬការដោះស្រាយទំនាស់តាមមធ្យោបាយក្រៅប្រព័ន្ធតុលាការ (ដូចជា អាជ្ញាធរមូលដ្ឋាន ក្រុមប្រឹក្សាអាជ្ញាកណ្តាល គណៈកម្មការដោះស្រាយវិវាទដីធ្លី) (២) **ការធានាសមធម៌សង្គម** ដោយរដ្ឋាភិបាលចាំបាច់ត្រូវធានា ឲ្យមានការអភិវឌ្ឍនៅតាមតំបន់ជាប់ស្រយាល តំបន់ព្រំដែន តំបន់ងាយរងគ្រោះ ឲ្យមានការរីកចម្រើន ប្រហាក់ប្រហែលទៅនឹងតំបន់ទីប្រជុំជន ឬទីក្រុងដែរ ក្នុងគោលដៅកាត់បន្ថយគម្លាតរវាងទីក្រុង និងជនបទ និង (៣) **រក្សាលំនឹងសង្គម**។ ឧទាហរណ៍ ការសម្របសម្រួលបញ្ហាឈ្លោះប្រកែកគ្នា របស់ប្រជាពលរដ្ឋ ការលះលែងគ្នា បញ្ហាគោសីស្រូវ អំពើហិង្សាក្នុងគ្រួសារ គឺសុទ្ធតែមានការចូលរួមដោះស្រាយដោយមេឃុំ មេភូមិ ឬប៉ុស្តិ៍នគរបាលរដ្ឋបាលឃុំ ។ល។និង។ល។ ទាំងអស់នេះគឺជាសកម្មភាពរកយុត្តិធម៌របស់រដ្ឋបាល ជាក់ស្តែង រាជរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជាបច្ចុប្បន្នបានអនុវត្តនយោបាយផ្តល់ដីសម្បទានសង្គមកិច្ចជូនប្រជាពលរដ្ឋ ដើម្បីកសាងលំនៅដ្ឋាន និងធ្វើកសិកម្មជាលក្ខណៈគ្រួសារ គឺជាកិច្ចការរកយុត្តិធម៌ឲ្យប្រជាពលរដ្ឋដ៏សំខាន់មួយរបស់រាជរដ្ឋាភិបាល។ ការរកយុត្តិធម៌ជាសកម្មភាពសាធារណៈមួយរបស់រដ្ឋបាល ខុសពីការរកយុត្តិធម៌ដោយតុលាការដែលផ្តោតទៅលើការជម្រះក្តីដោយចៅក្រម។

– ដឹកនាំ (govern)៖ សំដៅទៅលើការសម្រេចចិត្តកម្រិតនយោបាយដើម្បីតម្រង់ទិស និងកំណត់គោលដៅឲ្យថ្នាក់ក្រោមអនុវត្តតាម។ រដ្ឋបាលដែលដឹកនាំការងារសម្រេចចិត្តក្នុងកម្រិតនយោបាយ គឺជាសមាជិករាជរដ្ឋាភិបាល ដែលរួមមាន នាយករដ្ឋមន្ត្រី ឧបនាយករដ្ឋមន្ត្រី ទេសរដ្ឋមន្ត្រី រដ្ឋមន្ត្រី និងរដ្ឋលេខាធិការ។

– គ្រប់គ្រង (manage)៖ ជាការងារក្នុងកម្រិតបច្ចេកទេសដោយត្រូវអនុវត្តប្រចាំថ្ងៃដើម្បីសម្រេចគោលដៅដែលបានកំណត់ខាងលើ។ រដ្ឋបាលដែលគ្រប់គ្រងការងារក្នុងកម្រិតបច្ចេកទេស គឺសំដៅទៅលើកម្រិតដែលស្ថិតនៅក្នុងក្របខ័ណ្ឌនៃមុខងារសាធារណៈ ចាប់ពីអត្តនាយក ឬអភិបាលខេត្តចុះក្រោម។

គ. គោលដៅរបស់រដ្ឋបាល

– ប្រយោជន៍សាធារណៈ

ដើម្បីសម្គាល់ថាសកម្មភាពមួយបម្រើប្រយោជន៍សាធារណៈ ឬអត់ ចាំបាច់ត្រូវពិនិត្យលើពេលវេលា និងទីកន្លែង។

ឃ. មធ្យោបាយរបស់រដ្ឋបាល

ដើម្បីធ្វើសកម្មភាពទាំង៤ខាងលើ និងសម្រេចបាននូវគោលដៅនៃការបម្រើប្រយោជន៍សាធារណៈ រដ្ឋបាលប្រើមធ្យោបាយគតិយុត្តមួយហៅថា “បុព្វសិទ្ធិនៃអំណាចសាធារណៈ និងការបង្ខំធម្មានុរូប” ដែលក្នុងនោះមានរាប់បញ្ចូលនូវមធ្យោបាយចំនួន ៣ គឺ៖ (១) វិសមភាពគតិយុត្ត (២) សេចក្តីសម្រេចឯកតោភាគី និង (៣) អស្សាមិករណ៍ និងកំណែន។ កាលណាគេនិយាយពីមធ្យោបាយគតិយុត្ត គឺគេប្រើសម្រាប់ការសិក្សាក្នុងមុខវិជ្ជានីតិរដ្ឋបាល តែបើគេនិយាយពីមធ្យោបាយរូបវន្ត (មនុស្ស និងហិរញ្ញវត្ថុ) គឺគេសិក្សាក្នុងវិទ្យាសាស្ត្ររដ្ឋបាល។

• **បុព្វសិទ្ធិនៃអំណាចសាធារណៈ និងការបង្ខំធម្មានុរូប៖** បុព្វសិទ្ធិនៃអំណាចសាធារណៈជាសិទ្ធិចម្បង ឬសិទ្ធិពិសេសដែលរដ្ឋបាលមានតែឯកជនគ្មាន រីឯការបង្ខំធម្មានុរូប គឺជាការបង្ខំដែលស្របច្បាប់ ឬដែលអនុគ្រោះដោយច្បាប់ ដូចជា ការដាក់ស្តុបបង្ខំឲ្យអ្នកដំណើរគោរពភ្លើងសញ្ញាចរាចរណ៍ ការបង្ខំឲ្យអ្នកជិះម៉ូតូពាក់មួកសុវត្ថិភាព ។ល។ ការបង្ខំនេះ អាចធ្វើឲ្យអ្នកដំណើរធ្លាក់ចុះនឹងការបញ្ឈប់ដោយភ្លើងសញ្ញាចរាចរណ៍ អ្នកជិះម៉ូតូមិនសប្បាយចិត្តនៅពេលដែលពាក់មួកសុវត្ថិភាពអាចធ្វើឲ្យខូចម៉ូតូសក់ មិនអាចមើលឃើញទេសភាពច្បាស់ ឬធ្វើឲ្យហប់ខ្យល់ ជាដើម ពិសេសទៅទៀត វាជាសុវត្ថិភាពផ្ទាល់ខ្លួនគេហេតុអ្វីបង្ខំគេ ហេតុអ្វីកាត់បន្ថយការធ្វើដំណើរដោយសេរីរបស់គេ។ ប៉ុន្តែ ប្រសិនបើអ្នកដំណើរមិនគោរពតាមការបង្ខំ (ច្បាប់) ពួកគេអាចជួបប្រទះនឹងគ្រោះថ្នាក់ចរាចរណ៍បណ្តាលឲ្យរបួស ពិការ បាត់សតិ ឬរហូតដល់បាត់បង់ជីវិត ដែលជាបច្ច័យធ្វើឲ្យមានកូនកំព្រា គ្មានអ្នកចិញ្ចឹម កូនមិនបានទៅរៀន គ្រួសារបាត់បង់ចំណូល ដែលជាបន្ទុកដ៏ធ្ងន់ធ្ងររបស់ក្រុមគ្រួសារ និងសង្គមជាតិ។ ដូចនេះ ការបង្ខំឲ្យគោរពភ្លើងសញ្ញាចរាចរណ៍ ការបង្ខំឲ្យពាក់មួកសុវត្ថិភាព គឺជាឧទាហរណ៍មួយដែលបង្ហាញពីការបង្ខំដែលមានធម្មានុរូប ពីព្រោះវាមានគោលដៅការពារព្យសនកម្ម រក្សាសណ្តាប់ធ្នាប់ និងបម្រើប្រយោជន៍សាធារណៈ។ ចំពោះការការពារធម្មានុរូប អាចធ្វើឡើងក្នុងលក្ខខណ្ឌបីយ៉ាង គឺ (១) ការបង្ខំដោយជាក់ស្តែង ឬស្ថានភាពជាក់ស្តែង (២) គ្មានមធ្យោបាយផ្សេង ឬគេចមិនរួច និង (៣) ការការពារត្រូវតែសមាមាត្រទៅនឹងគ្រោះថ្នាក់ដែលអាចនឹងកើតឡើង។ ឧទាហរណ៍ ចោរលួចចូលផ្ទះដោយគ្មានកាន់អាវុធអ្វីទាំងអស់សម្រាប់តែម្ចាស់ឃើញ ហើយយកកាំភ្លើងបាញ់ចោរនោះឲ្យរបួស ឬស្លាប់តែម្តង។ នេះគេមិនចាត់ទុកជាការការពារខ្លួនដោយធម្មានុរូបទេ ពីព្រោះការការពារនេះប្រើកាំភ្លើងឆ្លើយតបក្នុងខណៈពេលដែលចោរពុំមានអាវុធអ្វីសោះនៅក្នុងដៃ គឺមិនសមាមាត្រទៅនឹងគ្រោះដែលអាចនឹងកើតឡើង។

– **វិសមភាពគតិយុត្តៈ** សំដៅទៅលើភាពមិនស្មើគ្នាតាមផ្លូវច្បាប់រវាងរដ្ឋបាល និងឯកជន។ ឧទាហរណ៍ រដ្ឋបាលមានសិទ្ធិលុបកិច្ចសន្យាស្តីពីការសម្បទានដីសេដ្ឋកិច្ច ឬព្រៃសម្បទានរវាងរដ្ឋ និងក្រុមហ៊ុនឯកជនបាន ដោយឯកជនមិនអាចបដិសេធបានទោះជាមិនទាន់ផុតរយៈពេលនៃសម្បទានក្តី។ ទន្ទឹមនឹងនេះ រដ្ឋបាលក៏មាននីតិវិធីផ្តល់យុត្តិធម៌ដល់ភាគីឯកជនវិញស្របទៅតាមលក្ខខណ្ឌច្បាប់ និងកិច្ចសន្យា។ ឧទាហរណ៍ផ្សេងទៀត ប៉ូលីសមានសិទ្ធិចាប់ពលរដ្ឋដែលប្រព្រឹត្តខុស ប៉ុន្តែពលរដ្ឋវិញមិនអាចចាប់ប៉ូលីសវិញបានទេ។

– **សេចក្តីសម្រេចឯកតោភាគី៖** ជាការសម្រេចចិត្តដោយរដ្ឋបាល ឬបុគ្គលអាជ្ញាធររដ្ឋបាលក្នុងភាគីម្នាក់ឯង តែមានឥទ្ធិពលទៅលើតតិយជន (មន្ត្រីរដ្ឋបាលតាមឋានានុក្រមត្រូវគោរព និងអនុវត្ត ហើយប្រជាជនត្រូវគោរពតាមសេចក្តីសម្រេចឯកតោភាគីនេះ។ ឧទាហរណ៍ ព្រះរាជក្រឹត្យស្តីពីក្របខ័ណ្ឌមន្ត្រីគ្រប់គ្រងរដ្ឋបាល អនុក្រឹត្យលេខ១០៣ អនក្រ.បក ចុះថ្ងៃទី២៩ ខែធ្នូ ឆ្នាំ២០០០ ស្តីពីអត្រានុកូលដ្ឋាន គឺសុទ្ធតែជាសេចក្តីសម្រេចឯកតោភាគី។

– **អស្សាមិករណ៍ និងកំណែន៖** អស្សាមិករណ៍សំដៅទៅលើការយកទ្រព្យសម្បត្តិ ឬអចលនទ្រព្យរបស់ឯកជន/ប្រជាជន ដើម្បីធ្វើជាប្រយោជន៍សាធារណៈ។ ឧទាហរណ៍ ការកសាងស្ពានទន្លេបិទ

ការពង្រីកផ្លូវជាតិលេខ ៦ មានការប៉ះពាល់ដល់ដី និងផ្ទះរបស់ប្រជាពលរដ្ឋ ប៉ុន្តែរដ្ឋបាលមានអំណាចតាមផ្លូវច្បាប់¹ក្នុងការរឹបអូសយកដី ឬវាយរបងផ្ទះរបស់ប្រជាជន ដោយអនុវត្តតាមនីតិវិធីច្បាប់ និងផ្តល់សំណងសមរម្យជាមុន ដើម្បីកសាងស្ពាន/ផ្លូវ ក្នុងគោលបំណងបម្រើដល់ប្រយោជន៍សាធារណៈ។ ចំណែកឯ កំណែន មានន័យថា រដ្ឋបាលមានអំណាចកែសម្រួលប្រជាពលរដ្ឋដើម្បីបុព្វហេតុការពារជាតិ មាតុភូមិ ឬបម្រើប្រយោជន៍សហគមន៍ផ្ទាល់។ ឧទាហរណ៍ រដ្ឋបាលអាចកែសម្រួលប្រជាពលរដ្ឋ (បុរសដែលគ្រប់អាយុ) ដើម្បីធ្វើទាហានក្នុងករណីប្រទេសជាតិជួបភាពអាសន្នដោយសារការឈ្លានពានរបស់បរទេស។ មួយវិញទៀត រដ្ឋបាលមានអំណាចក្នុងការកែសម្រួលពលកម្មដើម្បីបម្រើការងារសហគមន៍នៅក្នុងសហគមន៍ ដូចជា ការចូលរួមរបស់ប្រជាពលរដ្ឋក្នុងការកសាងផ្លូវលំ ការដឹកស្រះ ការលើកទំនប់របស់សហគមន៍ ។ល។

បុព្វសិទ្ធិនៃអំណាចសាធារណៈ និងការបង្ខំឱ្យរូបខាងលើនេះ គឺសុទ្ធតែធ្វើឡើងក្នុងគោលដៅបម្រើប្រយោជន៍សាធារណៈទាំងអស់ តែក៏មិនធ្វើឲ្យប៉ះពាល់ខ្លាំងពេកចំពោះសិទ្ធិប្រជាពលរដ្ឋដែរ។

¹ អនុលោមតាមច្បាប់អស្សាមិករណ៍

ប្រធានបទទី១៖ គោលការណ៍គ្រឹះនៃនីតិវិធី

ផ្នែកទី១៖ ប្រធាននៃនីតិវិធី

ប្រធាននៃនីតិវិធី គឺជាក្រុមនៃបុគ្គលដែលនីតិវិធីនេះអនុវត្តចំពោះ។ គេបែងចែកមនុស្សជាច្រើន ក្រុមសម្រាប់យកនីតិវិធីទៅអនុវត្ត។

ឧទាហរណ៍ នីតិការងារ អនុវត្តចំពោះនយោជក និងនយោជិត ក្នុងរឿងការងារ។ ដូចនេះ នយោជក និងនយោជិត គឺជាប្រធាននៃនីតិការងារ ពីព្រោះជាបុគ្គល ឬមនុស្សដែលគេយកនីតិការងារមកអនុវត្ត។ នីតិវិធីធម្មនុញ្ញ អនុវត្តចំពោះស្ថាប័ននយោបាយ ដូចជា រាជរដ្ឋាភិបាល ព្រឹទ្ធសភា រដ្ឋសភា ឧត្តមក្រុម ប្រឹក្សានៃអង្គចៅក្រម ក្រមប្រឹក្សាធម្មនុញ្ញ និងព្រះមហាក្សត្រ គឺជាប្រធាននៃនីតិវិធីធម្មនុញ្ញ។ នីតិពាណិជ្ជកម្ម អនុវត្តចំពោះពាណិជ្ជករ ការដោះស្រាយវិវាទរវាងពាណិជ្ជករនៅក្នុងបញ្ហាពាណិជ្ជកិច្ច។ ដូចនេះ ពាណិជ្ជករ គឺជាប្រធាននៃនីតិពាណិជ្ជកម្ម។

១. នីតិបុគ្គលភាព ឬបុគ្គលភាពគតិយុត្ត

ជាធម្មជាតិ បើកាលណាបុគ្គលណាម្នាក់រស់នៅតែម្នាក់ឯងនៅកន្លែងណាមួយ នោះបុគ្គលនោះពិតជាមានសិទ្ធិពេញលេញ សិទ្ធិអាចធ្វើអ្វីគ្រប់បែបយ៉ាងនៅទីនោះ ពីព្រោះវាគ្មានប៉ះពាល់ដល់អ្នកណាផ្សេងទៀតឡើយ ។ ប៉ុន្តែប្រសិន បើមានការរស់ចាប់ពី ២នាក់ឡើងទៅ សិទ្ធិធ្វើអ្វីរបស់បុគ្គលនោះ ត្រូវបានកាត់បន្ថយ ដោយសារគាត់មិនអាចធ្វើអ្វីតាមតែចិត្តដូចមុនទៀតទេ ព្រោះអាចរំខាន ឬប៉ះពាល់ដល់សិទ្ធិរបស់អ្នកដទៃ។ ដូចនេះ ការរស់នៅចាប់ពី ២នាក់ឡើងទៅ ឬ ការរស់នៅជាសហគមន៍ ជាសហគមន៍ចាំបាច់ត្រូវមានវិធានរួម ដែលជាមូលហេតុនៃការកើតច្បាប់ដំបូងគេ។ វិធានរួម ជាបញ្ញត្តិរួមសម្រាប់ការពារសហគមន៍។ ដូចគ្នាដែរ ចំពោះនីតិបុគ្គលភាពចាំបាច់ត្រូវមានវិធានរួមមួយសម្រាប់អនុវត្តក្នុងការចាត់ចែងការងារ ការគ្រប់គ្រងចំណូល និងចំណាយ ការបែងចែកប្រាក់ចំណេញ ។ល។ ជាដំបូងគេត្រូវស្គាល់ពាក្យ “បុគ្គល” ដែលបែងចែកជា “រូបវន្តបុគ្គល” និង “នីតិបុគ្គល”។ រូបវន្តបុគ្គល សំដៅលើមនុស្សម្នាក់ៗ មនុស្សគ្រប់រូប មនុស្សរាល់គ្នា ទោះគ ឬស្រី ខ្មែរ ចេះអក្សរ មិនចេះអក្សរ តូច ឬធំក្តី គឺជារូបវន្តបុគ្គលដែលមានច្បាប់ការពារ មានសិទ្ធិ និងកាតព្វកិច្ច។ អ្នករកស៊ីម្នាក់ៗ ហៅថាពាណិជ្ជករ ជារូបវន្តបុគ្គល។ មនុស្សម្នាក់ៗ ដែលបម្រើឲ្យការងាររដ្ឋហៅថាមន្ត្រីរាជការ ជារូបវន្តបុគ្គល។ ចំណែកនីតិបុគ្គល គឺជាក្រុមនៃមនុស្សដែលកើតឡើងដោយសារការទទួលស្គាល់ពីច្បាប់ មានសិទ្ធិ និងកាតព្វកិច្ចច្បាស់លាស់។

នីតិបុគ្គល ត្រូវមានស្វ័យភាព ២យ៉ាងគឺ៖

- 1) ស្វ័យភាពហិរញ្ញវត្ថុ៖ សំដៅលើសមត្ថកិច្ចក្នុងការចាត់ចែងថវិកាដោយស្វ័យភាព តែវាមិនទាក់ទងនឹងចំណូលទេ ទោះវាជាអំណោយ ឬការឧបត្ថម្ភក្តី ហើយវាក៏អាចជាកញ្ចប់ថវិការដ្ឋដែរ ដូចជាករណីសាលាក្រមនីតិវិធី មានស្វ័យភាពហិរញ្ញវត្ថុ តែទទួលបានកញ្ចប់ថវិកាពីរដ្ឋ។
- 2) ស្វ័យភាពរដ្ឋបាល៖ សំដៅលើសមត្ថកិច្ចក្នុងការចាត់ចែង និងគ្រប់គ្រងរដ្ឋបាលដោយស្វ័យភាព។

នីតិបុគ្គលចែកចេញជា ២ទៀត គឺ នីតិបុគ្គលនៃនីតិកជន (ទទួលស្គាល់ដោយច្បាប់) និងនីតិបុគ្គលនៃនីតិសាធារណៈ (បង្កើតឡើងដោយរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ឬច្បាប់រៀបចំអង្គការ)។ នីតិបុគ្គលនៃនីតិកជនមានដូចជា ក្រុមហ៊ុន សហគ្រាស កាកបាទក្រហម សហជីព សហគមន៍ អង្គការ ។ ចំណែកនីតិបុគ្គលនៃនីតិសាធារណៈ រួមមាន រដ្ឋ គ្រឹះស្ថានសាធារណៈ និងរដ្ឋបាលថ្នាក់ក្រោមជាតិ ដែលរួមមាន រដ្ឋបាលរាជធានី/ខេត្ត រដ្ឋបាលស្រុក/ក្រុង/ខណ្ឌ (ចាប់ពីការបោះឆ្នោតអសកលឆ្នាំ២០០៩) និងឃុំ/សង្កាត់ (ចាប់ពីការបោះឆ្នោតជាសកលឆ្នាំ២០០២)។ តទៅនេះ យើងនឹងសិក្សាតែទៅលើនីតិបុគ្គលភាពនីតិសាធារណៈតែប៉ុណ្ណោះ។

២. នីតិបុគ្គលភាពនីតិសាធារណៈ

ក. រដ្ឋ

រដ្ឋ គឺជានីតិបុគ្គលនៃនីតិសាធារណៈ ដែលមានទឹកដីច្បាស់លាស់ មានប្រជាជនរស់នៅអចិន្ត្រៃយ៍ និងមានអង្គការចាត់តាំងនយោបាយសម្រាប់ការពារ គ្រប់គ្រង និងដឹកនាំប្រជាជន និងទឹកដីរបស់ខ្លួន។ រដ្ឋត្រូវបានគេចាត់ទុកជានយោជកទីមួយ (ធំជាងគេ-King size) ពីព្រោះរដ្ឋមានបុគ្គលិកច្រើនជាងគេ មានថវិកា និងបំណុលច្រើន សិទ្ធិកំណត់វិធានធំៗ គ្រប់គ្រងអំណាចនីតិប្បញ្ញត្តិ នីតិប្រតិបត្តិ និងតុលាការ មានមធ្យោបាយធំជាងគេ ជាដើម។ ដូចនេះ រដ្ឋ^២ គឺជានីតិបុគ្គលនៃនីតិសាធារណៈ ដែលមានស្វ័យភាពរដ្ឋបាល និងហិរញ្ញវត្ថុ ធំជាងគេបំផុត ដែលបង្កើតឡើងដោយលក្ខន្តិកៈគតិយុត្តកំពូលរបស់ខ្លួន គឺ “រដ្ឋធម្មនុញ្ញ” ។ គេអាចនិយាយបានថា រដ្ឋ ជានីតិបុគ្គលដែលបង្កើតឡើងដោយរាស្ត្រតាមរយៈការបោះឆ្នោត ពីព្រោះរដ្ឋធម្មនុញ្ញ បង្កើត និងអនុម័តដោយសភាធម្មនុញ្ញ ដែលសមាជិកសភាធម្មនុញ្ញទាំងនោះត្រូវបានបោះឆ្នោតជ្រើសរើសដោយប្រជាពលរដ្ឋ។ ករណីនៃការបោះឆ្នោតនៅកម្ពុជានាឆ្នាំ១៩៩៣ ប្រជាពលរដ្ឋបោះឆ្នោតជ្រើសរើសសមាជិកសភាធម្មនុញ្ញ ដើម្បីបង្កើតរដ្ឋធម្មនុញ្ញឆ្នាំ១៩៩៣ នេះឡើង ដូចនេះ អាចនិយាយបានថា ប្រជាពលរដ្ឋជាអ្នកបង្កើតរដ្ឋ ហើយរដ្ឋជានីតិបុគ្គលនៃនីតិសាធារណៈ។

ខ. គ្រឹះស្ថានសាធារណៈ

គ្រឹះស្ថានសាធារណៈ កើតចេញពីរដ្ឋ (អាចនិយាយថា ជាកូនរបស់រដ្ឋ) ដែលរដ្ឋ និងគ្រឹះស្ថានសាធារណៈជានីតិបុគ្គលនៃនីតិសាធារណៈពីរផ្សេងគ្នា មានស្វ័យភាពហិរញ្ញវត្ថុ និងរដ្ឋបាលរៀងៗខ្លួន គឺប្រៀបប្រដូចទៅនឹងឪពុក និងកូន ដែលមានរូបរាង និងសិទ្ធិសេរីភាពរៀងៗខ្លួន។ ក្រសួង/ស្ថាប័នមួយ អាចបង្កើតគ្រឹះស្ថានសាធារណៈមួយ ឬច្រើន ឧទាហរណ៍ ទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រីមានគ្រឹះស្ថានសាធារណៈ ជាច្រើនជាចំណុះ ដូចជា អាជ្ញាធរអប្សរា អាជ្ញាធរជាតិប្រេងកាត សាលាក្រមិទ្ធិរដ្ឋបាល ...។

^២ ការវិវត្តន៍របស់រដ្ឋពីកានិយមផ្តាច់ការ (ស្តេចល្វីទី១៤ និយាយថារដ្ឋគឺជាខ្ញុំ l'Etat, c'est moi – Je suis Etat) មកជារាជានិយមអាស្រ័យរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ក្រោយពេលមានបដិវត្តផ្តួលរំលំរបបរាជានិយមផ្តាច់ការ នៅអង់គ្លេស សហរដ្ឋអាមេរិក បារាំង និងរុស្ស៊ី ក្នុងអំឡុងសតវត្ស ទី១៨ និង១៩។

គ្រឹះស្ថានសាធារណៈ^៣ ចែកចេញជា គ្រឹះស្ថានសាធារណៈដែលមានលក្ខណៈសេដ្ឋកិច្ច និងគ្រឹះស្ថានសាធារណៈរដ្ឋបាល។ គ្រឹះស្ថានសាធារណៈដែលមានលក្ខណៈសេដ្ឋកិច្ច គឺជាគ្រឹះស្ថានដែលផលិត លក់ និងចែកចាយ ទំនិញ និងសេវា ក្នុងគោលដៅសេដ្ឋកិច្ច សម្រាប់ស្វែងរកប្រាក់ចំណេញ។ ចំណែកឯគ្រឹះស្ថានសាធារណៈរដ្ឋបាល មិនមានគោលដៅស្វែងរកប្រាក់ចំណេញទេ តែក្នុងគោលដៅបម្រើសកម្មភាពរដ្ឋបាល ឬបច្ចេកទេសណាមួយរបស់រដ្ឋ ឬក្រសួង/ស្ថាប័នរដ្ឋ។

គ. រដ្ឋបាលថ្នាក់ក្រោមជាតិ

រដ្ឋបាលថ្នាក់ក្រោមជាតិ គឺជានីតិបុគ្គលនៃនីតិសាធារណៈ ដែលក្នុងនោះ រដ្ឋបាលរាជធានី/ខេត្ត និងរដ្ឋបាលក្រុង/ស្រុក/ខណ្ឌ ជានីតិបុគ្គលដែលបង្កើតឡើងដោយច្បាប់ស្តីពីការគ្រប់គ្រងរដ្ឋបាលរាជធានី ខេត្ត ក្រុង ស្រុក និងខណ្ឌ (ឆ្នាំ២០០៨) តាមរយៈការបោះឆ្នោតជ្រើសរើសជាអសកលដោយតំណាងប្រជាពលរដ្ឋ (សមាជិករដ្ឋសភា ព្រឹទ្ធសភា និងក្រុមប្រឹក្សាឃុំ/សង្កាត់) និងឃុំ/សង្កាត់ ជានីតិបុគ្គលដែលបង្កើតឡើងដោយច្បាប់ស្តីពីការគ្រប់គ្រងរដ្ឋបាលឃុំ/សង្កាត់ (ឆ្នាំ២០០១) តាមរយៈការបោះឆ្នោតជាសកលដោយប្រជាពលរដ្ឋផ្ទាល់ ហើយដែលអាចចាត់ទុកថាជាប្អូនរបស់រដ្ឋ ព្រោះបង្កើតឡើងដោយប្រជាពលរដ្ឋផ្ទាល់ដូចគ្នា។ រដ្ឋបាលថ្នាក់ក្រោមជាតិ មានស្វ័យភាពខាងរដ្ឋបាល និងហិរញ្ញវត្ថុរៀងៗខ្លួន ដោយមានកំណត់នៅក្នុងច្បាប់រៀបចំអង្គការទាំងពីរខាងលើ។ រដ្ឋបាលថ្នាក់ក្រោមជាតិនៅកម្ពុជា គ្មានសិទ្ធិបង្កើតគ្រឹះស្ថានសាធារណៈទេ ប៉ុន្តែរដ្ឋបាលថ្នាក់ក្រោមជាតិនៅប្រទេសដទៃ អាចបង្កើតគ្រឹះស្ថានសាធារណៈបាន។ គួរបញ្ជាក់ផងដែរថា មុនឆ្នាំ២០០២ ឃុំ/សង្កាត់ មិនទាន់ក្លាយជានីតិបុគ្គលនៅឡើយទេ ហើយមុនឆ្នាំ២០០៩ រាជធានី ខេត្ត ក្រុង ស្រុក និងខណ្ឌ ក៏មិនទាន់ក្លាយជានីតិបុគ្គលនៅឡើយដែរ។

សរុបសេចក្តីមក រដ្ឋ គ្រឹះស្ថានសាធារណៈ និងរដ្ឋបាលថ្នាក់ក្រោមជាតិ គឺជានីតិបុគ្គលដែលស្ថិតក្រោមនីតិសាធារណៈ ។ ក្រៅពីនេះ ក្រសួង រដ្ឋលេខាធិការដ្ឋាន និងមន្ទីរ អង្គភាព ជុំវិញរាជធានី/ខេត្ត មិនមែនជានីតិបុគ្គលនោះទេ។ រដ្ឋសភា ព្រឹទ្ធសភា រាជរដ្ឋាភិបាល និងតុលាការ ក៏មិនមែនជានីតិបុគ្គលដែរ ពីព្រោះវាជាស្ថាប័នរបស់រដ្ឋ ឬជាផ្នែកមួយនៃរដ្ឋដែលរដ្ឋជានីតិបុគ្គល។

ផ្នែកទី២៖ ប្រភពនៃនីតិរដ្ឋបាល

១. ការបង្កើតវិធាននៃនីតិរដ្ឋបាល

ក. វិធានសរសេរ៖ ពាក្យថា “វិធានសរសេរ” គឺសំដៅទៅលើប្រភពដើមរបស់វិធាន នៅពេលដែលវាត្រូវបានបង្កើតឡើង ទៅតាមការអនុម័តនីតិវិធី តែមិនមែនសំដៅទៅលើការសរសេរលើក្រដាសនោះទេ។ តាមពិតទៅ “វិធានទម្លាប់” ក៏មានការសរសេរដូច “វិធានសរសេរ” ដែរ ប៉ុន្តែប្រភពបង្កើតរបស់វា គឺកើតឡើងពីទម្លាប់ ហើយបន្តិចម្តងៗ និងម្តងមួយៗ (Case by case) វិធានទម្លាប់ទាំងនោះត្រូវបានចងក្រងជាច្បាប់/វិធាន សម្រាប់អនុវត្តនៅក្នុងសង្គម ហៅថាប្រព័ន្ធច្បាប់ Common Law ។

^៣ មើលព្រះរាជក្រឹត្យលេខ ១២៩៧.៩១ ចុះថ្ងៃទី៣១ ខែធ្នូ ឆ្នាំ១៩៩៧ ស្តីពីលក្ខន្តិកៈនៃគ្រឹះស្ថានសាធារណៈរដ្ឋបាល និងព្រះរាជក្រមលេខ ជស.រកម ០៦៩៦.០៣ ចុះថ្ងៃទី១៧ ខែមិថុនា ឆ្នាំ១៩៩៦ ស្តីពីលក្ខន្តិកៈទូទៅនៃសហគ្រាសសាធារណៈ (មានពន្យល់លម្អិតនៅក្នុងប្រធានបទទី២ “ការរៀបចំរដ្ឋបាល” ផ្នែកទី២ “ស្ថាប័នរដ្ឋបាល” ចំណុច គ “គ្រឹះស្ថានសាធារណៈ”)។

វិធានសរសេរ គឺជាវិធានដែលអនុម័ត និងផ្សព្វផ្សាយជាមុន ទើបអនុវត្ត។ វិធានបែបនេះ មានភាពងាយស្រួលក្នុងការប្រតិបត្តិ ហើយការប្រតិបត្តិក្នុងកើតចេញពីការអនុវត្តវិធានប្រភេទនេះ ក៏មានកម្រិតតិចតួចដែរ។ វិធានសរសេរនេះ ត្រូវបានអនុវត្តនៅក្នុងសង្គម ដែលគេហៅថា ប្រព័ន្ធ Civil Law ។

វិធានសរសេរ រួមមាន៖

- រដ្ឋធម្មនុញ្ញ
- សន្ធិសញ្ញាអន្តរជាតិ
- ច្បាប់
- បទបញ្ជា (លិខិតបទដ្ឋានដែលចេញដោយស្ថាប័ននីតិប្រតិបត្តិ)
  - ✓ ព្រះរាជក្រឹត្យ
  - ✓ អនុក្រឹត្យ
  - ✓ ប្រកាស
  - ✓ ដីកា

ខ. វិធានទម្លាប់

សំដៅទៅលើទម្លាប់ការងាររបស់រដ្ឋបាល ដែលអាចកើតចេញពីរដ្ឋបាលខ្លួនឯង ពីទម្លាប់នៃការរស់នៅរបស់ប្រជាជន និងពីយុត្តិសាស្ត្ររបស់តុលាការ។ ពីមុនតុលាការស្ថិតនៅក្នុងរាំង ដូចនេះ ប្រជាជនត្រូវទៅរាំង ដើម្បីប្តឹងទៅតុលាការ។ យូរៗទៅ តុលាការដើរចេញទៅគ្រប់ទិសទីដើម្បីកាត់ក្តីវិវាទពីកន្លែងមួយទៅកន្លែងមួយដោយធ្វើតាមសាច់រឿងដូចគ្នាទៅតាមទម្លាប់ ហើយដែលយូរៗទៅបង្កើតបានជាវិធានទម្លាប់ (Case Law)។ ការអនុវត្តនូវវិធានទម្លាប់ដូចគ្នាបែបនេះ ធ្វើឡើងដំបូងគេនៅក្នុងប្រទេសអង់គ្លេស ដែលត្រូវបានគេហៅថា ប្រព័ន្ធ Common Law ។

ឧទាហរណ៍ អំពីវិធានទម្លាប់នៅកម្ពុជា៖ តាមច្បាប់រដ្ឋបាល រដ្ឋមន្ត្រីគ្មានសិទ្ធិចេញសេចក្តីសម្រេចទេ គឺអាចចេញត្រឹមតែប្រកាសប៉ុណ្ណោះ ព្រោះមានតែនាយករដ្ឋមន្ត្រីទេដែលអាចចេញសេចក្តីសម្រេចបាន។ ប៉ុន្តែ រដ្ឋមន្ត្រីបែរជាចេញបទបញ្ជាដោយប្រើរូបភាពជាសេចក្តីសម្រេច ហើយការចេញសេចក្តីសម្រេចបែបនេះ គ្មានអ្នកណាម្នាក់ថាខុសច្បាប់សោះ យូរៗទៅបានក្លាយជាទម្លាប់ ហើយបច្ចុប្បន្នទម្លាប់នេះត្រូវបានអនុវត្តជាទូទៅនៅក្នុងរដ្ឋបាលរបស់កម្ពុជា និងបានក្លាយទៅជាភាពត្រឹមត្រូវជាច្បាប់ដោយស្វ័យប្រវត្តិ។

២. ការបកស្រាយវិធាននៃនីតិវិធីបាល

- ក. បច្ចេកទេសបកស្រាយវិធាននៃនីតិ
- ខ. យុត្តិសាស្ត្ររបស់តុលាការ
- គ. ប្រតិបត្តិ (រដ្ឋាភិបាល រដ្ឋបាល អាជ្ញាធរ ប្រជាជន ជាអ្នកអនុវត្ត)
- ឃ. លទ្ធិ (Doctrine, scholar, academician)

ទាំងយុត្តិសាស្ត្ររបស់តុលាការ (ខ) ទាំងការប្រតិបត្តិ (គ) ទាំងលទ្ធិ (ឃ) សុទ្ធតែមានបច្ចេកទេសក្នុងការបកស្រាយវិធាននៃនីតិ (ក)។

ក. បច្ចេកទេសបកស្រាយវិធាននៃនីតិ៖ ការបកស្រាយអាចធ្វើឡើងតាមមធ្យោបាយ ៣យ៉ាង ដូចខាងក្រោម៖

- ន័យត្រង់៖ ការប្រើប្រាស់វចនានុក្រមដើម្បីមើលអត្ថន័យនៃពាក្យ ឃ្លា និងប្រយោគ ដែលទាក់ទងទៅនឹងវិធានដែលត្រូវបកស្រាយ ។
- ន័យជ្រៀប៖ ការស្វែងយល់អត្ថបទច្បាប់ទាំងមូល ដោយការអានទាំងស្រុងនូវខ្លឹមសារច្បាប់តាំងពីដើមរហូតដល់ចប់ ដើម្បីស្វែងយល់ និងបកស្រាយចំណុចណាមួយនៃវិធាននោះ។
- នីតិនិពន្ធ៖ ជាការសំអាងលើរបាយការណ៍ប្រជុំអនុម័តរបស់សភា ពីព្រោះសភាមានភារកត់ត្រាលំអិតនិយាយគ្រប់ពាក្យ គ្រប់ម៉ាត់ទាំងអស់នៅក្នុងអង្គប្រជុំ ។ ភារកត់ត្រានេះ ជាបញ្ញត្តិកាតព្វកិច្ចដែលមានចែងក្នុងបទបញ្ជាផ្ទៃក្នុងរបស់រដ្ឋសភា/ព្រឹទ្ធសភា ដែលជាច្បាប់រៀបចំអង្គការ។ គ្រប់ច្បាប់ទាំងអស់មានរបាយការណ៍ប្រជុំអនុម័ត។

ខ. យុត្តិសាស្ត្ររបស់តុលាការ៖ ជាលទ្ធផលនៃការបកស្រាយវិធានរដ្ឋបាល ដែលបានក្លាយជាពន្លឺមួយសម្រាប់ចៅក្រមក្នុងការវិនិច្ឆ័យសេចក្តីក្រោយៗទៀត។ នៅក្នុងច្បាប់ស៊ីវិល (Civil Law) ចៅក្រមមានឯករាជ្យភាព/ឥស្សរភាពរៀងៗខ្លួន ។ មានន័យថា ចៅក្រមនៅតុលាការជាន់ទាបមិនមានកាតព្វកិច្ចគោរពតាម/ធ្វើតាម/ឬកាត់សេចក្តីតាមចៅក្រមនៅតុលាការជាន់ខ្ពស់ឡើយ ដែលផ្ទុយពីប្រព័ន្ធ Common Law ចៅក្រមនៅតុលាការជាន់ទាប មានកាតព្វកិច្ចគោរពតាមចៅក្រមនៅតុលាការជាន់ខ្ពស់។ ករណីនៅប្រទេសបារាំង ក្រោយបដិវត្តឆ្នាំ១៧៨៩ បារាំងបានដាក់រដ្ឋបាលឲ្យនៅស្មើនឹងរាស្ត្រដើម្បីឲ្យរាស្ត្រគោរព និងទុកចិត្តទៅលើរដ្ឋបាល ដោយការប្រគល់សមត្ថកិច្ចវិនិច្ឆ័យក្តីឲ្យទៅតុលាការនៃនីតិរូបតែមួយ ក្នុងការជម្រះក្តីទាំងរឿងរដ្ឋបាល និងរឿងស៊ីវិល (ដូចករណីកម្ពុជាបច្ចុប្បន្ន)។ ក្រោយមក ទើបបង្កើតតុលាការរដ្ឋបាលដាច់ដោយឡែកពីតុលាការស៊ីវិល ប៉ុន្តែតុលាការនេះប្រើក្រមរដ្ឋប្បវេណីធម្មតាដើម្បីជម្រះក្តី ព្រោះពេលនោះបារាំងមិនទាន់មានច្បាប់រដ្ឋបាលនៅឡើយ។ ការប្រើក្រមរដ្ឋប្បវេណីដើម្បីដោះស្រាយវិវាទរដ្ឋបាលបែបនេះ ធ្វើឲ្យតុលាការមានការពិបាកជម្រះក្តីយ៉ាងខ្លាំង ព្រោះរដ្ឋបាលមានបុព្វសិទ្ធិនៃអំណាចសាធារណៈដែលជាសិទ្ធិអំណាចពិសេសលើសបុគ្គលឯកជន ក្នុងគោលដៅបម្រើប្រយោជន៍សាធារណៈ។ មានន័យថា រដ្ឋបាលស្ថិតនៅស្ថានភាពខ្ពស់ជាងឯកជនរួចជាស្រេចទៅហើយ ប៉ុន្តែក្រមរដ្ឋប្បវេណីចាត់ទុកភាគីទាំងអស់ក្នុងរឿងវិវាទ ស្ថិតនៅក្នុងស្ថានភាពស្មើគ្នា ពុំមានភាគីណាមួយមានសិទ្ធិពិសេសជាងឡើយ ដូចនេះ កាលណាតុលាការរដ្ឋបាលប្រើក្រមរដ្ឋប្បវេណីមកដោះស្រាយវិវាទរដ្ឋបាល ដែលមានភាគីមួយជាឯកជន និងភាគីមួយទៀតជារដ្ឋបាល ពិតជាជួបការលំបាក និងមិនអាចសម្រេចសេចក្តីបានប្រកបដោយភាពត្រឹមត្រូវ និងយុត្តិធម៌បាននោះទេ។ ដូច្នេះហើយទើបតុលាការរដ្ឋបាលបង្កើតក្រមដោយខ្លួនឯង ហៅថាយុត្តិសាស្ត្រ

⁴ កាន ច័ន្ទមេត្តា, ថេង ច័ន្ទសង្ហារ, “សេចក្តីផ្តើមនៃនីតិកម្ពុជា”, ឆ្នាំ២០០២ ទំព័រ៩៤៖ “ ក្នុងន័យសម័យបុរាណ យុត្តិសាស្ត្រជាវិទ្យាសាស្ត្រនៃនីតិ។ យុត្តិសាស្ត្រសំដៅទៅលើដំណោះស្រាយទាំងឡាយដែលអ្នកច្បាប់សម័យបុរាណបានទាញចេញពីការអនុវត្តសកម្មភាពរបស់ខ្លួន។ នៅក្នុងនីតិបច្ចុប្បន្ន ពាក្យយុត្តិសាស្ត្រមានអត្ថន័យច្រើនបែបយ៉ាង។ ក្នុងន័យទូលាយ យុត្តិសាស្ត្រជាបណ្តាសេចក្តីសម្រេចទាំងឡាយរបស់តុលាការ។ ក្នុងន័យចង្អៀត យុត្តិសាស្ត្រជាសេចក្តីសម្រេចរបស់តុលាការលើបញ្ហាច្បាប់ណាមួយ ដែលមានលក្ខណៈស៊ីសង្វាក់គ្នាគ្រប់គ្រាន់” ។

ដើម្បីប្រើសម្រាប់ដោះស្រាយក្នុងរឿងរ៉ាវរដ្ឋបាល។ យុត្តិសាស្ត្រដែលកើតចេញពីតុលាការរដ្ឋបាលនេះត្រូវបានចងក្រងបន្តិចម្តងៗ ក្រោយមកបានក្លាយទៅជា “ក្រមរដ្ឋបាល” របស់បារាំងរហូតដល់បច្ចុប្បន្ននេះ។

គ. ប្រតិបត្តិ៖ ជាទម្លាប់នៃការអនុវត្តរបស់រដ្ឋបាល និងប្រជាពលរដ្ឋខ្លួនឯង ដែលទម្លាប់នេះអនុវត្តយូរៗ ទៅក្លាយទៅជាទំនៀមទម្លាប់ ប្រពៃណី ភាពទូទៅ និងសមស្របនៅក្នុងសង្គមនោះ ហើយបង្កើតបានជាបញ្ហាដែលពិបាកកែទម្រង់ និងដោះស្រាយនៅពេលក្រោយ។ ឧទាហរណ៍ ទម្លាប់របស់ប្រជាពលរដ្ឋដែលរស់នៅតាមដងផ្លូវ តែងបំពានលើដីចំណីផ្លូវសម្រាប់ការធ្វើចរាចរណ៍នានា ដូចជា ការលក់ដូរ ការតសំយ៉ាបផ្ទះ។ កាលណាគេនិយាយពីដីចំណីផ្លូវ គឺរាប់បញ្ចូលទាំងទ្រូងផ្លូវ និងចិញ្ចើមផ្លូវ។ ការប្រតិបត្តិជាទូទៅរបស់រដ្ឋបាលនៅកម្ពុជា គឺ“ទម្លាប់នៃការអនុគ្រោះ”ដែលទម្លាប់នេះអាចមានផលល្អដោយសារមានការយោគយល់ អធ្យាស្រ័យ ការរួមរស់សុខដុមនីយកម្មជាមួយគ្នា ប៉ុន្តែវាមានផលអវិជ្ជមានដែលអាចនាំឲ្យការអនុវត្តច្បាប់មិនបានរឹងមាំ និងពិបាកធ្វើការកែទម្រង់ដើម្បីឈានឆ្ពោះទៅនីតិវិធី។ “ទម្លាប់នៃការអនុគ្រោះ”នេះ ឃើញមានការអនុវត្តជាច្រើនកន្លែងទៀត ដូចជា ករណីបឹងកក់ (ប្រជាពលរដ្ឋមករស់នៅលើដីរដ្ឋ និងបឹងរបស់រដ្ឋ) ការសង់ខ្ទមស្លឹកនៅស្ពានស្ទឹងមានជ័យ (ចាស់) ការមករស់នៅតាមមាត់ទន្លេ តាមប្រឡាយទឹកស្អុយ គឺសុទ្ធតែសកម្មភាពខុសច្បាប់ រំលោភបំពានលើទ្រព្យសម្បត្តិសាធារណៈរបស់រដ្ឋ ដែលធ្វើឲ្យរដ្ឋបាលពិបាកនឹងដោះស្រាយនៅពេលរដ្ឋត្រូវការអភិវឌ្ឍន៍តាមតំបន់ទាំងនោះ ដោយត្រូវអនុគ្រោះដល់ប្រជាពលរដ្ឋដែលតាំងលំនៅដ្ឋានដោយខុសច្បាប់ទាំងនោះ ហើយត្រូវផ្តល់សំណងដោយសមរម្យទៀតផង។ ទម្លាប់នៃការអនុគ្រោះនេះ កើតចេញពីការប្រតិបត្តិជាក់ស្តែងរបស់រដ្ឋបាល។

ឃ. លទ្ធិ៖ សំដៅទៅលើការបកស្រាយ ឬបកគំហើញដែលកើតចេញពីការស្រាវជ្រាវរបស់អ្នកសិក្សាស្រាវជ្រាវ និងសាស្ត្រាចារ្យល្បីៗនៅតាមសាកលវិទ្យាល័យ ឬស្ថាប័នស្រាវជ្រាវនានា ដែលការបកស្រាយនិងបកគំហើញទាំងនោះ ត្រូវបានផ្សព្វផ្សាយ និងបញ្ញាប ដល់អ្នករដ្ឋបាល ភ្នាក់ងាររដ្ឋបាល ចៅក្រម ជាដើម ហើយបង្កើតជាឥទ្ធិពលដល់ការសម្រេចចិត្តរបស់រដ្ឋបាលក្នុងការអនុវត្តសកម្មភាពការងាររបស់ខ្លួន។

ផ្នែកទី៣៖ គោលការណ៍នីត្យានុកូល

១. ខ្លឹមសារនៃគោលការណ៍

ខ្លឹមសារនៃគោលការណ៍នីត្យានុកូល សំដៅទៅលើអ្វីៗទាំងអស់ត្រូវតែធ្វើឡើងនៅក្រោមច្បាប់។ គោលការណ៍នេះ មាន៤ចំណុច ដូចខាងក្រោម៖

- ការសំអាងលើច្បាប់
- ការគោរពឋានានុក្រម
- វិធានទូទៅមានតម្លៃខ្ពស់ជាងវិធានដោយឡែក
- រដ្ឋបាលត្រូវគោរពវិធានដែលខ្លួនបានកំណត់

ក. ការសំអាងលើច្បាប់៖ រាល់ការសម្រេចចិត្ត ឬការធ្វើសកម្មភាព ត្រូវផ្អែកលើច្បាប់។ ច្បាប់នៅទីនេះសំដៅទៅលើច្បាប់ក្នុងន័យទូលាយ ដែលរួមមាន ច្បាប់ (ដែលប្រកាសឲ្យប្រើដោយព្រះរាជក្រម) ព្រះរាជក្រឹត្យ អនុក្រឹត្យ ប្រកាស និងដីកា។ ជាក់ស្តែងក្នុងការតាក់តែងលិខិតបទដ្ឋាន ឬឯកសាររដ្ឋបាល គេតែង

ប្រើនូវទម្រង់យោង ដែលមានទិដ្ឋការ និងមូលបទ ដើម្បីបញ្ជាក់សមត្ថកិច្ចក្នុងការចេញលិខិតដោយការសំអាងលើច្បាប់។

ឧទាហរណ៍៖ ទម្រង់ទិដ្ឋការ និងមូលបទ បង្ហាញពីការសំអាងលើច្បាប់

**ព្រះរាជក្រឹត្យ
ស្តីពី**

**ការទទួលស្គាល់គុណភាពអប់រំឧត្តមសិក្សា
យើង**

**ព្រះបាទសម្តេចព្រះ នរោត្តម សីហនុ
រាជហរិវង្ស ឧកតោសុជាត វិសុទ្ធពង្ស អគ្គមហាបុរសរតន៍
និករោត្តម ធម្មិកមហារាជាធិរាជ បរមនាថ បរមបពិត្រ
ព្រះចៅក្រុងកម្ពុជាធិបតី**

- បានទ្រង់យល់រដ្ឋធម្មនុញ្ញ នៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា
- បានទ្រង់យល់ព្រះរាជក្រឹត្យលេខ នស/រកត/១១៩៨/៧២ ចុះថ្ងៃទី ៣០ ខែ វិច្ឆិកា ឆ្នាំ ១៩៩៨ ស្តីពី ការតែងតាំងរាជរដ្ឋាភិបាល នៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា
- បានទ្រង់យល់ព្រះរាជក្រមលេខ ០២/នស/៩៤ ចុះថ្ងៃទី ២០ ខែ កក្កដា ឆ្នាំ ១៩៩៤ ដែលប្រកាស ឱ្យប្រើច្បាប់ ស្តីពីការរៀបចំ និង ការប្រព្រឹត្តទៅនៃគណៈរដ្ឋមន្ត្រី
- បានទ្រង់យល់ព្រះរាជក្រមលេខ ០៦/នស/៩៤ ចុះថ្ងៃទី ២៦ ខែ តុលា ឆ្នាំ ១៩៩៤ ដែលប្រកាស ឱ្យប្រើច្បាប់ ស្តីពីសហលក្ខន្តិកៈមន្ត្រីរាជការស៊ីវិល នៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា
- បានទ្រង់យល់ព្រះរាជក្រមលេខ នស/រកម/០១៩៦/០១ ចុះថ្ងៃទី ២៤ ខែ មករា ឆ្នាំ ១៩៩៦ ដែល ប្រកាសឱ្យប្រើច្បាប់ ស្តីពីការបង្កើតក្រសួងអប់រំ យុវជន និងកីឡា
- បានទ្រង់យល់ព្រះរាជក្រឹត្យលេខ នស/រកត/១២៩៧/៩១ ចុះថ្ងៃទី ៣១ ខែ ធ្នូ ឆ្នាំ ១៩៩៧ ស្តីពី លក្ខន្តិកៈគតិយុត្ត នៃគ្រឹះស្ថានសាធារណៈរដ្ឋបាល
- បានទ្រង់យល់សេចក្តីក្រាបបង្គំទូលថ្វាយ របស់សម្តេចនាយករដ្ឋមន្ត្រី នៃរាជរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា

ខ. ការគោរពឋានានុក្រម៖ ទោះជាបច្ចុប្បន្នពុំទាន់មានច្បាប់ណាមួយកំណត់អំពីឋានានុក្រមនៃលិខិតបទដ្ឋានក៏ពិតមែន ប៉ុន្តែតាមការអនុវត្តជាក់ស្តែង និងការយល់ឃើញជាទូទៅ បានបង្ហាញឲ្យឃើញពីឋានានុក្រមនៃលិខិតបទដ្ឋាន^៥ ដូចខាងក្រោម៖

- រដ្ឋធម្មនុញ្ញ
- សន្ធិសញ្ញាអន្តរជាតិ
- ច្បាប់
- បទបញ្ជា (លិខិតបទដ្ឋានដែលចេញដោយស្ថាប័ននីតិប្រតិបត្តិ)
  - ✓ ព្រះរាជក្រឹត្យ
  - ✓ អនុក្រឹត្យ
  - ✓ ប្រកាស
  - ✓ ដីកា

ដូចនេះ រដ្ឋបាលមិនត្រូវចេញសេចក្តីសម្រេចដែលផ្ទុយនឹងលិខិតបទដ្ឋានដែលមានឋានានុក្រមខ្ពស់ជាងនោះទេ ដូចជា ប្រកាសដែលចេញដោយរដ្ឋមន្ត្រី មិនត្រូវផ្ទុយនឹងអនុក្រឹត្យដែលចេញនាយករដ្ឋមន្ត្រីនោះទេ។

គ. វិធានទូទៅមានតម្លៃខ្ពស់ជាងវិធានដោយឡែក៖ មានន័យថា សេចក្តីសម្រេចដែលមានលក្ខណៈជាបទបញ្ជាទូទៅ (Décision Règlement) មានតម្លៃខ្ពស់ជាងសេចក្តីសម្រេចឯកត្តក្វត (Décision Individuelle) ឬសហលក្ខន្តិកៈទូទៅមានតម្លៃខ្ពស់ជាងលក្ខន្តិកៈដោយឡែក ។

ឃ. រដ្ឋបាលត្រូវគោរពវិធានដែលខ្លួនបានកំណត់៖ មានន័យថា រដ្ឋបាលខ្លួនឯងត្រូវគោរព និងអនុវត្តតាមសេចក្តីសម្រេចរបស់ខ្លួន។ ឧទាហរណ៍ រដ្ឋមន្ត្រីបានចេញប្រកាសមួយស្តីពីការបង់ពន្ធផ្លូវ ដូចនេះ រដ្ឋមន្ត្រីខ្លួនឯងដែលចេញប្រកាសនេះ ក៏ត្រូវតែបង់ពន្ធដូចសាធារណៈជនទូទៅដែរ និងត្រូវបង់ទៅតាមតម្លៃដែលបានកំណត់សម្រាប់យានយន្តនីមួយៗ ដូចអ្នកប្រើប្រាស់យានយន្តដទៃទៀតដែរ។

២. អញ្ញត្រកម្មនៃគោលការណ៍

រាល់សេចក្តីសម្រេចរដ្ឋបាលទាំងអស់ ត្រូវគោរពទៅតាមគោលការណ៍នៃនីត្យានុកូល ដែលមាន៤ ចំណុច ដូចបានលើកឡើងខាងលើ ទើបចាត់ទុកថាជាសេចក្តីសម្រេចដែលត្រឹមត្រូវ ឬមាននីត្យានុកូល បើពុំដូច្នោះទេ សេចក្តីសម្រេចនោះនឹងទុកជាខុសច្បាប់ ឬអនីត្យានុកូល ហើយក្លាយជាកម្មវត្ថុនៃការប្តឹងទាមទារដោយជនរងគ្រោះ ឬប្រជាជន ដើម្បីកែសម្រួល លុបចោល និង/ឬ ផ្តល់សំណងរដ្ឋបាល។ ប៉ុន្តែការគោរពតាមគោលការណ៍នៃនីត្យានុកូលនេះ ត្រូវបានលើកលែងចំពោះករណីពិសេសចំនួន៤ គឺ៖ (ក) អំណាចឆន្ទានុសិទ្ធិ (ខ) ទ្រឹស្តីស្ថានភាពពិសេស (គ) ទ្រឹស្តីកិច្ចនយោបាយ និង (ឃ) ទ្រឹស្តីវិធានការផ្ទៃ

^៥ នៅកម្ពុជាបច្ចុប្បន្ន ពុំទាន់មានបទបញ្ញត្តិណាមួយកំណត់អំពីឋានានុក្រមនៃលិខិតបទដ្ឋានគតិយុត្តនៅឡើយទេ ជាពិសេសទំនាក់ទំនងរវាងរដ្ឋធម្មនុញ្ញ និងសន្ធិសញ្ញាអន្តរជាតិ សន្ធិសញ្ញាអន្តរជាតិ និងច្បាប់ (សូមមើលលម្អិតនៅក្នុងចំណុចទី៣៖ ប្រភពនៃនីត្យានុកូល)។

ក្នុង។ ការលើកលែងមិនគោរពគោលការណ៍បែបនេះ ហៅថា “អញ្ញត្រកម្មនៃគោលការណ៍”។ តើករណីពិសេសទាំង៤ ខាងក្រោមនេះ មានលក្ខណៈដូចម្តេច ទើបគេអាចធ្វើអញ្ញត្រកម្មនៃគោលការណ៍នីត្យានុកូលបាន?

ក. អំណាចឆន្ទានុសិទ្ធិ^៦

ក១. ខ្លឹមសារ៖ អំណាចឆន្ទានុសិទ្ធិក្នុងន័យរដ្ឋបាល មានន័យថា រដ្ឋបាលមានសិទ្ធិចាត់ការ ឬ ធ្វើសេចក្តីសម្រេចរបស់ខ្លួនដោយឯករាជ្យ ព្រោះជាកាលៈទេសៈ ឬហេតុ ដែលពុំមានបញ្ញត្តិដោយច្បាប់។ ដូចនេះ រដ្ឋបាលមានសិទ្ធិវិនិច្ឆ័យ (ហេតុ) ដើម្បីធ្វើសេចក្តីសម្រេចចិត្ត (ក្នុងការជ្រើសរើសយកជម្រើសណាមួយក្នុងចំណោមជម្រើសត្រូវទាំងឡាយ)។

ក២. លក្ខខណ្ឌ៖ អំណាចឆន្ទានុសិទ្ធិអាចប្រើបានលុះត្រាតែបំពេញនូវលក្ខខណ្ឌពីរ គឺ៖

- (១) សមត្ថកិច្ច៖ សំដៅទៅលើសិទ្ធិដែលរដ្ឋបាលទទួលបានដោយច្បាប់។ រដ្ឋបាលត្រូវគោរពសមត្ថកិច្ចរបស់ខ្លួន ពីព្រោះអ្នកគ្មានសមត្ថកិច្ចមិនអាចចេញសេចក្តីសម្រេចរដ្ឋបាលបានទេ។ សិទ្ធិ ឬសមត្ថកិច្ចនេះ ចែកចេញជាបីប្រភេទទៀត គឺសមត្ថកិច្ចអំណាច (ឧទាហរណ៍ រដ្ឋមន្ត្រីគ្មានអំណាចចេញអនុក្រឹត្យឡើយ បើពុំដូច្នោះទេគេថាលិខិតនោះអនីត្យានុកូលភាពខ្វះសមត្ថកិច្ចអំណាច) សមត្ថកិច្ចដែនដី (ឧទាហរណ៍ អភិបាលខេត្តបាត់ដំបង មិនអាចចេញដីកាឲ្យអនុវត្តនៅក្នុងខេត្តកំពង់ចាមបានឡើយ ពីព្រោះអនីត្យានុកូលភាពខ្វះសមត្ថកិច្ចដែនដី) និងសមត្ថកិច្ចពេលវេលា (ឧទាហរណ៍ មន្ត្រីអាជ្ញាធរដែលលាយបំបែកការងារ ចូលនិវត្តន៍ ឬព្យួរការងារ មិនអាចចេញសេចក្តីសម្រេចរដ្ឋបាលបានឡើយ។ រដ្ឋាភិបាលចាំផ្ទះមិនអាចចុះហត្ថលេខា ឬកិច្ចព្រមព្រៀងជាមួយប្រទេសណាមួយបានឡើយ ប្រធានាធិបតីបារាំងដែលចាញ់ឆ្នោតមានសិទ្ធិ៧ថ្ងៃដើម្បីបន្តការងារប្រចាំថ្ងៃរហូតដល់ប្រធានាធិបតីថ្មីចូលកាន់តំណែង គឺក្នុងរយៈពេល៧ថ្ងៃនោះគាត់មិនអាចសម្រេចការងារសំខាន់ៗបានឡើយ ក្រៅតែពីការងារប្រចាំថ្ងៃ)។
- (២) បម្រើប្រយោជន៍ទូទៅ៖ អំណាចឆន្ទានុសិទ្ធិដែលប្រើប្រាស់ដើម្បីចេញសេចក្តីសម្រេចមួយ ចាំបាច់ត្រូវតែបម្រើប្រយោជន៍សាធារណៈ។

ឧទាហរណ៍១៖ រដ្ឋបាលមានជម្រើសដើម្បីដោះស្រាយបញ្ហាចរាចរក្នុងក្រុង ដូចជា ការដាក់ស្តុប ការពង្រីកផ្លូវ ការកំណត់ជាផ្លូវឯកទិស ឬបិទផ្លូវតែម្តង។ នេះគឺជាអំណាចឆន្ទានុសិទ្ធិរបស់រដ្ឋបាលក្នុងការធ្វើសេចក្តីសម្រេចចិត្តដើម្បីជ្រើសរើសនូវជម្រើសណាមួយ ក្នុងគោលដៅដោះស្រាយបញ្ហាចរាចរដែលជាការបម្រើដល់ប្រយោជន៍សាធារណៈ។

^៦ បញ្ញត្តិទាក់ទងនឹងអំណាចឆន្ទានុសិទ្ធិនេះ មានកំណត់នៅក្នុងរដ្ឋធម្មនុញ្ញនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ឆ្នាំ១៩៩៣ មាត្រា៩០។ ចំណែកឯ ពាក្យ “អំណាចឆន្ទានុសិទ្ធិ” នេះ បើតាមច្បាប់ស្តីពីការគ្រប់គ្រងរដ្ឋបាលរាជធានី ខេត្ត ក្រុង ស្រុក និងខណ្ឌ នៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ហៅថា “មុខងារជាជម្រើស”។

ឧទាហរណ៍២៖ បច្ចុប្បន្ន នៅក្នុងរដ្ឋបាលមាននិន្នាការទៅរកក្រឹត្យការបន្ថែម ព្រោះសភា ឬអង្គនីតិបញ្ញត្តិមានការយឺតយ៉ាវក្នុងការតាក់តែងច្បាប់ ហើយរដ្ឋបាលត្រូវអនុវត្តសកម្មភាពរបស់ខ្លួនជាប្រចាំ និងចាំបាច់ ប៉ុន្តែគ្មានច្បាប់សម្រាប់អនុវត្ត ដូចនេះ រដ្ឋបាលត្រូវបង្ខំចិត្តចេញក្រឹត្យ អនុក្រឹត្យ ឬប្រកាសដោយខ្លួនឯង ដែលនិន្នាការនេះ ហៅថា ក្រឹត្យការបន្ថែម។

ខ. ទ្រឹស្តី “ស្ថានភាពពិសេស”^៧

ខ១. *ខ្លឹមសារ*៖ ជាស្ថានភាពស្ថិតក្នុងពេលវេលា និងទីកន្លែងណាមួយ (កាលៈទេសៈណាមួយ) ដោយឡែក ឬពិសេស ឬកើតឡើងក្នុងរយៈពេលយូរៗម្តង ដែលខុសពីអំពើធម្មតា ហៅថាទ្រឹស្តីស្ថានភាពពិសេស។ ទ្រឹស្តីស្ថានភាពពិសេស មានពីរស្ថានភាពគឺ (១) ភាពរីក្រិក្រិកាល ដូចជា ប្រទេសមានសង្គ្រាម មានការឈ្លានពានពីបរទេស មានរដ្ឋប្រហារ ឬការធ្វើបដិវត្ត និង(២) ភាពអាសន្ន មានជាអាទិ៍ ភាពចលាចលរបស់សង្គម ការធ្វើបាតុកម្ម/កូដិកម្មប៉ះពាល់សណ្តាប់ធ្នាប់សាធារណៈ ឬសេដ្ឋកិច្ចជាតិ គ្រោះធម្មជាតិ ជម្ងឺរាតត្បាត ។ល។

ខ២. *លក្ខខណ្ឌ*៖ គឺអាស្រ័យលើ (១) ពេលវេលា និង(២) ទីកន្លែងច្បាស់លាស់។

ខ៣. *វិបាក*

- ភាពរីក្រិក្រិកាល “ច្បាប់អាជ្ញាសឹក”៖ ក្នុងកាលៈទេសៈធម្មតា អំណាចរបស់រដ្ឋបាល និងសេរីភាពរបស់ប្រជាពលរដ្ឋស្ថិតក្នុងស្ថានភាពស្មើ ឬស្ថានភាពអាចទទួលយកបានក្នុងសង្គមមួយ។ ប៉ុន្តែក្នុងករណីពិសេស ឬកាលៈទេសៈពិសេស សេរីភាពរបស់ប្រជាពលរដ្ឋត្រូវបានកាត់បន្ថយ/ធ្លាក់ចុះ ហើយបើស្ថានភាពកាន់តែគ្រោះថ្នាក់ នោះសេរីភាពរបស់ប្រជាពលរដ្ឋ ដូចជា ការដើរហើរ ការប្រកបមុខរបរផ្សេងៗ ក៏កាន់តែបាត់បង់ដែរ។ ករណីបែបនេះ ហៅថាភាពរីក្រិក្រិកាល “ច្បាប់អាជ្ញាសឹក” ដែលមានន័យថា ពេលប្រទេសមានសង្គ្រាម រដ្ឋត្រូវការការជាតិ ជាជាងការគិតគូរ ឬខ្វាយខ្វល់ទៅលើសេរីភាពរបស់ប្រជាពលរដ្ឋ។ ការចេញច្បាប់អាជ្ញាសឹកនេះ គឺដើម្បីការពារទឹកដីពីការឈ្លានរបស់បរទេស ការពារពីការបំផ្លាញអង្គការចាត់តាំងដោយការធ្វើបដិវត្ត ឬរដ្ឋប្រហារ ជាដើម។ ឧទាហរណ៍ មុនឆ្នាំ១៩៨៩ កម្ពុជាបានចេញបំរាមគោចរ ដោយហាមប្រជាពលរដ្ឋមិនឲ្យធ្វើដំណើរនៅពេលយប់ គឺអាចធ្វើដំណើរបានតែពេលថ្ងៃ និងត្រូវមានលិខិតអនុញ្ញាតឲ្យធ្វើដំណើរដែលចេញដោយអាជ្ញាធរសាធារណៈ។
- ភាពអាសន្ន៖ សំដៅទៅលើកាលៈទេសៈដែលប្រទេសស្ថិតក្នុងភាពអាសន្ន មានលក្ខណៈតានតឹងដែលអាចប៉ះពាល់ដល់សង្គមជាតិ (ក្នុងក្របខ័ណ្ឌផ្ទៃក្នុងដែលវាមិនមែនជាសង្គ្រាមជាមួយបរទេស) ដូចជា ចលាចលផ្ទៃក្នុង ជម្ងឺរាតត្បាត បាតុកម្មអនាធិបតេយ្យដែលមានលក្ខណៈជាបណ្តាញទូទាំងប្រទេស ការធ្វើកូដិកម្មដែលអាចនាំឲ្យមានវិបត្តិសេដ្ឋកិច្ច (ឧកខានការងារ កាត់បន្ថយផលិតកម្ម) ទឹកជំនន់ គ្រោះធម្មជាតិ ។ល។

^៧ បញ្ញត្តិទាក់ទងនឹងទ្រឹស្តី “ស្ថានភាពពិសេស” នេះ មានកំណត់នៅក្នុងរដ្ឋធម្មនុញ្ញនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ឆ្នាំ១៩៩៣ មាត្រា២២ ២៤ ៨៦ និង៩០។

ខាងក្រោមនេះ បង្ហាញពីភាពផ្សេងគ្នារវាងភាពវិក្រិតិកាល និងភាពអាសន្ន

ភាពវិក្រិតិកាល

- លក្ខណៈនៃភាពវិក្រិតិកាល គឺការប៉ះពាល់ដល់បុរណភាពទឹកដី ការបំផ្លាញអង្គការចាត់តាំងរបស់រដ្ឋ ដូចជា ករណីមានការឈ្លានពានពីបរទេស ការធ្វើបដិវត្ត ឬរដ្ឋប្រហារ...
- អំណាចនៃការសម្រេចលើស្ថានភាពវិក្រិតិកាល គឺជាសមត្ថកិច្ចរបស់អង្គនីតិប្បញ្ញត្តិ^៨
- ក្នុងស្ថានភាពវិក្រិតិកាល អំណាចតែងត្រូវបានផ្ទេរពីអាជ្ញាធរសាធារណៈទៅឲ្យស្ថាប័នយោធាជាអ្នកចាត់ចែងក្នុងរឿងសន្តិសុខសណ្តាប់ធ្នាប់ សុវត្ថិភាព និងការការពារជាតិ។ ជាកាតព្វកិច្ចរបស់យោធា។

ភាពអាសន្ន

- លក្ខណៈនៃភាពអាសន្ន គឺការប៉ះពាល់ដល់សណ្តាប់ធ្នាប់សាធារណៈរបស់សង្គមជាតិ ដោយសារបញ្ហាផ្ទៃក្នុង ដូចជា ករណីចលាចលផ្ទៃក្នុង ជម្លោះតក់ក្តោត គ្រោះធម្មជាតិ ។ល។
- អំណាចនៃការសម្រេចលើស្ថានភាពនៃភាពអាសន្ន គឺជាសមត្ថកិច្ចរបស់អង្គនីតិប្រតិបត្តិ^៩
- ក្នុងស្ថានភាពនៃភាពអាសន្ន អំណាចមិនត្រូវបានផ្ទេរពីអាជ្ញាធរសាធារណៈ (ស៊ីវិល) ឲ្យទៅស្ថាប័នយោធានោះទេ ព្រោះវាមិនប៉ះពាល់ដល់បុរណភាពទឹកដី។ ក្នុងករណីនេះ គេបង្កើនឥទ្ធិពល ឬសិទ្ធិអំណាចឲ្យទៅអាជ្ញាធរស៊ីវិលបន្ថែមទៀតដើម្បីការពារសណ្តាប់ធ្នាប់សាធារណៈ
(ដូចជាករណីថៃបានប្រកាសដាក់ប្រទេសជាតិឲ្យបិតក្នុងភាពអាសន្ននៅឆ្នាំ២០០៩ ដោយសារបាតុកម្ម (អាប៊ីស៊ីរីវីបាជីវ៉ាជានាយករដ្ឋមន្ត្រី) និងនៅឆ្នាំ២០១១ ដោយសារទឹកជំនន់លិចក្រុងបាងកក (យីងឡាក់ជានាយករដ្ឋមន្ត្រី) និងករណីនៅបារាំងនៅឆ្នាំ.....)

^៨ រដ្ឋធម្មនុញ្ញនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ឆ្នាំ១៩៩៣៖ មាត្រា ២៤ “ព្រះមហាក្សត្រទ្រង់គង់ជាអធិបតីនៃឧត្តមក្រុមប្រឹក្សាការពារជាតិ ដែលនឹងត្រូវបង្កើតឡើងដោយច្បាប់មួយ។ ព្រះមហាក្សត្រទ្រង់ប្រកាសសង្គ្រាម ក្រោយការអនុម័តរបស់រដ្ឋសភា និងព្រឹទ្ធសភា។ (សូមមើលបន្ថែមនូវ មាត្រា ៩០)

^៩ រដ្ឋធម្មនុញ្ញនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ឆ្នាំ១៩៩៣៖ មាត្រា ២២ “នៅពេលប្រទេសជាតិប្រឈមមុខគ្រោះថ្នាក់ ព្រះមហាក្សត្រទ្រង់ប្រកាសប្រទានដំណឹងជាសាធារណៈដាក់ប្រទេសជាតិបិតក្នុងភាពអាសន្នក្រោយពីបានមតិឯកភាពពីនាយករដ្ឋមន្ត្រីប្រធានរដ្ឋសភា និងព្រឹទ្ធសភា។ (សូមមើលបន្ថែមនូវ មាត្រា ៨៦)

ទាក់ទងទៅនឹងទ្រឹស្តីស្ថានភាពពិសេសខាងលើនេះ កម្ពុជាគួរមានច្បាប់ស្តីពីភាពវិក្រិតិកាល និង ច្បាប់ស្តីពីភាពអាសន្ន ពីព្រោះការប្រកាសសង្គ្រាមត្រូវចេញដោយព្រះរាជក្រម (ច្បាប់) ហើយការប្រកាស ភាពអាសន្នត្រូវចេញដោយព្រះរាជក្រឹត្យ។ ករណីសង្គ្រាមជាមួយថៃ ឆ្នាំ ២០០៨-២០១០ កម្ពុជាមិនបាន ទទួលស្គាល់ថាជាសង្គ្រាមនោះទេ ហើយក៏មិនបានប្រកាសសង្គ្រាមដែរ គឺគ្រាន់តែនិយាយថាជាការប៉ះ ទង្គិចដោយអាវុធនៅតាមព្រំដែន។ មូលហេតុត្រង់ថា៖ (១) តាមច្បាប់អន្តរជាតិ បើប្រទេសណាម្នាក់ ប្រកាសសង្គ្រាម ក្រោយមកចាញ់សង្គ្រាមនោះ ត្រូវចេញសងរាល់ការខូចខាតទាំងអស់ (២) កម្ពុជានៅ មានភាពទន់ខ្សោយ មិនអាចយកឈ្នះប្រទេសថៃតាមរយៈសង្គ្រាមបានទេ (៣) កម្ពុជាមិនចង់ពង្រីកបញ្ហា និង(៤) កម្ពុជា ពុំទាន់មានច្បាប់ស្តីពីសង្គ្រាម ឬច្បាប់ស្តីពីភាពវិក្រិតិកាល។ ដូចនេះ កម្ពុជាមិនប្រកាស និងមិនទទួលស្គាល់ថាជាសង្គ្រាមទេ គឺកម្ពុជាអាចមានប្រៀបលើថៃបានតែតាមរយៈមធ្យោបាយផ្លូវច្បាប់ និងការទូតប៉ុណ្ណោះ។ ចំពោះ ករណីទឹកជំនន់នៅកម្ពុជា ឆ្នាំ២០១១ និង២០១២ រាជរដ្ឋាភិបាលមិនបាន ប្រកាសភាពអាសន្នទេ គឺគ្រាន់តែជូនដំណឹងដល់ប្រជាពលរដ្ឋឲ្យមានការប្រុងប្រយ័ត្ន និងចាត់វិធានបង្ការ និងសង្គ្រោះមួយចំនួន។ មូលហេតុអាចដោយសារ (១) កម្ពុជាមិនទាន់មានច្បាប់ស្តីពីភាពអាសន្ន និង (២) បញ្ហាស្ថិតនៅក្នុងកម្រិតដែលអាចគ្រប់គ្រង និងសង្គ្រោះបាន។

គ. ទ្រឹស្តី “កិច្ចនយោបាយ”

តាមយុត្តិសាស្ត្ររបស់ចៅក្រមនៅប្រទេសបារាំង រាល់កិច្ចនយោបាយ (ដែលមិនមែនជាកិច្ចរដ្ឋ បាល) គឺគោលការណ៍នៃនីត្យានុកូលត្រូវទុកមួយឡែក។ មានន័យថា គេមិនយកគោលការណ៍នៃនីត្យានុ កូលមកអនុវត្តនៅក្នុងសកម្មភាពដែលទាក់ទងទៅនឹងកិច្ចនយោបាយឡើយ។ ប៉ុន្តែអ្វីដែលជាបញ្ហាសម្រាប់ ការអនុវត្តជាក់ស្តែង គឺការពិបាកក្នុងការបែងចែកឲ្យដាច់ពីគ្នារវាងកិច្ចនយោបាយ និងកិច្ចរដ្ឋបាល ព្រោះរដ្ឋ បាលជាឧបករណ៍របស់រដ្ឋ និងនយោបាយ ដើម្បីសម្រេចនូវគោលនយោបាយរបស់គណបក្សដែលឈ្នះ ឆ្នោត (គណបក្សដែលកំពុងដឹកនាំរដ្ឋាភិបាល)។ គួរបញ្ជាក់ផងដែរថា រដ្ឋបាល (នាយករដ្ឋមន្ត្រី) បំពេញ កិច្ចការគឺ៖ (១) ក្នុងនាមជាប្រធានរដ្ឋបាលទូទាំងប្រទេស និង(២) ក្នុងនាមជាអ្នកនយោបាយដែលជាប់ ឆ្នោត។ ដូចនេះ ទំនាក់ទំនងរវាងកិច្ចរដ្ឋបាល និងកិច្ចនយោបាយ ពិតជាពិបាកកំណត់។ ទោះជាយ៉ាងនេះ ក្តី គេអាចឲ្យនិយមន័យនៃកិច្ចនយោបាយ និងផ្តល់ឧទាហរណ៍មួយចំនួនដូចខាងក្រោម៖

គ១. និយមន័យ៖ កិច្ច¹⁰នយោបាយ សំដៅទៅលើការសម្តែងឆន្ទៈទាំងឡាយណាដែលទាក់ទងនឹង នឹងរឿងនយោបាយ ដែលកិច្ចនេះមិនអាចជាកម្មវត្ថុនៃការប្តឹងទៅតុលាការបានទេ ប៉ុន្តែប្រជាជនអាច ទាមទារ ឬសម្តែងការពេញចិត្ត ឬមិនពេញចិត្ត តាមរយៈការបោះឆ្នោត ការធ្វើបាតុកម្ម ជាដើម។ កិច្ច នយោបាយ គេនិយាយតែនៅក្នុងកម្រិតរដ្ឋបាលកណ្តាលតែប៉ុណ្ណោះ។

គ២. ឧទាហរណ៍នៃកិច្ចនយោបាយ

- ទំនាក់ទំនងរវាងរាជរដ្ឋាភិបាល និងស្ថាប័ននយោបាយនានា ដូចជា ស្ថាប័នព្រះមហាក្សត្រ ព្រឹទ្ធសភា រដ្ឋសភា រាជរដ្ឋាភិបាល ក្រុមប្រឹក្សាធម្មនុញ្ញ ឧត្តមក្រុមប្រឹក្សានៃអង្គចៅក្រម ពោល

¹⁰ កិច្ច (Act) គឺជាការសម្តែងឆន្ទៈដើម្បីទទួលបានផលគតិយុត្ត។

គឺស្ថាប័នដែលបង្កើតដោយរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ប៉ុន្តែមិនមែនសាលារាជធានី/ខេត្ត ក្រុង/ស្រុក/ខណ្ឌ...។
ទំនាក់ទំនងនេះ មានដូចជា៖

- ✓ ការតែងតាំងសមាជិកក្រុមប្រឹក្សាធម្មនុញ្ញ
- ✓ ការតែងតាំងសមាជិកឧត្តមក្រុមប្រឹក្សានៃអង្គចៅក្រម
- ✓ ការប្តឹងអំពីធម្មនុញ្ញភាព
- ✓ ការបង្កើតរាជរដ្ឋាភិបាល
- ✓ ការផ្ដួចផ្ដើមធ្វើវិសោធនកម្មរដ្ឋធម្មនុញ្ញ
- ទំនាក់ទំនងអន្តរជាតិ
  - ✓ ទំនាក់ទំនងការទូត¹¹ (រាជរដ្ឋាភិបាលមានសិទ្ធិធ្វើទំនាក់ទំនងជាមួយប្រទេសណាមួយ ឬបង្កើតទូតនៅតាមបណ្តាប្រទេសនានា)
  - ✓ ការធ្វើបច្ច័យប័ន
  - ✓ ការឲ្យសច្ចាប័នសន្តិសញ្ញាអន្តរជាតិ

គ៣. វិបាក៖ កិច្ចនយោបាយមិនចាំបាច់គោរពនូវគោលការណ៍នីត្យានុកូល និងមិនអាចជាកម្មវត្ថុនៃ ការប្តឹងបានឡើយ។ ដូច្នេះ ប្រជាពលរដ្ឋមានតែជម្រើសនយោបាយប៉ុណ្ណោះដើម្បីទាមទារ តាមរយៈការ បោះឆ្នោត ឬការធ្វើបាតុកម្ម។

ឃ. ទ្រឹស្តី “វិធានការផ្ទៃក្នុង”

វិធានការផ្ទៃក្នុងប្រៀបប្រដូចទៅនឹងច្បាប់ឯកជន ឬច្បាប់កិច្ចសន្យា ព្រោះវាមានអនុភាពគតិយុត្ត ត្រឹមផ្ទៃក្នុង ឬគូភាគីប៉ុណ្ណោះ ដោយមិនមានឥទ្ធិពលទៅលើតតិយជនដូចជានីតិសាធារណៈ ឬវិធានគតិ យុត្តដែលជាបទបញ្ជាដែលចេញដោយរដ្ឋបាលនោះទេ។

ឃ១. ខ្លឹមសារ៖ ជាវិធានមួយចំនួនដែលត្រូវបានបង្កើតឡើងសម្រាប់តែអនុវត្តទៅលើបុគ្គលដែល ស្ថិតនៅក្នុងអង្គការចាត់តាំងណាមួយ ដូចជា៖

- បទបញ្ជាផ្ទៃសាលារៀន
- បទបញ្ជាផ្ទៃពន្ធនាគារ
- បទបញ្ជាផ្ទៃកងទ័ព
- បទបញ្ជាផ្ទៃក្រុមប្រឹក្សាឃុំ/សង្កាត់ ។

ឃ២. អញ្ញត្រកម្ម

- ការប៉ះពាល់សេរីភាពសាធារណៈ¹² (សំដៅទៅលើវិធានផ្ទៃក្នុងទាំងឡាយណា ដែលមានចែង ប៉ះពាល់ដល់សេរីភាពសាធារណៈ នោះតុលាការអាចវិនិច្ឆ័យលើបញ្ហានេះបាន)

¹¹ ទំនាក់ទំនងការទូត (ជាកិច្ចនយោបាយ) មានន័យខុសពីការងាររដ្ឋបាលការទូតដែលជាកិច្ចរដ្ឋបាល ដូចជា ការងារកុងស៊ុល ការចេញលិខិតរដ្ឋបាលការទូត ការដេញថ្លៃក្នុងការសាងសង់អាគារការទូត។

¹² សេរីភាពសាធារណៈ គឺជាសិទ្ធិដែលត្រូវបានការពារ ឬអនុញ្ញាតដោយច្បាប់។

- ការប៉ះពាល់ដល់បុព្វសិទ្ធិរបស់មន្ត្រីរាជការ (បុព្វសិទ្ធិនេះមានចែងនៅក្នុងច្បាប់សហលក្ខន្តិកៈមន្ត្រីរាជការស៊ីវិល ដូចនេះវិធានផ្ទៃក្នុងមិនត្រូវចែងផ្ទុយ ឬរំលោភលើបុព្វសិទ្ធិរបស់មន្ត្រីរាជការឡើយ និងយាយរួម គឺមិនផ្ទុយពីច្បាប់)
- ការដាក់វិន័យ (គ្រប់វិធានផ្ទៃក្នុងទាំងឡាយណាដែលចែងពីការដាក់វិន័យ គេអាចប្តឹងទៅតុលាការដើម្បីពិនិត្យនីត្យានុកូល។ ចំពោះគ្រឹះស្ថានឯកជន វិធានផ្ទៃក្នុងអាចចែងស៊ីជម្រៅរហូតដល់ **ចំណង់ចំណូលចិត្តរបស់បុគ្គលិក** ហើយវិន័យខ្ពស់បំផុតគឺការបណ្តេញចេញពីការងារ ប៉ុន្តែវិធានផ្ទៃក្នុងរបស់គ្រឹះស្ថានសាធារណៈ មិនគួរចែងស៊ីជម្រៅដល់ចំណង់ចំណូលចិត្តរបស់បុគ្គលិកទេ)។

៣. ប្រភពនៃនីត្យានុកូល

ប្រភពនៅទីនេះ សំដៅតែទៅលើប្រភពសរសេរតែប៉ុណ្ណោះ ពីព្រោះយើងសិក្សាផ្ដោតទៅលើស្ថានភាពនីត្យានុកូលនៅកម្ពុជា។ យើងបានសិក្សារួចមកហើយ អំពីទ្រឹស្តីនៃប្រភព នៅក្នុងផ្នែកទី២ “ប្រភពនៃរដ្ឋបាល” ។

ក. រដ្ឋធម្មនុញ្ញ

រដ្ឋធម្មនុញ្ញ គឺជាច្បាប់កំពូលនៃការគ្រប់គ្រងរដ្ឋ ដែលជាប្រភពមួយនៃនីត្យានុកូល។ រដ្ឋធម្មនុញ្ញជាវិធានកំពូលកំណត់ពីការរៀបចំអំណាចសាធារណៈ និងការទទួលស្គាល់សិទ្ធិសេរីភាពរបស់ប្រជាពលរដ្ឋ។

ប្រើប្រាស់រដ្ឋធម្មនុញ្ញ ឬច្បាប់ ក្នុងរឿងរ៉ាវរដ្ឋបាល?

នៅដែលពេលមានបណ្តឹងទាក់ទងទៅនឹងរឿងរ៉ាវរដ្ឋបាល តើតុលាការ ត្រូវជម្រះក្តីដោយប្រើរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ឬច្បាប់ (ប្រសិនបើច្បាប់ដែលត្រូវយកមកដោះស្រាយរឿងរ៉ាវរដ្ឋបាលនោះមានលក្ខណៈផ្ទុយនឹងរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ម្យ៉ាងទៀតរដ្ឋធម្មនុញ្ញជាច្បាប់កំពូល មានអនុភាពគតិយុត្តខ្ពស់ជាងច្បាប់)? តុលាការ (រដ្ឋបាល) មានសមត្ថកិច្ចជម្រះក្តីទាក់ទងទៅនឹងរឿងរ៉ាវរដ្ឋបាល ដោយផ្អែកតែទៅលើគោលការណ៍នីត្យានុកូលភាព រីឯការពិនិត្យរដ្ឋធម្មនុញ្ញភាពជាសមត្ថកិច្ចរបស់ក្រុមប្រឹក្សាធម្មនុញ្ញ¹³។ ដូចនេះ តុលាការរដ្ឋបាលដោះស្រាយរឿងរ៉ាវរដ្ឋបាល ចាំបាច់ត្រូវតែប្រើច្បាប់។ ហេតុនេះគួរកត់សម្គាល់ថា កិច្ចមួយចំនួនរបស់រដ្ឋបាលអាចមានលក្ខណៈត្រឹមត្រូវតាមបញ្ញត្តិនៃច្បាប់ ប៉ុន្តែវាមានលក្ខណៈផ្ទុយនឹងរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ដោយហេតុថាច្បាប់នោះជាច្បាប់ដែលផ្ទុយនឹងរដ្ឋធម្មនុញ្ញ។

សរុបមកតុលាការរដ្ឋបាលអាចប្រើរដ្ឋធម្មនុញ្ញជាប្រភពនៃនីត្យានុកូល នៅពេលដែលគ្មានច្បាប់ដែលទាក់ទងទៅនឹងរឿងរ៉ាវ ផ្ទុយទៅវិញប្រសិនបើមានច្បាប់ទាក់ទងទៅនឹងរឿងរ៉ាវនេះហើយ តុលាការរដ្ឋបាលត្រូវតែប្រើច្បាប់នេះ។ ដូចនេះ ការពិនិត្យភាពត្រឹមត្រូវនៃកិច្ចរដ្ឋបាល ឬការពិនិត្យនីត្យានុកូលភាព គឺជាការពិនិត្យភាពត្រឹមត្រូវទៅតាមច្បាប់ ដែលជាសមត្ថកិច្ចរបស់តុលាការរដ្ឋបាលខ្លួនឯង រីឯការពិនិត្យរដ្ឋធម្មនុញ្ញភាព គឺជាការពិនិត្យភាពត្រឹមត្រូវនៃច្បាប់ទៅតាមរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ដែលជាសមត្ថកិច្ចរបស់ក្រុមប្រឹក្សាធម្មនុញ្ញ។

¹³ មាត្រា ១៣៦ ថ្មី រដ្ឋធម្មនុញ្ញនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ឆ្នាំ១៩៩៣ និងមើលច្បាប់ស្តីពីការរៀបចំ និងការប្រព្រឹត្តទៅនៃក្រុមប្រឹក្សាធម្មនុញ្ញ។

រដ្ឋធម្មនុញ្ញ និងសន្ធិសញ្ញាអន្តរជាតិ

តើរដ្ឋធម្មនុញ្ញ និងសន្ធិសញ្ញាអន្តរជាតិ មួយណាមានអនុភាពគតិយុត្តខ្ពស់ជាង? ជាការពិតរាល់សន្ធិសញ្ញាអន្តរជាតិទាំងអស់មុននឹងអាចយកមកប្រើនៅក្នុងប្រទេសបាន លុះត្រាតែសន្ធិសញ្ញានោះត្រូវបានរដ្ឋសភា និងព្រឹទ្ធសភាអនុម័តច្បាប់យល់ព្រម និងផ្តល់សច្ចាប័នដោយព្រះមហាក្សត្រជាមុនសិន។ មានន័យថា ការផ្តល់សច្ចាប័ននេះ បានពិនិត្យពីភាពស្របគ្នា ឬភាពមិនផ្ទុយនៃសន្ធិសញ្ញាទៅនឹងរដ្ឋធម្មនុញ្ញរួចហើយ។ ប៉ុន្តែនៅក្នុងវិវាទអន្តរជាតិ គេមិនយករដ្ឋធម្មនុញ្ញដែលជាច្បាប់ផ្ទៃក្នុងមកដោះស្រាយនោះទេ គឺគេប្រើសន្ធិសញ្ញាអន្តរជាតិ។ ដូចនេះ សម្រាប់កម្ពុជាគេចាត់ទុកថាសន្ធិសញ្ញាអន្តរជាតិ គឺជាច្បាប់មួយដែលត្រូវបានសភាអនុម័តលើច្បាប់យល់ព្រម មានន័យថា រដ្ឋធម្មនុញ្ញមានតម្លៃខ្ពស់ជាងសន្ធិសញ្ញាអន្តរជាតិ ក្នុងខណៈដែលសន្ធិសញ្ញាអន្តរជាតិមានតម្លៃត្រឹមតែច្បាប់ធម្មតាដែលទាបជាងច្បាប់រៀបចំអង្គការទៅទៀត ពីព្រោះច្បាប់ស្តីពីការយល់ព្រមលើសន្ធិសញ្ញាអន្តរជាតិដែលត្រូវបានអនុម័តដោយរដ្ឋសភា និងព្រឹទ្ធសភា មិនត្រូវបានកំណត់ជាកាតព្វកិច្ចថាត្រូវតែយកទៅឲ្យក្រុមប្រឹក្សាធម្មនុញ្ញពិនិត្យពីធម្មនុញ្ញភាពជាមុនដូចជាច្បាប់រៀបចំអង្គការនោះទេ។

ដូចនេះ គេអាចបកស្រាយបានថា រដ្ឋធម្មនុញ្ញមានតម្លៃខ្ពស់ជាងសន្ធិសញ្ញាអន្តរជាតិ រីឯសន្ធិសញ្ញាអន្តរជាតិមានតម្លៃស្មើនឹងច្បាប់ (អាចនិយាយបានស្មើនឹងច្បាប់ធម្មតា តែទាបជាងច្បាប់រៀបចំអង្គការ) លើកលែងតែសន្ធិសញ្ញាមួយចំនួនដែលបានកំណត់នៅក្នុងរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ដូចជា សន្ធិសញ្ញា សេចក្តីថ្លែងការណ៍ ស្តីពីសិទ្ធិមនុស្ស សិទ្ធិនារី និងសិទ្ធិកុមារ។ សន្ធិសញ្ញាអន្តរជាតិទាំងនេះ មានតម្លៃជាច្បាប់ធម្មនុញ្ញតែម្តង។

ខ. សន្ធិសញ្ញាអន្តរជាតិ និងច្បាប់

ការសរសេរសន្ធិសញ្ញាអន្តរជាតិ និងច្បាប់នៅជាមួយគ្នាបែបនេះ ពីព្រោះកម្ពុជាពុំមានបទប្បញ្ញត្តិណាកំណត់អំពីតម្លៃ ឬឋានានុក្រមនៃបទដ្ឋានឡើយ លើកលែងតែសន្ធិសញ្ញាអន្តរជាតិមួយចំនួន ដែលត្រូវបានកំណត់ឲ្យប្រើដោយរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ដូចជា សេចក្តីប្រកាសជាសកលស្តីពីសិទ្ធិមនុស្ស។ នេះអាចបញ្ជាក់បានថា សន្ធិសញ្ញាអន្តរជាតិនេះ¹⁴ មានតម្លៃខ្ពស់ជាងច្បាប់ មានន័យថា សេចក្តីប្រកាសជាសកលស្តីពីសិទ្ធិមនុស្ស មានតម្លៃជាច្បាប់ធម្មនុញ្ញ។ ដូចដែលបានបកស្រាយខាងលើរួមមកហើយថា សន្ធិសញ្ញាអន្តរជាតិដែលមានតម្លៃស្មើច្បាប់ សំដៅទៅលើសន្ធិសញ្ញាអន្តរជាតិទាំងឡាយដែលត្រូវបានសភាអនុម័តច្បាប់យល់ព្រម និងផ្តល់សច្ចាប័នដោយព្រះមហាក្សត្រ។ ដូចនេះ ទីតាំងនៃសន្ធិសញ្ញាអន្តរជាតិគឺមានតម្លៃស្មើនឹងច្បាប់ តែស្ថិតនៅក្រោមរដ្ឋធម្មនុញ្ញ លើកលែងតែសន្ធិសញ្ញាដែលបានកំណត់ក្នុងមាត្រា៣១នៃរដ្ឋធម្មនុញ្ញនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ឆ្នាំ១៩៩៣ ទើបមានតម្លៃជាច្បាប់ធម្មនុញ្ញ។

ច្បាប់ចេញពីឆន្ទៈរបស់រាស្ត្រ ដូចនេះ ចៅក្រមត្រូវយកច្បាប់មកប្រើដើម្បីដោះស្រាយវិវាទរដ្ឋបាលដើម្បីពិនិត្យថាតើបទបញ្ជា (ព្រះរាជក្រឹត្យ អនុក្រឹត្យ ប្រកាស ដីកា) មានខ្លឹមសារត្រឹមត្រូវតាមច្បាប់ដែរ ឬទេ។ ករណីដែលសន្ធិសញ្ញាអន្តរជាតិមានតម្លៃស្មើនឹងច្បាប់បែបនេះ នៅពេលដែលមានវិវាទរដ្ឋបាលរវាងរដ្ឋ

¹⁴ រដ្ឋធម្មនុញ្ញនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ឆ្នាំ១៩៩៣ មាត្រា ៣១

និងក្រុមហ៊ុនឯកជនអន្តរជាតិមួយ តើតុលាការត្រូវយកសន្និសីទសញ្ញាអន្តរជាតិ ឬច្បាប់ ដើម្បីយកមកប្រើក្នុង ការដោះស្រាយវិវាទ? ចម្លើយ៖ តុលាការត្រូវមើលទៅលើកាលបរិច្ឆេទនៃផ្តល់សច្ចាប័នលើសន្និសីទសញ្ញាអន្តរ ជាតិ និងកាលបរិច្ឆេទនៃការអនុម័តច្បាប់។ ដូចនេះ តុលាការត្រូវប្រើបទដ្ឋានដែលកើតក្រោយ ដែលជា ឆន្ទៈចុងក្រោយរបស់រាស្ត្រ ពីព្រោះបទដ្ឋានទាំងពីរមានតម្លៃស្មើគ្នា នោះរាល់បញ្ញត្តិរបស់បទដ្ឋានដែលកើត មុន ហើយផ្ទុយនឹងបទដ្ឋានដែលកើតក្រោយ នឹងត្រូវនិរាករណ៍ដោយស្វ័យប្រវត្តិ ដែលគេហៅថា “គោល ការណ៍ច្បាប់ថ្មីលុបច្បាប់ចាស់”¹⁵។ ជាគោលការណ៍ សភាមិនត្រូវអនុម័តច្បាប់ផ្សេងទៀតនៅពេលក្រោយ ដែលមានលក្ខណៈផ្ទុយនឹងអត្ថបទច្បាប់អន្តរជាតិដែលត្រូវបានទទួលស្គាល់រួចមកហើយនោះទេ។ ប្រសិន បើករណីបែបនេះកើតមាន ការយកគោលការណ៍ច្បាប់ថ្មីលុបច្បាប់ចាស់ មកអនុវត្តអាចនាំឲ្យមានវិបាកគតិ យុត្តម្ភយុត្តិធម៌ គឺជាត្រូវបាត់ទំនុកចិត្តពីមជ្ឈដ្ឋាន អន្តរជាតិដោយហេតុអ្វីមិនគោរពតាមសន្យាដែលខ្លួន បានព្រមព្រៀងជាលក្ខណៈអន្តរជាតិរួចហើយ។

គ. បទបញ្ជា

បទបញ្ជា គឺជាសេចក្តីសម្រេចរបស់ស្ថាប័ននីតិប្រតិបត្តិ ដែលរួមមាន៖ ព្រះរាជក្រឹត្យ អនុក្រឹត្យ សេចក្តីសម្រេច ប្រកាស និងដីកា។ វិធាននេះ មានឆន្ទៈធ្វើឲ្យមានការប្រែប្រួល ឬរក្សាទុកនូវលំដាប់គតិ យុត្តឲ្យនៅដដែល។ ឧទាហរណ៍ សំណើរបស់បុគ្គល ឬក្រុមហ៊ុនដើម្បីធ្វើការសាងសង់អាគារ អាជ្ញាធរបាន សម្រេចអនុញ្ញាតឲ្យសាងសង់ មានន័យថា បុគ្គល ឬក្រុមហ៊ុននេះ ទទួលបានសិទ្ធិបន្ថែមមួយទៀត ដែល គេហៅថា **ការធ្វើឲ្យមានការប្រែប្រួលលំដាប់គតិយុត្ត**។ ផ្ទុយទៅវិញ ប្រសិនបើអាជ្ញាធរមិនអនុញ្ញាតឲ្យសាង សង់ក្នុងគោលបំណងរក្សាទុកស្ថានភាពឲ្យនៅដដែល នោះបុគ្គល ឬក្រុមហ៊ុននេះ មិនទទួលបានសិទ្ធិ (ថ្មី ឬបន្ថែម) ក្នុងការសាងសង់ឡើយ ដែលគេហៅថា **ការរក្សាទុកនូវលំដាប់គតិយុត្តឲ្យនៅដដែល**។ បទបញ្ជា បែបនេះ ទើបជាកម្មវត្ថុនៃការប្តឹងបាន។

ដោយឡែក សារាចរ/សារាចរណែនាំ មិនមែនជាបទបញ្ជាទេ តែជាការណែនាំ ការបន្ថែម ការរំលឹក នូវច្បាប់ដែលមានស្រាប់ ហើយត្រូវបានប្រើប្រាស់សម្រាប់ណែនាំថ្នាក់ក្រោម មិនមែនប្រើទៅលើប្រជា ពលរដ្ឋ ឬសាធារណៈជនឡើយ។ ប៉ុន្តែ ការណែនាំទាំងឡាយណា ដែល**ក្តៅ** តឹងរឹង និងមានការប្រឆាំង ផង នោះ រាជរដ្ឋាភិបាលចេញជាបទបញ្ជា ដែលបទបញ្ជានៅទីនេះក៏ជាការណែនាំ និងរំលឹកដែរ ដូចជា បទ បញ្ជាលេខ០១ បប ចុះថ្ងៃទី០៧ ខែឧសភា ឆ្នាំ២០១២ ស្តីពីវិធានការពង្រឹង និងបង្កើនប្រសិទ្ធភាពនៃការ គ្រប់គ្រងសម្បទានដីសេដ្ឋកិច្ច ។ ដូចនេះ សារាចរមិនមែនជាកម្មវត្ថុនៃការប្តឹងបាននោះទេ តែគេអាចប្តឹង បទបញ្ជា ឬច្បាប់ដែលផ្តល់សិទ្ធិឲ្យចេញសារាចរនោះ។

បទបញ្ជារបស់អង្គនីតិប្រតិបត្តិមានលក្ខណៈជាបទបញ្ជាទូទៅ (បប) និងឯកត្តកូត (តត) រួមមាន៖
• ព្រះរាជក្រឹត្យ

¹⁵ លើកលែងតែច្បាប់អន្តរជាតិដែលមានចែងក្នុងអនុសញ្ញាក្រុងវីយែន៖ មាត្រា២៧ នៃអនុសញ្ញាក្រុងវីយែនស្តីពីច្បាប់សន្និ សញ្ញា “ភាគីណាមួយមិនអាចលើកយកបទបញ្ញត្តិនៃច្បាប់ផ្ទៃក្នុងមកជាហេតុផលដើម្បីមិនអនុវត្តសន្និសញ្ញាបានឡើយ” មាត្រា២៦ “សន្និសញ្ញាជាធរមានចងភាគី ហើយត្រូវតែអនុវត្តដោយភាគីដោយស្មោះត្រង់”។

- . អនុក្រឹត្យ
- . សេចក្តីសម្រេច
- . ប្រកាស
- . ដីកា

តាមច្បាប់នៅកម្ពុជា គឺមានតែរាជរដ្ឋាភិបាល (នាយករដ្ឋមន្ត្រី) ដែលមានសិទ្ធិអំណាចក្នុងការចេញសេចក្តីសម្រេច ប៉ុន្តែបច្ចុប្បន្នគេឃើញមានក្រសួង ស្ថាប័ន អាជ្ញាធរខេត្ត ស្រុក មន្ទីរ បានចេញសេចក្តីសម្រេចដែរ ដែលទង្វើបែបនេះ គឺអនីត្យានុកូល។ ប៉ុន្តែ ការចេញបែបនេះពុំដែលមានស្ថាប័នណានិយាយថាខុសច្បាប់នោះទេ ដូចនេះ វាបានក្លាយទៅជាទម្លាប់អនុវត្តគ្នានៅក្នុងរដ្ឋបាលរបស់កម្ពុជា ហើយត្រូវបានទទួលយកជាភាពសមស្រប និងត្រឹមត្រូវនៅក្នុងរដ្ឋបាលរបស់កម្ពុជាហូតដល់សព្វថ្ងៃនេះ។

រាជរដ្ឋាភិបាលចេញអនុក្រឹត្យ ដើម្បីសម្រេចលើការងារណាដែលសំខាន់ អចិន្ត្រៃយ៍ និងមានអនុភាពគតិយុត្តជារៀងរហូត ប្រសិនបើគ្មានព្រះរាជក្រឹត្យ ឬអនុក្រឹត្យ ណាមកលុប ឬនិរាករណ៍អនុក្រឹត្យដែលចេញមុន។ រីឯសេចក្តីសម្រេច មានលក្ខណៈមិនអចិន្ត្រៃយ៍ ហើយអាចផុតរលត់ទៅវិញដោយឯកឯងនៅពេលណាមួយបន្ទាប់ពីការកិច្ចដែលបានកំណត់ក្នុងសេចក្តីសម្រេចនេះ ត្រូវបានបញ្ចប់។

ដូចនេះ បទបញ្ជានៃអំណាចនីតិប្រតិបត្តិ រួមមាន ព្រះរាជក្រឹត្យ អនុក្រឹត្យ (សេចក្តីសម្រេច) ប្រកាស និងដីកា គឺស្ថិតនៅក្រោមគោលការណ៍នៃនីត្យានុកូល រីឯសាវ័ចរ សាវ័ចរណែនាំ សេចក្តីជូនដំណឹង សេចក្តីណែនាំ មិនមែនជាបទបញ្ជាឡើយ នោះវាមិនអាចជាកម្មវត្ថុនៃការប្តឹងបានទេ។

ប្រធានបទទី២៖ ការរៀបចំរដ្ឋបាល

ផ្នែកទី១៖ ប្រព័ន្ធរដ្ឋបាល

១. ប្រព័ន្ធមជ្ឈការ

ក. អត្ថន័យ៖ ជាប្រព័ន្ធមួយដែលប្រមូលផ្តុំការសម្រេចចិត្តរដ្ឋបាលនៅថ្នាក់កណ្តាល ដែលប្រព័ន្ធនេះ បានកើតដំបូងដោយរដ្ឋទំនើបនៅក្រោយយុគសម័យកណ្តាល (ក្រោយស.វទី១៥)។ បច្ចុប្បន្ន គេប្រើ ប្រព័ន្ធមជ្ឈការនៅតាមប្រទេសតូចៗ និងតាមវិស័យក្នុងប្រទេសជាទូទៅ (ដូចជា វិស័យការទូត វិស័យ ការពារជាតិ រូបិយវត្ថុ ...)។ ពិសោធន៍ បង្ហាញថា មនុស្សកាលណាមានអំណាចខ្លាចបាត់អំណាច ដែលជា មូលហេតុជម្រុញឲ្យមានការប្រមូលផ្តុំអំណាចនៅថ្នាក់កណ្តាល។ ប៉ុន្តែ វាក៏បានផ្តល់នូវគុណវិបត្តិនៃការ គ្រប់គ្រងរដ្ឋ ដូចមានបង្ហាញក្នុងចំណុច ខ. ខាងក្រោម។

(សិក្សាប្រវត្តិនៃវិមជ្ឈការ... នៅអឺរ៉ុប និងនៅកម្ពុជា)

ដោយឡែកនៅកម្ពុជា ក្រោយថ្ងៃរំដោះ៧មករាឆ្នាំ១៩៧៩ ទាំងក្នុងសម័យសាធារណៈរដ្ឋប្រជាមានិតកម្ពុជា ទាំងសម័យរដ្ឋកម្ពុជា គឺប្រកាន់យកប្រព័ន្ធមជ្ឈការ រាល់ការសម្រេចចិត្តទាំងអស់ជាសិទ្ធិ អំណាចផ្តាច់មុខរបស់រដ្ឋបាលក្រុងភ្នំពេញ។ មូលហេតុអាចដោយសារ កម្ពុជានៅពេលនោះពុំទាន់មានការ ឯកភាពជាតិនៅឡើយ គឺមានកម្លាំងក្រៅរដ្ឋាភិបាល (ខ្មែរក្រហម) ដែលទាមទារឲ្យអាជ្ញាធរដែនដីនីមួយៗ (ខេត្ត ស្រុក) ត្រូវតែរើសមាំ និងមានកម្លាំងការពារខ្លួនដោយខ្លួនឯង។

ខ. គុណវិបត្តិ

- យឺតពេល ស្ទុះការងារ លំហូរព័ត៌មានគ្មានគុណភាព សុវត្ថិភាព និងប្រសិទ្ធភាព
- កប់បាត់នូវភាពច្នៃប្រឌិត/ស្នាដៃ/គំនិតផ្តួចផ្តើម របស់មូលដ្ឋាន គឺសំដៅទៅលើការគ្មាន ឱកាស ឬ សិទ្ធិនៃការបញ្ចេញស្នាដៃ ឬការសម្រេចចិត្តដោយខ្លួនឯងទៅតាមស្ថានភាពជាក់ ស្តែងរបស់មូលដ្ឋាន។
- ដំណើរក្នុងផ្លូវតែមួយ ជាសត្វានុម័តគឺមិនត្រឹមត្រូវទេ។ មានន័យថា ការរៀបចំច្បាប់ វិធាន ផែនការ របៀបរបបការងារ ការរស់នៅ ... ឲ្យអនុវត្តដូចគ្នាទូទាំងប្រទេសដែលចេញពី រដ្ឋបាលថ្នាក់កណ្តាលតែមួយ អាចនឹងមិនមានប្រសិទ្ធភាព ឬមិនឆ្លើយតបទៅនឹងតម្រូវការ និងស្ថានភាពជាក់ស្តែងរបស់មូលដ្ឋាន និងដែនដីនីមួយៗ។

២. ប្រព័ន្ធវិសហមជ្ឈការ

ក. អត្ថន័យ៖ រដ្ឋបាលកណ្តាលបញ្ជូនមន្ត្រីរបស់ខ្លួនដើម្បីទៅគ្រប់គ្រងនៅតាមដែនដី ដើម្បីជា តំណាងឲ្យរដ្ឋបាលកណ្តាល។ មានន័យថា អ្នកតំណាងឲ្យរដ្ឋ រង់ចាំតែទទួលបញ្ហា និងអនុវត្តតាមសេចក្តី សម្រេច ឬសេចក្តីណែនាំរបស់រដ្ឋបាលកណ្តាល ដើម្បីធានាឲ្យមានលក្ខណៈឯកភាពគ្នាទូទាំងប្រទេស។ គេអាចនិយាយបានថា វិសហមជ្ឈការ ជាកូនជញ្ជីងមួយទប់ស្កាត់វិមជ្ឈការ ពីព្រោះវិមជ្ឈការអាចឈានទៅ រកការបង្កើតតំបន់អប្បគមន៍ ការផ្តាច់រដ្ឋ បង្កើតរដ្ឋនៅក្នុងរដ្ឋ (ដោយសារវិមជ្ឈការមានស្វ័យភាពក្នុងការ

សម្រេចចិត្ត)។ ដូចនេះទើបគេបង្កើតនូវយន្តការទាំងពីរនេះ ឲ្យនៅជាមួយគ្នាដើម្បីទប់ឲ្យមានតុល្យភាព គេហៅថា វិសហមជ្ឈការ និងវិមជ្ឈការ (D & D)។ វិសហមជ្ឈការ¹⁶ គឺជាយន្តការមួយដែលរាជរដ្ឋាភិបាល ឬក្រសួង ស្ថាប័ន ធ្វើប្រតិភូកម្មមុខងារ សិទ្ធិអំណាច និងធនធានទៅអង្គភាពក្រោមបង្គាប់ ឬទៅក្រុមប្រឹក្សាប្រភេទណាមួយ ដើម្បីអនុវត្តក្នុងនាមរាជរដ្ឋាភិបាល ឬក្រសួង ស្ថាប័ន ។ អង្គភាព ឬក្រុមប្រឹក្សានោះ ត្រូវមានគណនេយ្យភាពចំពោះរាជរដ្ឋាភិបាល ឬក្រសួង/ស្ថាប័ន ស្របទៅតាមតម្រូវការនៃការធ្វើប្រតិភូកម្មនោះ។

លក្ខណៈសម្គាល់របស់វិសហមជ្ឈការ មាន៖

- ថ្នាក់ជាតិរក្សាភាពជាម្ចាស់
- គណនេយ្យភាពពីថ្នាក់ក្រោមឡើងលើ។

ប្រទេសមួយដែលមានក្រសួងតិច អាចបណ្តាលឲ្យមានភាពកកស្ទះនៃការងារ នាំឲ្យរដ្ឋបាលមិនអាចផ្តល់សេវាជូនប្រជាពលរដ្ឋប្រកបដោយប្រសិទ្ធភាព។ ប៉ុន្តែ ប្រសិនបើប្រទេសមួយមានក្រសួងច្រើន អាចបណ្តាលឲ្យមានវិវាទសមត្ថកិច្ច។

វិវាទសមត្ថកិច្ចកើតឡើងនៅពេលដែលមានក្រសួងច្រើនហើយធ្វើឲ្យជាន់មុខងារ ឬសមត្ថកិច្ចគ្នារវាងក្រសួងមួយចំនួន ដែលជាមូលហេតុអាចបណ្តាលឲ្យមានការដណ្តើមការងារគ្នាធ្វើ ឬរុញសមត្ថកិច្ចឲ្យគ្នាទៅវិញទៅមកចំពោះការងារណាដែលមិនផ្តល់ប្រយោជន៍ដល់ខ្លួន។ ផលវិបាក គឺប្រជាពលរដ្ឋពុំអាចទទួលបាននូវសេវាល្អពីរដ្ឋបាល។

ដូចនេះ គេត្រូវធ្វើវិសហមជ្ឈការ ដើម្បីចែករំលែកអំណាចដោយប្រើយន្តការ ដូចខាងក្រោម៖

ខ. យន្តការ

ខ១. ប្រតិភូកម្មសមត្ថកិច្ច៖ ប្រតិភូកម្ម គឺជាការផ្ទេរមុខងារ ការទទួលខុសត្រូវ អំណាច និងធនធានសិទ្ធិ ដើម្បីគ្រប់គ្រង និងអនុវត្តមុខងារក្នុងនាមអាជ្ញាធរដែលធ្វើប្រតិភូកម្ម ដោយផ្អែកតាមតម្រូវការនៃការធ្វើប្រតិភូកម្មនោះ។ អាជ្ញាធរដែលបានធ្វើប្រតិភូកម្ម នៅតែរក្សាភាពជាម្ចាស់លើកិច្ចការដែលបានធ្វើប្រតិភូកម្ម។ ការធ្វើប្រតិភូកម្ម តែងមានសេចក្តីណែនាំ និងការត្រួតពិនិត្យយ៉ាង ល្អិតល្អន់។ ការធ្វើប្រតិភូកម្មសមត្ថកិច្ច មិនត្រូវបានកំណត់នៅក្នុងច្បាប់ទេ តែជាធនៈ (អំណាចធន្នានសិទ្ធិ) របស់រដ្ឋបាលកណ្តាល។ ប្រតិភូកម្មអំណាច ប្រើតែនៅក្នុងការងារវិសហមជ្ឈការតែប៉ុណ្ណោះ ចំពោះវិមជ្ឈការគេមិនប្រើប្រតិភូកម្មទេ តែជាការតម្រូវដោយច្បាប់ ដែលរដ្ឋបាលកណ្តាលត្រូវតែប្រគល់អំណាចឲ្យរដ្ឋបាលថ្នាក់ក្រោមជាតិ ឬក្រុមប្រឹក្សាជាប់ឆ្នោត នូវមុខងារ សិទ្ធិអំណាច និងធនធាន ទៅតាមវិស័យដែលច្បាប់បានកំណត់ (មានន័យថា ជាសមត្ថកិច្ចជាប់ចំណង¹⁷របស់រដ្ឋបាលកណ្តាល)។ ប្រតិភូកម្មសមត្ថកិច្ច មានពីរ គឺប្រតិភូកម្មអំណាច និងប្រតិភូកម្មហត្ថលេខា។

ប្រតិភូកម្មអំណាច៖

¹⁶ សទ្ទានុក្រមនៃច្បាប់ស្តីពីការគ្រប់គ្រងរដ្ឋបាលរាជធានី ខេត្ត ក្រុង ស្រុក ខណ្ឌ

¹⁷ តាមច្បាប់ស្តីពីការគ្រប់គ្រងរដ្ឋបាលរាជធានី ខេត្ត ក្រុង ស្រុក ខណ្ឌ ហៅថា “មុខងារជាកាតព្វកិច្ច”

- ✓ ត្រូវមានបទដ្ឋានអនុញ្ញាត (ឧទាហរណ៍កាលពីមុន រាល់កិច្ចការប្លង់ដីជាសមត្ថកិច្ចផ្តាច់មុខរបស់រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងរៀបចំដែនដី នគរូបនីយកម្ម និងសំណង់។ ការណ៍នេះ ធ្វើឲ្យមានការកកស្ទះការងារ ការចំណាយពេលវេលា និងថវិកាច្រើនរបស់ប្រជាពលរដ្ឋ ។ល។ ក្រោយមករាជរដ្ឋាភិបាលបានចេញលិខិតអនុញ្ញាតឲ្យរដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងរៀបចំដែនដី នគរូបនីយកម្ម និងសំណង់ ធ្វើប្រតិភូកម្មអំណាចឲ្យទៅមន្ទីររៀបចំដែនដី នគរូបនីយកម្ម សំណង់ និងសុរិយោដីខេត្ត)
- ✓ ជាការផ្ទេរសិទ្ធិអំណាចពេញលេញទៅអាជ្ញាធរទទួលប្រតិភូកម្ម (អាចលុបចោលវិញបានលុះត្រាតែចេញដោយលិខិតបទដ្ឋានស្មើ ឬខ្ពស់ជាងលិខិតដែលបានផ្តល់ប្រតិភូកម្មនោះ)
- ✓ ជាការផ្ទេរសិទ្ធិអំណាចពីអង្គភាពទៅអង្គភាព មិនមែនបុគ្គលទេ (ទោះជាប្រធានស្ថាប័ន/អង្គភាពធ្វើប្រតិភូកម្ម ឬទទួលប្រតិភូកម្ម ផ្លាស់ប្តូរក៏ដោយ ក៏ប្រធានថ្មីអាចបន្តអនុវត្តសិទ្ធិអំណាចដែលបានធ្វើប្រតិភូកម្មនោះទៀតបានដែរ)
- ✓ មិនអាចជាកម្មវត្ថុនៃការធ្វើប្រតិភូកម្មអំណាចបន្តបានទេ ប៉ុន្តែអាចបន្តធ្វើប្រតិភូកម្មហត្ថលេខាបាន។

ប្រតិភូកម្មហត្ថលេខា៖

(ហត្ថលេខា ឬស្នាមម្រាមដៃ គឺជាសញ្ញាសម្គាល់សម្រាប់ការស្វែងរកកសិករ និងយាយឲ្យខ្លីគឺជាសញ្ញាសម្គាល់របស់បុគ្គលណាម្នាក់)

តើនៅពេលណាយើងឲ្យគេចុះហត្ថលេខាជំនួស?

ប្រតិភូកម្មហត្ថលេខា គឺគ្រាន់តែផ្តល់សិទ្ធិឲ្យអ្នកណាម្នាក់ចុះហត្ថលេខា ដើម្បីសម្គាល់ការទទួលខុសត្រូវ ឬសម្រាប់ស្វែងរកកសិករក្នុងករណីមានបញ្ហាកើតឡើងដោយសារភាពមិនប្រក្រតីនៃហត្ថលេខា តែមិនមែនជាការផ្តល់សិទ្ធិសម្រេចឲ្យទៅបុគ្គលដែលទទួលប្រតិភូកម្មហត្ថលេខានោះទេ។

- ✓ អាចធ្វើបានដោយមិនចាំបាច់មានច្បាប់ចែង ឬអនុញ្ញាតទេ មានន័យថា ទោះជាមិនមានបទដ្ឋានណាមួយអនុញ្ញាតក្តី ក៏ប្រធានអាចអនុញ្ញាតឲ្យអ្នកក្រោមបង្គាប់របស់ខ្លួនចុះហត្ថលេខាជំនួសបានដែរ
- ✓ អាចដកយកវិញបានភ្លាម លើកលែងតែលិខិត ឬសេចក្តីសម្រេចនោះបានចូលជាធរមានរួចហើយ (បានផ្សព្វផ្សាយ បានចុះក្នុងរាជកិច្ច)
- ✓ ជាការផ្ទេរពីបុគ្គលទៅបុគ្គល (ជាទូទៅសម្រាប់តែបុគ្គលដែលទុកចិត្តគ្នា)។ គេធ្វើប្រតិភូកម្មហត្ថលេខាសម្រាប់តែការងារបន្ទាប់បន្សំប៉ុណ្ណោះ
- ✓ មិនមែនជាកម្មវត្ថុនៃការធ្វើប្រតិភូកម្មហត្ថលេខាបន្តបានទេ

ខ២. អំណាចឋានានុក្រម៖ ថ្នាក់ជាតិមានក្រសួង/ស្ថាប័ន ថ្នាក់ខេត្តមានតំណាងគ្រប់ក្រសួង/ស្ថាប័នគឺមន្ទីរ ថ្នាក់ស្រុកមានតំណាងមន្ទីរខេត្តគឺការិយាល័យ។ អំណាចឋានានុក្រមតាមកម្រិត៖ ថ្នាក់ជាតិ (ក្រសួង/ស្ថាប័ន) ថ្នាក់ខេត្ត (មន្ទីរ) និងថ្នាក់ស្រុក (ការិយាល័យ) ហៅថាប្រព័ន្ធវិសមាមជ្ឈការ។

ទន្ទឹមនឹងនេះ មានក្រសួង/ស្ថាប័នមួយចំនួនដែលគ្មានមន្ទីរជាតំណាងរបស់ខ្លួននៅថ្នាក់ខេត្តទេ ដូចជា ទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី (សេនាធិការរបស់រាជរដ្ឋាភិបាល) ក្រសួងការបរទេសនិងសហប្រតិបត្តិការអន្តរជាតិ (ជាវិស័យសំខាន់មួយដែលស្ថិតនៅក្នុងសមត្ថកិច្ចរបស់ថ្នាក់ជាតិ/រដ្ឋបាលកណ្តាល «ប្រព័ន្ធមជ្ឈការ») ក្រសួងការពារជាតិ (មើលលម្អិតចន្លោះមុខយោធា) ក្រសួងមហាផ្ទៃ (មានសាលាខេត្តដឹកនាំដោយគណៈអភិបាលខេត្ត ដែលជាតំណាងរបស់រាជរដ្ឋាភិបាល តំណាងរបស់គ្រប់ចៅក្រមស្រាវជ្រាវ/ស្ថាប័ន មានន័យថា អភិបាលខេត្តជាតំណាងនាយករដ្ឋមន្ត្រីផង តំណាងរដ្ឋមន្ត្រីនៃគ្រប់ក្រសួង/ស្ថាប័នផង) និងក្រសួងយុត្តិធម៌។

អំណាចឋានានុក្រម ជាអំណាចដែលអាជ្ញាធរថ្នាក់លើប្រើទៅលើថ្នាក់ក្រោម ដែលមានអំណាចចាត់ចែង៤យ៉ាង ដូចខាងក្រោម៖

- អំណាចបញ្ជា(ប្រាប់ឲ្យថ្នាក់ក្រោមធ្វើដែលមានលក្ខណៈជាច្បាប់ នេះជាកាតព្វកិច្ចបើមិនអនុវត្តបញ្ជានាំឲ្យមានកំហុសឋានានុក្រម)
- អំណាចណែនាំ (បញ្ជូន)
- អំណាចដាក់ពិន័យ (បញ្ជូនទៅតាមទណ្ឌកម្ម¹⁸ខាងរដ្ឋបាលទាំងពីរប្រភេទ)
- អំណាចដាក់ពិន្ទុ (បញ្ជូន) សំដៅដល់ការវាយតម្លៃមន្ត្រីថ្នាក់ក្រោមដើម្បីលើកទឹកចិត្ត ឬដំឡើងឋានៈមន្ត្រី គេហៅថា «អភិក្រមរដ្ឋបាល»។

៣. ប្រព័ន្ធថវិកា

ក. វិមជ្ឈការរដ្ឋបាល៖ មូលដ្ឋានត្រូវការអំណាចពិតប្រាកដរបស់គេផ្ទាល់ ដែលមានន័យថា គេជាអ្នកមានសិទ្ធិជ្រើសរើសអ្នកតំណាងរបស់គេដោយផ្ទាល់ នៅតាមមូលដ្ឋាននីមួយៗរៀងៗខ្លួន ដើម្បីបង្កើតជាអាជ្ញាធរមូលដ្ឋាន (នៅ ស.រ.អា គេហៅថា រដ្ឋាភិបាលមូលដ្ឋាន ដោយឡែកនៅកម្ពុជា ប្រើត្រឹមពាក្យថា រដ្ឋបាលថ្នាក់ក្រោមជាតិ)។ វិមជ្ឈការរដ្ឋបាល សំដៅលើការគ្រប់គ្រងការងាររដ្ឋបាលមូលដ្ឋានទូទៅ រួមទាំងសន្តិសុខ សណ្តាប់ធ្នាប់សាធារណៈ លើកលែងតែការងារអធិបតេយ្យភាពរបស់រដ្ឋ និងវិស័យសំខាន់ៗមួយចំនួន ដែលកំណត់ក្នុងច្បាប់ ដូចជា វិស័យការពារជាតិ វិស័យរូបិយវត្ថុ វិស័យការទូត វិស័យព្រៃឈើ។

ការផ្ទេរសមត្ថកិច្ចឲ្យទៅថ្នាក់មូលដ្ឋាន ត្រូវធ្វើឡើងក្នុងពេលជាមួយគ្នានឹង (១) ការកសាងសមត្ថភាពស្ថាប័ន/អង្គភាព និង(២) ការផ្តល់ថវិកា។

ខ. វិមជ្ឈការបច្ចេកទេស៖ ជាការផ្ទេរសមត្ថកិច្ចពីរដ្ឋបាលថ្នាក់ជាតិទៅអង្គបច្ចេកទេសផ្សេងៗទៅតាមជំនាញ ដោយបង្កើតជានីតិបុគ្គលនៃនីតិសាធារណៈទទួលបន្ទុកលើការបច្ចេកទេសទៅតាមជំនាញដែលរាជរដ្ឋាភិបាលដាក់ជូន ដូចជា សាលាក្រមរដ្ឋបាលទទួលបន្ទុកការងារបច្ចេកទេសក្នុងការបណ្តុះបណ្តាលមន្ត្រីលើវិស័យរដ្ឋបាល ការទូត សេដ្ឋកិច្ច និងហិរញ្ញវត្ថុ ។ នីតិបុគ្គលមានស្វ័យភាពរដ្ឋបាល និងហិរញ្ញវត្ថុ ដែលមានអង្គបញ្ញត្តិដែលគេហៅក្រុមប្រឹក្សាភិបាល និងអង្គប្រតិបត្តិ ដែលគេហៅថាគណៈគ្រប់គ្រង។

¹⁸ ច្បាប់សហលក្ខន្តិកៈមន្ត្រីរាជការស៊ីវិល មាត្រា៤០

ផ្នែកទី២៖ ស្ថាប័នរដ្ឋបាល

១. រដ្ឋបាលកណ្តាល

ក. ក្រសួង/ស្ថាប័ន៖ រាល់សេចក្តីសម្រេច និងបទបញ្ជាដែលចេញពីរដ្ឋបាលកណ្តាល ត្រូវយកទៅអនុវត្តទូទាំងប្រទេស។ រដ្ឋបាលកណ្តាល មានជាក្រសួង និងស្ថាប័ន។ ស្ថាប័ន (ក្នុងន័យទូលាយ) ជាអង្គការចាត់តាំងណាមួយ ដែលមានមនុស្សធ្វើការ មានធនធាន មានរចនាសម្ព័ន្ធ មានយន្តការ/មធ្យោបាយ មានបេសកកម្ម គោលដៅ និងមានលក្ខណៈអចិន្ត្រៃយ៍ (មានន័យថា គេកំណត់តែកាលបរិច្ឆេទបង្កើត តែគ្មានកាលបរិច្ឆេទរំលាយទេ ហើយបើអាចរំលាយបានលុះត្រាតែចេញដោយបទដ្ឋានដែលមានឋានៈស្មើ ឬខ្ពស់ជាងបទដ្ឋានបានដែលបង្កើតស្ថាប័ននោះ)។

ក្នុងន័យចង្អៀត ស្ថាប័ននៅទីនេះ សំដៅទៅលើស្ថាប័ននៅក្នុងរាជរដ្ឋាភិបាលដែលមានលក្ខណៈពាក់កណ្តាលនយោបាយ ពាក់កណ្តាលរដ្ឋបាល។ វាជាអង្គចាត់តាំងមួយ ដែលមានរចនាសម្ព័ន្ធរបស់ខ្លួនទៅតាមសកម្មភាពជាក់ស្តែងតាមការយល់ឃើញចាំបាច់របស់រាជរដ្ឋាភិបាល ដូចជា រដ្ឋលេខាធិការដ្ឋានក្រុមប្រឹក្សាជាតិ គណៈកម្មាធិការជាតិ និងអង្គការចាត់តាំងនានា ដែលមានលក្ខណៈជាអន្តរក្រសួងចំណុះឲ្យរាជរដ្ឋាភិបាល។

ឯកសារសម្រាប់សិក្សាស្វែងយល់អំពីក្រសួង/ស្ថាប័ន៖

- (១) ច្បាប់លេខ ០៧៩៤-០២ ថ្ងៃទី២០ ខែកក្កដា ឆ្នាំ១៩៩៤ ស្តីពីការរៀបចំ និងការប្រព្រឹត្តទៅរបស់គណៈរដ្ឋមន្ត្រី
- (២) អនុក្រឹត្យលេខ ២០ អនក្រ.បក ចុះថ្ងៃទី៣០ ខែមេសា ឆ្នាំ១៩៩៦ ស្តីពីការរៀបចំ និងការប្រព្រឹត្តទៅរបស់ក្រសួង និងរដ្ឋលេខាធិការដ្ឋាន។

ខ. អាជ្ញាធរថ្នាក់ជាតិ៖

ខខ. អាជ្ញាធរនិយ័តករ^{១៩}៖

ពាក្យ អាជ្ញាធរនិយ័តករ = អាជ្ញាធរ + និយ័តករ

អាជ្ញាធរ គឺជាបុគ្គលសាធារណៈដែលមានអំណាចតាំងបញ្ជា ដូចជា នាយករដ្ឋមន្ត្រី អភិបាលខេត្ត រាជធានី ស្រុក ខណ្ឌ ក្រុង មេឃុំ ចៅសង្កាត់។

និយ័តករ សំដៅទៅលើអ្នកធ្វើនិយ័ត គឺធ្វើឲ្យត្រឹមត្រូវ ធ្វើឲ្យល្អនូវការងារក្នុងវិស័យណាមួយ។

ដូចនេះ អាជ្ញាធរនិយ័តករ គឺជាអង្គដែលទទួលបន្ទុកសម្របសម្រួលការងារក្នុងវិស័យណាមួយឲ្យមានដំណើរការដោយត្រឹមត្រូវ និងល្អ ដោយមានមធ្យោបាយដូចជាបុគ្គលសាធារណៈដែរ។

(សិក្សាប្រវត្តិសេដ្ឋកិច្ចទីផ្សារនៅអឺរ៉ុប និងប្រៀបធៀបទៅនឹង ស.រ.អា)

បើរដ្ឋដើរតួជានិយ័តករសេដ្ឋកិច្ចដែរ នោះការប្រកួតប្រជែងនឹងមិនស្មើភាព ពីព្រោះក្រុមហ៊ុនរដ្ឋប្រើប្រាស់ធនធាន អាគាររបស់រដ្ឋ រីឯក្រុមហ៊ុនឯកជនប្រើធនធានផ្ទាល់ខ្លួនទាំងអស់ មានន័យថា ការចំណាយ

¹⁹ ព្រះរាជក្រមលេខ ០២០១/០១ ចុះថ្ងៃទី០២ ខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ២០០១ ស្តីពីអគ្គិសនីនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា (រាជកិច្ច ២០០១ លេខ ០៥ ទំព័រ ៣១១)

លើថ្លៃដើមរបស់ក្រុមហ៊ុនទាំងពីរប្រភេទនេះមិនដូចគ្នាទេ នាំឲ្យថ្លៃលក់ និងការចំណេញបានផ្តល់ប្រៀបទៅ ឲ្យក្រុមហ៊ុនរដ្ឋជាងក្រុមហ៊ុនឯកជន។ ម្យ៉ាងវិញទៀត ប្រសិនបើមានជម្លោះរវាងក្រុមហ៊ុនទាំងពីរប្រភេទ នេះ ក្រុមហ៊ុនរដ្ឋក៏មានប្រៀបឈ្នះលើក្រុមហ៊ុនឯកជនដែរ ព្រោះអង្គមានសមត្ថកិច្ចដោះស្រាយគឺជាកាតី របស់រដ្ឋដែរ។ ឃើញសញ្ញាបែបនេះ ទើប ស.រ.អា បានបង្កើតឲ្យមានអាជ្ញាធរនិយ័តករ ស្ថិតនៅឯករាជ្យពី ប្រធានធិបតី/រដ្ឋបាលសារណៈ (Detail the concept of A3) ។ ចំពោះនៅកម្ពុជា បានយកសញ្ញានេះ មកប្រើនៅឆ្នាំ២០០១ ដោយបង្កើតឲ្យមានអាជ្ញាធរនិយ័តករមួយលើវិស័យអគ្គីសនី ហៅថា អាជ្ញាធរអគ្គីសនី កម្ពុជា។

លក្ខណៈពិសេសនៃអាជ្ញាធរនិយ័តករ៖

១. ឯករាជ្យភាពពីអំណាចនីតិប្រតិបត្តិ (បង្កើតគណៈគ្រប់គ្រងដែលមានអាណត្តិ ឲ្យធ្វើការសម្រេច ការងារដោយសម្លេង ២/៣)។ ការតែងតាំងគណៈគ្រប់គ្រងនេះ ធ្វើឡើងដោយព្រះរាជក្រឹត្យ ហើយមិនអាចដកហូតបានឡើយមុនចប់អាណត្តិ លើកលែងតែបុគ្គលនោះមានទោសព្រហ្ម ទណ្ឌ)។ ឯករាជ្យនៅទីនេះ គឺអាជ្ញាធរអគ្គីសនីកម្ពុជា អនុវត្តតាមតែច្បាប់ បទបញ្ជាទូទៅរបស់រដ្ឋ ប៉ុណ្ណោះ ដោយមិនស្ថិតនៅក្រោមអំណាចឋាននុក្រមណាមួយឡើយ។ មានន័យ អ្នកគ្រប់គ្រង មិនស្ថិតនៅក្រោមអំណាចបញ្ជារបស់ក្រសួងឧស្សាហកម្មរ៉ែ និងថាមពល ឬស្ថាប័នណាមួយ ឡើយ ក្រៅពីច្បាប់ និងបទបញ្ជាទូទៅរបស់រដ្ឋ (លក្ខណៈនេះខុសពីគណៈអភិបាលខេត្ត)។
២. អាជ្ញាធរអគ្គីសនីកម្ពុជា អាចជានីតិបុគ្គលដែលដាច់ពីរាជរដ្ឋាភិបាល។
៣. អាជ្ញាធរអគ្គីសនីកម្ពុជា ជាអាជ្ញាធរមានអំណាចតាំងបញ្ជា អំណាចរដ្ឋបាល (ដូចជាការចេញ អាជ្ញាប័ណ្ណ) មានអំណាចដាក់ទោសទាំងរដ្ឋបាល (ដកអាជ្ញាប័ណ្ណ) និងព្រហ្មទណ្ឌ (ការដាក់ ពិន័យទៅតាមគោលការណ៍ដែលបានកំណត់) មានតួនាទីដូចជាស្ថាប័នតុលាការ ក្នុងការដោះ ស្រាយវិវាទទាក់ទងទៅនឹងបញ្ហាអគ្គីសនី (រវាងក្រុមហ៊ុនរដ្ឋ និងក្រុមហ៊ុនឯកជន ក្រុមហ៊ុនឯក ជន និងក្រុមហ៊ុនឯកជន ក្រុមហ៊ុនរដ្ឋ ឬក្រុមហ៊ុនឯកជន និងប្រជាពលរដ្ឋ)។

ដោយសារតែអាជ្ញាធរនិយ័តករ (អាជ្ញាធរអគ្គីសនីកម្ពុជា ជាអាទិ៍) ជាស្ថាប័នឯករាជ្យ អាចជានីតិ បុគ្គល និងជាអាជ្ញាធរមានអំណាចសាធារណៈដែរនោះ ប្រសិនបើអាជ្ញាធរនេះ យុបយិតគ្នាជាមួយក្រុម ហ៊ុនឯកជនដោយមិនគោរពតាមច្បាប់ និងបទបញ្ជាទូទៅរបស់រដ្ឋ តើស្ថាប័នណាដែលមានសមត្ថកិច្ចត្រួត ពិនិត្យ ឬដោះស្រាយបញ្ហាដែលបង្កើតឡើងដោយអាជ្ញាធរនេះ? មធ្យោបាយ គឺប្តឹងទៅតុលាការដើម្បីដោះ ស្រាយ អង្គភាពប្រឆាំងអំពើពុករលួយដើម្បីស្រាវជ្រាវអំពីភាពមិនប្រក្រតីនៃការងារ និងអាជ្ញាធរសវនកម្ម ជាតិដើម្បីធ្វើការពិនិត្យ តាមដានការងារគណនេយ្យ។

ចំណុចគួរពិចារណា៖

១. ក្រៅពីអាជ្ញាធរអគ្គីសនីកម្ពុជា ដែលជាអាជ្ញាធរនិយ័តករ តើកម្ពុជានៅមានស្ថាប័នផ្សេងទៀត ដែលត្រូវចាត់ថ្នាក់ក្នុងប្រភេទអាជ្ញាធរនិយ័តករដែរ ឬទេ?

- អាជ្ញាធរកំចាត់មីន និងកាកសំណល់មិនទាន់ផ្ទុះ (ស្ថិតក្រោមទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី ដឹកនាំដោយឥស្សរជនជាសមាជិករាជរដ្ឋាភិបាល ដែលបង្ហាញពីភាពមិនឯករាជ្យរបស់ស្ថាប័ននេះផ្ទុយពីលក្ខណៈពិសេសនៃអាជ្ញាធរនិយ័តករ)។ ដោយឡែក ស៊ីម៉ាក់ មិនមែនជាអាជ្ញាធរទេតែគឺជាប្រតិបត្តិករ។
- គ.ជ.ប. មានឯករាជ្យភាពក្នុងការអនុវត្តសមត្ថកិច្ចលើការងាររៀបចំការបោះឆ្នោត និងដោះស្រាយវិវាទទាក់ទងនឹងការបោះឆ្នោតជ្រើសរើសតំណាងរាស្ត្រ និងការជ្រើសរើសសមាជិកព្រឹទ្ធសភា ដែលសិទ្ធិអំណាចនេះមានលក្ខណៈដូចជាអាជ្ញាធរនិយ័តករតែម្តង។
- ស្ថាប័នប្រឆាំងនឹងអំពើពុករលួយ មានឯករាជ្យភាព មានសិទ្ធិអំណាចក្នុងការទទួលពាក្យបណ្តឹង ស៊ើបអង្កេត និងស្រាវជ្រាវសំនុំរឿងទាក់ទងទៅនឹងអំពើពុករលួយ ព្រមទាំងមានសិទ្ធិឃាត់ខ្លួន និងដាក់ពិន័យទៀតផង។ ដូច្នេះ តើស្ថាប័នទាំងបីខាងលើនេះ គួរបាត់ថ្នាក់នៅក្នុងប្រភេទអាជ្ញាធរនិយ័តករដែរ ឬយ៉ាងណា? ប៉ុន្តែ ជាទូទៅ សញ្ញាណនៃអាជ្ញាធរនិយ័តករតែងត្រូវបានយកមកប្រើសម្រាប់តែវិស័យពាក់ព័ន្ធទៅនឹងសេដ្ឋកិច្ចប៉ុណ្ណោះ។

២. នៅកម្ពុជាបច្ចុប្បន្ន ការបើកស្ថានីយវិទ្យុ ទូរទស្សន៍ កាសែត ត្រូវចេញអាជ្ញាប័ណ្ណដោយក្រសួងព័ត៌មាន ការបើកក្រុមហ៊ុនទូរស័ព្ទគ្រប់ប្រភេទ ត្រូវចេញអាជ្ញាប័ណ្ណដោយក្រសួងប្រៃសណីយ៍ និងទូរគមនាគមន៍ ។ល។ តាមគោលការណ៍នៃការរៀបចំរដ្ឋបាល ដែលក្នុងនោះមានស្ថាប័នវិមជ្ឈការ អាជ្ញាធរនិយ័តករ ក៏ដូចជាការធ្វើឯកជនភាវូបនីយកម្មដើម្បីប្រសិទ្ធភាពការងារ និងកំណើន តើអ្នកគិតថា សមត្ថកិច្ចក្នុងការចេញអាជ្ញាប័ណ្ណទាំងនេះ គួររក្សាទុកឲ្យក្រសួង/ស្ថាប័នរបស់រដ្ឋដែល ឬប្រើយន្តការផ្សេងពីនេះ?

សម្ភាសៈ

- គ្រប់សេវាសាធារណៈទាំងអស់ ទោះផ្តល់ដោយស្ថាប័នមានសមត្ថកិច្ច ឬស្ថាប័នទទួលសមត្ថកិច្ចក្តី (ក្រុមហ៊ុនឯកជន អង្គការ) ក៏តម្លៃនៃការផ្តល់សេវានោះ ត្រូវកំណត់ដោយរដ្ឋដែរ (ឧទាហរណ៍ សេវាអគ្គិសនី សេវាទឹកដង សេវាបង់ផ្លូវជាតិលេខ៤ ឆ្លងស្ពានព្រែកព្នៅ)។
- អាជ្ញាធរអគ្គិសនីកម្ពុជា (EAC) ជាអាជ្ញាធរនិយ័តករ និងក្រុមហ៊ុនអគ្គិសនីកម្ពុជា(EDC) ជាប្រតិបត្តិករអគ្គិសនីរបស់រដ្ឋ (ទទួលអាជ្ញាប័ណ្ណពី EAC)។ ក្រៅពីនេះ នៅមានក្រុមហ៊ុនផលិត និងចែកចាយអគ្គិសនីជាច្រើនទៀតដែលបានសុំអាជ្ញាប័ណ្ណពីអាជ្ញាធរអគ្គិសនីកម្ពុជា។

ក្រៅពីនេះ នៅមានសញ្ញាណផ្សេងទៀតដែលទាក់ទងនឹងនិយ័តករ ដូចជា Médiateur de la République ការិយាល័យប្រជាពលរដ្ឋ (ថ្នាក់ស្រុក) = Bureau de citoyen ដែលទាំងនេះគឺជាយន្តការធ្វើសម្របសម្រួលរវាងប្រជាពលរដ្ឋ និងអាជ្ញាធររដ្ឋបាល។

២២. អាជ្ញាធរអន្តរក្រសួង

គឺជាអាជ្ញាធរពិសេស ដែលមានលក្ខណៈជាអន្តរក្រសួង ដូចជា ក្រុមប្រឹក្សាអភិវឌ្ឍន៍កម្ពុជា^{២០} ដឹកនាំដោយនាយករដ្ឋមន្ត្រីផ្ទាល់តែម្តង និងមានសមាជិកពីតំណាងក្រសួងនីមួយៗ ដែលអាចប្រៀបប្រដូចទៅនឹងគណៈរដ្ឋមន្ត្រី ដើម្បីប្រជុំសម្រេច ដឹកនាំ និងអនុវត្តការងារអភិវឌ្ឍន៍នៅកម្ពុជា។ ក្រុមប្រឹក្សានេះ មានឧបនាយករដ្ឋមន្ត្រី រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងសេដ្ឋកិច្ច និងហិរញ្ញវត្ថុ ជាអនុប្រធានទី១ ទេសរដ្ឋមន្ត្រីទទួលបន្ទុកបេសកកម្មពិសេស ជាអនុប្រធានទី២ (ឯកឧត្តម ស៊ុន ចាន់ថុល)។ ក្រុមប្រឹក្សាអភិវឌ្ឍន៍កម្ពុជា ត្រូវបានចាត់ទុកជាអាជ្ញាធរ ពីព្រោះក្រុមប្រឹក្សានេះមានសិទ្ធិចេញសេចក្តីសម្រេចមួយចំនួនទាក់ទងទៅនឹងការវិនិយោគ។ ក្រៅពីនេះ នៅមានក្រុមប្រឹក្សាគោលនយោបាយដ៏ថ្មី **គណៈកម្មការជាតិសុរិយោដី** (ទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី ក្រសួង ជ.ន.ស និងក្រសួងមហាផ្ទៃ) គណៈកម្មការពិនិត្យ និងវាយតម្លៃកម្រិតសញ្ញាបត្រ និងលិខិតបញ្ជាក់ការសិក្សា គណៈកម្មការការពារទទួលស្គាល់គុណភាពអប់រំនៃកម្ពុជា ក៏ត្រូវបានចាត់ទុកជាអាជ្ញាធរដែរ។

អាជ្ញាធរប្រេងកាត គ្រាន់តែជាស្ថាប័នចំណុះឲ្យទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី ដែលធ្វើតែការងារសិក្សាស្រាវជ្រាវ និងលើកយោបល់ជូនរាជរដ្ឋាភិបាល សម្រេច។ និយាយរួម វាមិនមែនជាអាជ្ញាធរដែលមានសិទ្ធិសម្រេចពិតប្រាកដនោះទេ ប៉ុន្តែអាជ្ញាធរអប្បបរមា គឺមានអំណាចនៅក្នុងដែនដីដែលបានកំណត់ច្បាស់លាស់។

គ. គ្រឹះស្ថានសាធារណៈ

គ១. និយមន័យ៖ ជាបុគ្គល (ផ្ទុយពីអាជ្ញាធរសាធារណៈដែលអាចជាបុគ្គល ឬមិនមែនបុគ្គល) ដែលមាន បុគ្គលភាពគតិយុត្ត និងសកម្មភាពតាមជំនាញ។ គ្រឹះស្ថានសាធារណៈនៅកម្ពុជា គឺបង្កើតឡើងដោយរដ្ឋ/រដ្ឋបាលកណ្តាល រីឯរដ្ឋបាលថ្នាក់ក្រោមជាតិអាចបង្កើតត្រឹមតែរដ្ឋាករស្វ័យតែប៉ុណ្ណោះ។ ដោយឡែកនៅអឺរ៉ុបគ្រឹះស្ថានសាធារណៈ អាចបង្កើតឡើងដោយរដ្ឋ/រដ្ឋបាលកណ្តាល ឬរដ្ឋបាលថ្នាក់ក្រោមជាតិ។ គ្រឹះស្ថានសាធារណៈ អាចត្រូវបានគេហៅម្យ៉ាងទៀតថា «ការធ្វើវិមជ្ឈការបច្ចេកទេស»។ ឧទាហរណ៍ សាលាក្រឹត្យក្រសួង គឺជាគ្រឹះស្ថានសាធារណៈ ដែលជាលទ្ធផលនៃការធ្វើវិមជ្ឈការបច្ចេកទេស លើការងារបណ្តុះបណ្តាលសិស្សមន្ត្រីក្រុមការ សិស្សមន្ត្រីជាន់ខ្ពស់ និងធ្វើវិក្រឹតការ សុក្រឹតការ មន្ត្រីរាជការ។ មានន័យថា គ្រឹះស្ថានសាធារណៈ មានបេសកកម្មពិសេស ជាក់លាក់ទៅតាមវិស័យដែលរដ្ឋធ្វើវិមជ្ឈការ។

គ២. ប្រភេទនៃគ្រឹះស្ថានសាធារណៈ៖ មាន (១) គ្រឹះស្ថានសាធារណៈរដ្ឋបាល^{២១} និង(២) គ្រឹះស្ថានសាធារណៈសេដ្ឋកិច្ច^{២២} ឬសហគ្រាសសាធារណៈ (ពីមុនឈ្មោះថា គ្រឹះស្ថានសាធារណៈឧស្សាហកម្ម និងពាណិជ្ជកម្ម)។ គ្រឹះស្ថានសាធារណៈរដ្ឋបាលគ្មានគោលដៅស្វែងរកប្រាក់ចំណេញទេ ដូចជា

^{២០} រាជកិច្ច ២០០៦ លេខ២០ ទំព័រ ១៤៧៧ និងលេខ៦៦ ទំព័រ ៦៣៥៥ ទាក់ទងទៅនឹងការរៀបចំ និងការប្រព្រឹត្តទៅរបស់ក្រុមប្រឹក្សាអភិវឌ្ឍន៍កម្ពុជា
^{២១} ព្រះរាជក្រឹត្យលេខ ១២៩៧.៩១ ចុះថ្ងៃទី៣១ ខែធ្នូ ឆ្នាំ១៩៩៧ ស្តីពីលក្ខន្តិកៈនៃគ្រឹះស្ថានសាធារណៈរដ្ឋបាល
^{២២} ព្រះរាជក្រមលេខ ជស.រកម ០៦៩៦.០៣ ចុះថ្ងៃទី១៧ ខែមិថុនា ឆ្នាំ១៩៩៦ ស្តីពីលក្ខន្តិកៈទូទៅនៃសហគ្រាសសាធារណៈ

សាលាក្រមិទ្ធិរដ្ឋបាល សាកលវិទ្យាល័យក្រមិទ្ធិនីតិសាស្ត្រ និងវិទ្យាសាស្ត្រសេដ្ឋកិច្ច រីឯគ្រឹះស្ថានសាធារណៈសេដ្ឋកិច្ច គឺមានគោលដៅដើម្បីស្វែងរកប្រាក់ចំណេញ ដូចជា រដ្ឋាករទឹកស្វយ័តរាជធានីភ្នំពេញ ក្រុមហ៊ុនអគ្គិសនីកម្ពុជា (គឺជាក្រុមហ៊ុនរដ្ឋដែលជាគ្រឹះស្ថានសាធារណៈសេដ្ឋកិច្ច ប៉ុន្តែអាជ្ញាធរអគ្គិសនីកម្ពុជា គឺជាអាជ្ញាធរនិយ័តករ)។

គ្រឹះស្ថានសាធារណៈសេដ្ឋកិច្ច សំដៅទៅលើសហគ្រាស/ក្រុមហ៊ុនទាំងឡាយណាដែលជាប់រដ្ឋដែលមាន៣ យ៉ាងទៀត គឺ៖ ក្រុមហ៊ុនរដ្ឋ (រដ្ឋជាម្ចាស់ភាគហ៊ុន ឬមានសិទ្ធិសម្រេច១០០%) ក្រុមហ៊ុនចម្រុះ (រដ្ឋជាម្ចាស់ភាគហ៊ុន ឬមានសិទ្ធិសម្រេចចាប់ពី ៥០% ឬក៏ទៀងទៅ ប្រសិនបើមានភាគហ៊ុន ឬសិទ្ធិសម្រេចទាបជាង ឬស្មើនឹង៥០% នោះក្រុមហ៊ុនឬសហគ្រាសនោះចាត់ទុកជាក្រុមហ៊ុន/សហគ្រាសឯកជន លែងជាប់រដ្ឋសាធារណៈទៀតហើយ គឺមិនស្ថិតនៅក្រោមច្បាប់ស្តីពីលក្ខន្តិកៈទូទៅនៃសហគ្រាសសាធារណៈឡើយ) និងគ្រឹះស្ថានសាធារណៈដែលមានលក្ខណៈសេដ្ឋកិច្ច។

ចំពោះក្រុមហ៊ុនរដ្ឋ និងក្រុមហ៊ុនចម្រុះ៖

ប្រតិបត្តិការរបស់ក្រុមហ៊ុនរដ្ឋ និងក្រុមហ៊ុនចម្រុះស្ថិតនៅក្រោមច្បាប់សហគ្រាសពាណិជ្ជកម្ម (ក្រុមពាណិជ្ជកម្ម/ឯកជន) ប៉ុន្តែការផ្តល់សេវា ស្ថិតនៅក្រោមច្បាប់សេវាសាធារណៈ ច្បាប់ស្តីពីលក្ខន្តិកៈទូទៅនៃសហគ្រាសសាធារណៈ ពីព្រោះក្រុមហ៊ុនទាំងពីរប្រភេទនេះមិនអាចបិទ ឬផ្អាកការផ្តល់សេវាតាមតែចិត្តនោះទេ គឺត្រូវរក្សានិរន្តរភាពនៃការផ្តល់សេវាទៅតាមកិច្ចសន្យា ។ ចំពោះការរៀបចំអង្គការចាត់តាំងរបស់ក្រុមហ៊ុនទាំងពីរប្រភេទនេះទៀតសោត គឺត្រូវរៀបចំឡើងតាមច្បាប់សាធារណៈដែរ។

ចំពោះគ្រឹះស្ថានសាធារណៈដែលមានលក្ខណៈសេដ្ឋកិច្ច៖

វិភាគករណីចំការកៅស៊ូ៖ ពីមុនការវិវាយគលើចំការកៅស៊ូគឺធ្វើឡើងដោយរដ្ឋផ្ទាល់ ប៉ុន្តែដោយសារគ្មានប្រសិទ្ធភាព ឬមិនមានលទ្ធផលល្អសម្រាប់សេដ្ឋកិច្ចជាតិ (ផលដែលទទួលបានពីកៅស៊ូភាគច្រើនហូរចូលហោប៉ៅមន្ត្រី រហូតក្លាយទៅជាឧកញ៉ា) ទើបដៃគូអភិវឌ្ឍន៍ជំរុញឲ្យមានការផ្លាស់ប្តូរឲ្យស្ថិតនៅក្រោមការវិនិយោគពីវិស័យឯកជន។ ប៉ុន្តែការផ្ទេរឲ្យវិស័យឯកជនហាក់ដូចជាគ្មានតម្លាភាព គ្មាននីតិវិធីច្បាស់លាស់ ចំនួនក្រុមហ៊ុនដេញថ្លៃនៅតូចចង្អៀត តម្លៃដេញថ្លៃទាបនាំឲ្យរដ្ឋខាតលើការចំណេញរបស់ខ្លួន។

វិភាគករណីរដ្ឋាករទឹកខេត្តកំពង់ស្ពឺ៖ ពីមុនរដ្ឋគ្រប់គ្រង គឺខាតពី ២ទៅ៣ម៉ឺនដុល្លារក្នុងមួយខែ បច្ចុប្បន្ន ផ្តល់ឲ្យឯកជនវិនិយោគ (ក្លាយជាគ្រឹះស្ថានសាធារណៈសេដ្ឋកិច្ច) បានចំណេញពី ៧ ទៅ៨ម៉ឺនដុល្លារក្នុងមួយខែ។

២. រដ្ឋបាលថ្នាក់ក្រោមជាតិ

ក. និយមន័យ៖

. រដ្ឋបាលដែនដី ឬរដ្ឋបាលវិសហមជ្ឈការ៖ ជារដ្ឋបាលដែលបង្កើតឡើង និងបញ្ជូនដោយរដ្ឋដើម្បីទៅគ្រប់គ្រងដែនដីផ្សេងៗ។

. រដ្ឋបាលមូលដ្ឋាន (ពាក្យរដ្ឋបាល) ឬរដ្ឋបាលរឹមជ្រួញការ (ពាក្យច្បាប់)៖ ជារដ្ឋបាលដែលកើតចេញពីការបោះឆ្នោតដោយប្រជាពលរដ្ឋនៅតាមមូលដ្ឋានរៀងៗខ្លួន ដើម្បីគ្រប់គ្រងនៅក្នុងមូលដ្ឋាននោះ។

រដ្ឋបាលឯកភាព (Unified Administration)៖ សញ្ញាណគ្រឹះនៃកម្មវិធីកំណែទម្រង់គោលនយោបាយវិសហមជ្ឈការ និងវិមជ្ឈការ។ ន័យទី១ គឺធ្វើវិមជ្ឈការសម្រាប់រដ្ឋបាលទាំងបីថ្នាក់ឲ្យមានលក្ខណៈដូចគ្នា/ឯកភាពគ្នា (ថ្នាក់ខេត្ត/រាជធានី ថ្នាក់ស្រុក/ខណ្ឌ/ក្រុង និងថ្នាក់ឃុំ/សង្កាត់)។ ន័យទី២ គឺធ្វើវិមជ្ឈការ និងវិសហមជ្ឈការព្រមគ្នាសម្រាប់រដ្ឋបាលទាំងបីថ្នាក់ឲ្យមានលក្ខណៈដូចគ្នា/ឯកភាពគ្នាមានន័យថា គ្មានវិមជ្ឈការណាដែលអាចអនុវត្តជោគជ័យបានដោយគ្មានវិសហមជ្ឈការនោះទេ គឺដើម្បីជៀសវាងការបង្កើតរដ្ឋក្នុងរដ្ឋ។ ប៉ុន្តែការអនុវត្តគោលនយោបាយវិមជ្ឈការ និងវិសហមជ្ឈការនេះ ធ្វើឡើងជាជំហានៗ គឺនៅឆ្នាំ២០០១ បង្កើតច្បាប់ស្តីពីការគ្រប់គ្រងរដ្ឋបាលឃុំ/សង្កាត់ និងបានរៀបចំការបោះឆ្នោតជាសកលដើម្បីជ្រើសរើសក្រុមប្រឹក្សាឃុំ/សង្កាត់ នៅឆ្នាំ២០០២ (ការធ្វើវិមជ្ឈការនៅថ្នាក់ឃុំ/សង្កាត់) បន្ទាប់មក នៅឆ្នាំ២០០៨ បង្កើតច្បាប់ស្តីពីការគ្រប់គ្រងរដ្ឋបាលរាជធានី ខេត្ត ក្រុង ស្រុក ខណ្ឌ និងបានរៀបចំការបោះឆ្នោតជាសកលដើម្បីជ្រើសរើសក្រុមប្រឹក្សារាជធានី ខេត្ត ក្រុង ស្រុក ខណ្ឌ នៅឆ្នាំ២០០៩ (ការធ្វើវិមជ្ឈការនៅថ្នាក់រាជធានី/ខេត្ត និងថ្នាក់ក្រុង/ស្រុក/ខណ្ឌ)។ នេះហៅថា រដ្ឋបាលឯកភាពលើការងារវិមជ្ឈការសម្រាប់រដ្ឋបាលថ្នាក់ក្រោមជាតិទាំងបីកម្រិត។ ប៉ុន្តែនៅក្នុងរដ្ឋបាលថ្នាក់ក្រោមជាតិទាំងបីកម្រិតខាងលើនេះមាន៖ គណៈអភិបាល (អង្គប្រតិបត្តិ) និងក្រុមប្រឹក្សា (អង្គបញ្ញត្តិ) ដែលគណៈអភិបាលត្រូវបានតែងតាំងដោយរដ្ឋបាលថ្នាក់កណ្តាល ដើម្បីធ្វើការងារតំណាងឲ្យថ្នាក់កណ្តាល (វិសហមជ្ឈការ) រីឯក្រុមប្រឹក្សា ត្រូវបានជ្រើសរើសតាមរយៈការបោះឆ្នោតដើម្បីធ្វើការងារតំណាងឲ្យប្រជាពលរដ្ឋក្នុងដែនដី ឬមូលដ្ឋានរបស់ខ្លួនប្រកបដោយភាពជាម្ចាស់ (វិមជ្ឈការ)។ នេះហៅថា រដ្ឋបាលឯកភាពលើការងារវិសហមជ្ឈការ សម្រាប់រដ្ឋបាលថ្នាក់ក្រោមជាតិទាំងបីកម្រិត។ គួរឲ្យកត់សម្គាល់ដែរថា មេឃុំ/ចៅសង្កាត់ និងប្រធានក្រុមប្រឹក្សា ឃុំ/សង្កាត់ គឺជាបុគ្គលតែមួយ ដូចនេះ គាត់ធ្វើការវិមជ្ឈការ (ដូចជាការរៀបចំ និងអនុវត្តផែនការអភិវឌ្ឍន៍មូលដ្ឋាន) និងវិសហមជ្ឈការ (ដូចជា ការងារចុះឈ្មោះបោះឆ្នោត ការងារបញ្ជីអត្រានុកូលដ្ឋាន) ទាំងពីរជាមួយគ្នា។ លើសពីនេះទៅទៀត រដ្ឋបាលឯកភាពក្រៅពីន័យទាំងពីរខាងលើ អាចមានន័យទី៣មួយទៀត គឺការសម្របសម្រួលការងារក្នុងដែនដីរបស់ខ្លួនឲ្យមានដំណើរការល្អ រវាងការងារអន្តរវិស័យ ការងារខ្សែទទឹង និងខ្សែបណ្តោយ។ ជាក់ស្តែង អភិបាលរាជធានី/ខេត្តជាតំណាង ឲ្យរាជរដ្ឋាភិបាល (រដ្ឋបាលកណ្តាល) គឺតំណាងឲ្យនាយករដ្ឋមន្ត្រី និងរដ្ឋមន្ត្រី ឬតំណាងប្រធានគ្រប់ក្រសួង/ស្ថាប័ន។ ដូចនេះ អភិបាល ត្រូវមានភារកិច្ចសម្របសម្រួលការងារក្នុងរាជធានី/ខេត្តរបស់ខ្លួន រវាងប្រធានមន្ទីររាជធានី/ខេត្ត ដែលជាតំណាងឲ្យក្រសួង/ស្ថាប័ននីមួយៗ ឲ្យមានភាពល្អ និងប្រសិទ្ធភាពការងារខ្ពស់។ នេះ គឺជាប្រភេទការងារមួយរបស់រដ្ឋបាលឯកភាព។

តាមសទ្ទានុក្រមនៃច្បាប់ស្តីពីការគ្រប់គ្រងរដ្ឋបាលរាជធានី ខេត្ត ក្រុង ស្រុក ខណ្ឌ បានឲ្យនិយមន័យរដ្ឋបាលឯកភាព ថា ជាការរៀបចំឲ្យមានក្រុមប្រឹក្សានៅរដ្ឋបាលថ្នាក់ក្រោមជាតិដែលអាចម្ចាស់ការក្នុងការគ្រប់គ្រងចាត់ចែងមុខងារ និងធនធាន រាប់ទាំងហិរញ្ញវត្ថុ បុគ្គលិក ទ្រព្យសម្បត្តិរបស់ខ្លួន ហើយក្រុមប្រឹក្សានីមួយៗ មានសមត្ថកិច្ចសម្របសម្រួលប្រកបដោយប្រសិទ្ធភាពនូវសកម្មភាពនៃការផ្តល់សេវាកម្ម និងការ

អភិវឌ្ឍដែលធ្វើឡើងដោយក្រសួង ស្ថាប័ននានា របស់រាជរដ្ឋាភិបាល សំដៅឆ្លើយតបសេចក្តីត្រូវការរបស់ប្រជាពលរដ្ឋនៅមូលដ្ឋាន។

ដំណើរការកំណែទម្រង់វិមជ្ឈការ និងវិសហមជ្ឈការនៅកម្ពុជា ធ្វើឡើងក្នុងស្ថានភាពស្មុគស្មាញ និងភាពមិនច្បាស់លាស់ មានន័យថា រៀនផង ធ្វើផង ដោយសិក្សាពីបទពិសោធន៍របស់បារាំង អូស្ត្រាលី ជប៉ុន និងសម្របទៅតាមបរិបទរបស់កម្ពុជាផ្ទាល់។ វិមជ្ឈការចាប់ផ្តើមដំបូងនៅឆ្នាំ២០០២ នៅពេលមានការបោះឆ្នោតជ្រើសរើសក្រុមប្រឹក្សាឃុំ/សង្កាត់។ ប៉ុន្តែ ស្ថានភាពកម្រិតសមត្ថភាព និងគំនិតផ្តួចផ្តើមថ្មីនៃការងារសម្រាប់មូលដ្ឋាន គឺជាឧបសគ្គធំបំផុតរបស់ក្រុមប្រឹក្សាឃុំ/សង្កាត់។ ដូច្នេះហើយ ទើបរាជរដ្ឋាភិបាល និងដៃគូអភិវឌ្ឍន៍បានបង្កើតយន្តការ វែងរោង ដើម្បីជួយក្រុមប្រឹក្សា បន្ទាប់មកបង្កើតកម្មវិធីសិលា និងយន្តការជាបន្តបន្ទាប់ ដូចជា គ.ជ.វ.វ. នាយកដ្ឋានរដ្ឋបាលមូលដ្ឋាន (DOLA) អគ្គនាយកដ្ឋានរដ្ឋបាលមូលដ្ឋាន និង គ.ជ.អ.ប.។ មកដល់អាណត្តិទី៣ ឆ្នាំ២០១២-២០១៧ ក្រុមប្រឹក្សាចាប់ផ្តើមមានគំនិតអភិវឌ្ឍន៍ និងធ្វើការក្នុងភាពជាម្ចាស់ ដោយមិនរង់ចាំតែអនុវត្តតាមបញ្ជាពីថ្នាក់លើនោះទេ។

ប្រធានបទទី៣៖ សកម្មភាពរដ្ឋបាល

ផ្នែកទី១៖ នគរបាលរដ្ឋបាល

ជាសកម្មភាពអរូបី គឺសំដៅទៅលើការសម្រេច/ការសម្តែងនូវឆន្ទៈ (ជាការសម្រេចចិត្តដែលមានគោលបំណង/ផលវិបាក/លទ្ធផល គតិយុត្តម្ភ។ នគរបាលរដ្ឋបាល នៅទីនេះមិនសំដៅទៅលើសមត្ថកិច្ចនគរបាលប្រដាប់អាវុធនោះទេ។ ដើម្បីយល់ពីសញ្ញាណនគរបាលរដ្ឋបាល ត្រូវញែកឲ្យច្បាស់រវាងកិច្ចគតិយុត្ត និងអំពើគតិយុត្ត។ កិច្ចគតិយុត្ត កើតឡើងពីឆន្ទៈ ឧទាហរណ៍ យកដុំថ្មគប់ក្បាលគេ គឺជាឆន្ទៈ ឬចេតនាចង់ធ្វើឲ្យគេបែកក្បាល រីឯអំពើគតិយុត្ត កើតឡើងដោយឯកឯង ឧទាហរណ៍ ដូងជ្រុះត្រូវក្បាល គឺមិនមែនជាឆន្ទៈរបស់នរណាម្នាក់នោះទេ។ ដូចនេះ នគរបាលរដ្ឋបាល គឺផ្តោតទៅលើកិច្ចគតិយុត្តដែលកើតឡើងពីការសម្រេចចិត្ត ឬឆន្ទៈដែលមានគោលបំណងគតិយុត្ត។

១. នគរបាលរដ្ឋបាល និងនគរបាលយុត្តិធម៌

ក. និយមន័យ

នគរបាលរដ្ឋបាល ត្រូវបានបង្កើតឡើងដើម្បីបង្ការ ការពារ កុំឲ្យមានការប៉ះពាល់ដល់សណ្តាប់ធ្នាប់សាធារណៈ ហៅថាអាជ្ញាធរ។ អាជ្ញាធរថ្នាក់ជាតិ គឺនាយករដ្ឋមន្ត្រី អាជ្ញាធរថ្នាក់ក្រោមជាតិ មានអភិបាលរាជធានី/ខេត្ត អភិបាលក្រុង/ស្រុក/ខណ្ឌ និងមេឃុំ/ចៅសង្កាត់។ ដូចនេះ អាជ្ញាធរគឺជាអ្នកទទួលត្រូវធានាបង្ការ និងការពារសណ្តាប់ធ្នាប់សាធារណៈ រីឯកងរាជអាវុធហត្ថ និងនគរបាល គឺជាកម្លាំង/ភ្នាក់ងារ/មន្ត្រីប្រតិបត្តិដែលទទួលបញ្ញត្តិអាជ្ញាធរ មានន័យថា ជាសេនាធិការឲ្យអាជ្ញាធររដ្ឋបាល។

ចំពោះនគរបាលយុត្តិធម៌ ត្រូវបានបង្កើតឡើងសម្រាប់ធ្វើសកម្មភាពក្រោយមានការប៉ះពាល់ដល់សណ្តាប់ធ្នាប់សាធារណៈ (ករណីបង្ការ និងការពារមិនបាន)។ ឧទាហរណ៍ មានការប្តូរសម្លាប់មួយបានកើតឡើងរួចហើយ នោះនគរបាលយុត្តិធម៌ជាអ្នកមានតួនាទីតាមចាប់ជនល្មើស ប្រមូលភស្តុតាង ធ្វើកំណត់ហេតុ ដើម្បីបញ្ជូនទៅតុលាការ។ និយាយឲ្យខ្លី នគរបាលរដ្ឋបាល ជាអ្នកបង្ការ/ការពារ (បណ្តុះបណ្តាលនៅសាលាក្រមិទ្ធិរដ្ឋបាល) រីឯនគរបាលយុត្តិធម៌ ជាអ្នកព្យាបាល (បណ្តុះបណ្តាលនៅរាជបណ្ឌិត្យសភាវិជ្ជាជីវៈតុលាការ រាជបណ្ឌិតសភាវិជ្ជាជីវៈនគរបាល)។

ខ. វិបាក

វិបាក គេច្រើនប្រើនៅក្នុងបណ្តាប្រទេសដែលមានប្រព័ន្ធតុលាការទ្វេ (តុលាការរដ្ឋបាល និងតុលាការស៊ីវិល)។ ប្រសិនបើព្យាបាលនកម្មមួយបានកើតឡើងនៅពេលធ្វើសកម្មភាពបង្ការ និងការពារ (នគរបាលរដ្ឋបាល) ត្រូវប្តឹងទៅតុលាការរដ្ឋបាល ប៉ុន្តែបើព្យាបាលនកម្មនោះបានកើតឡើងនៅពេលធ្វើសកម្មភាពយុត្តិធម៌ (នគរបាលយុត្តិធម៌) ត្រូវប្តឹងទៅតុលាការស៊ីវិល។ ឧទាហរណ៍១ ដើម្បីការពារសណ្តាប់ធ្នាប់សាធារណៈ អាជ្ញាធរបានបិទផ្លូវចំនួន៥ថ្ងៃ ដែលជាហេតុធ្វើឲ្យហាង/ក្រុមហ៊ុនអាជីវកម្ម នៅតាមបណ្តោយផ្លូវដែលបិទនោះ ខាតបង់នូវប្រាក់ចំណូលរបស់ខ្លួនដោយសារការអាក់ខានធ្វើអាជីវកម្ម។ ដូចនេះ ម្ចាស់ហាង ឬក្រុមហ៊ុនទាំងនោះ ត្រូវប្តឹងទៅតុលាការរដ្ឋបាល។ ឧទាហរណ៍២ នគរបាលម្នាក់

កំពុងតាមចាប់បោះ ហើយបានផ្ទុះអាវុធនឹងគ្នា ធ្វើឲ្យគាត់បានបាញ់ប៉ះប្រជាពលរដ្ឋម្នាក់ ដូចនេះ ជនរងគ្រោះ ឬសាច់ញាតិ ត្រូវប្តឹងទៅតុលាការស៊ីវិល។ មូលហេតុ៖ តុលាការរដ្ឋបាលដោះស្រាយវិវាទដែលមានគូភាគីណាមួយជាដើម (រដ្ឋតែងមានប្រៀបជាងជានិច្ច) រីឯតុលាការស៊ីវិលចាត់ទុកភាគីវិវាទទាំងអស់ជាឯកជន ក្នុងគោលបំណងដើម្បីរក្សាស្ថានភាពស្មើភាពគ្នារវាងភាគី និងផ្តល់យុត្តិធម៌ដល់ជនរងគ្រោះ។

សណ្តាប់ធ្នាប់សាធារណៈ៖ ភាពមានរបៀបរៀបរយសម្រាប់សាធារណៈជនទូទៅ (មនុស្សភាគច្រើន) ទាំងផ្នែកសម្ភារៈ (ផ្លូវកាយ) ទាំងផ្នែកស្មារតី (ផ្លូវចិត្ត)។ ឧទាហរណ៍ ទីក្រុងមួយមានការអភិវឌ្ឍគ្រប់បែបយ៉ាង មានសួនច្បារ មានស្ពានផ្លូវ ថ្នល់ ហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធគ្រប់ប្រភេទ ប៉ុន្តែការរស់នៅរបស់ប្រជាពលរដ្ឋមានការភ័យខ្លាច ព្រួយបារម្ភ ដោយសារពុំមានការធានានូវសេរីភាពផ្លូវចិត្ត ឬមានអំពើហិង្សាកើតឡើង។ គេថា ទីក្រុងនេះ គ្មានសណ្តាប់ធ្នាប់សាធារណៈ។ ដូចនេះ សណ្តាប់ធ្នាប់សាធារណៈ ត្រូវមានធាតុសំខាន់ៗ គឺ (១) សន្តិសុខ-សំដៅលើការមិនប៉ះពាល់ដល់បុរាណភាពរូបកាយ និងផ្លូវចិត្ត²³ (២) ភាពស្ងៀមសំដៅលើការមិនរំខាននៃសម្លេង ដូចជា ការចាក់ភ្លេង ធុងបាស ការបំពង់សម្លេងក្នុងកម្មវិធីនានាការយោសនា និង(៣) ភាពអនាម័យ-សំដៅលើការមិនប៉ះពាល់សុខភាព និងសុខុមាលភាព ដូចជា ក្លិនកខ្វក់ សំរាម ប្រព័ន្ធលូ បង្គន់អនាម័យ ជម្ងឺឆ្លង។

២. ការរៀបចំនគរបាលរដ្ឋបាល

ក. នគរបាលរដ្ឋបាលទូទៅ៖ សំដៅលើសកម្មភាពទាំងឡាយណាដែលមិនមានចែងថាជាសមត្ថកិច្ចរបស់រដ្ឋបាលពិសេសណាមួយជាក់លាក់ សកម្មភាពនោះជាសកម្មភាពរបស់នគរបាលរដ្ឋបាលទូទៅ។

- នាយករដ្ឋមន្ត្រី៖ ការសម្រេចទាក់ទងទៅនឹងសកម្មភាពនគរបាលរដ្ឋបាល ដូចជា ការសម្រេចឲ្យឈប់សម្រាក ថ្ងៃទី១៩ និង២០ ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ២០១២ ក្នុងអំឡុងពេលកិច្ចប្រជុំកំពូលអាស៊ាន និងសកលដើម្បីបង្កា និងការពារសណ្តាប់ធ្នាប់សាធារណៈ។ ការងារសំខាន់ៗរបស់នគរបាលរដ្ឋបាល គឺទី១) សណ្តាប់ធ្នាប់សាធារណៈ ២) ផ្តល់សេវាសាធារណៈ និង៣) អភិវឌ្ឍន៍។

- អភិបាលខេត្ត រាជធានី៖ ផ្តល់ឧទាហរណ៍ទាក់ទងទៅនឹងការសម្រេចចិត្តដាក់ភ្លើងសញ្ញាចរាចរប្រសិនបើមានការសម្រេចចិត្តខុសលើការដាក់ភ្លើងសញ្ញាចរាចរ ដែលធ្វើឲ្យប្រជាពលរដ្ឋ អ្នកដំណើរ ខាតពេលវេលា ឬគ្រោះថ្នាក់ នោះគេអាចបណ្តឹងទៅតុលាការដើម្បីឲ្យអាជ្ញាធរទទួលខុសត្រូវរដ្ឋប្បវេណី។

- អភិបាលក្រុង ស្រុង ខណ្ឌ

- មេឃុំ ចៅសង្កាត់

អាជ្ញាធរទាំង៤កម្រិតនេះ មានសមត្ថកិច្ចតាមលំដាប់ថ្នាក់ក្នុងការធ្វើ និងទទួលខុសត្រូវលើសកម្មភាពនគរបាលរដ្ឋបាល។

²³ គ្មានហ៊ីង្សា ឬសម្ពាធផ្លូវចិត្តក្នុងគ្រួសារ ជម្រះភាពសង្ស័យ និងការព្រួយបារម្ភនានារបស់ប្រជាពលរដ្ឋ ដូចជា ការចងចាំអារម្មណ៍ទាក់ទងទៅនឹងរឿងប្រមាត់ប្រម័ង ឬព្រាយបិសាច ចេញពេលយប់ ការដឹកនាំរបស់ជនតាប្រជាពលរដ្ឋ ។ល។

ខ. នគរបាលរដ្ឋបាលពិសេស៖ សំដៅលើសកម្មភាពទាំងឡាយណាដែលមានចែងថាជាសមត្ថកិច្ចរបស់រដ្ឋបាលពិសេសណាមួយជាក់លាក់ សកម្មភាពនោះជាសកម្មភាពរបស់នគរបាលរដ្ឋបាលពិសេស។ នគរបាលរដ្ឋបាលពិសេស មានដូចជា៖

- ព្រៃឈើ
- បរិស្ថាន
- វប្បធម៌

- ក្រៅពីនេះ នៅមានក្រសួង/ស្ថាប័នជាច្រើនទៀតដែលមានតួនាទី ភារកិច្ច ក្នុងការបង្កា និងការពារ សណ្តាប់ធ្នាប់សាធារណៈទៅតាមវិស័យដែលជាសមត្ថកិច្ចរបស់ខ្លួន។ ឧទាហរណ៍ ក្រសួងអភិវឌ្ឍន៍ជនបទមានភារកិច្ចអភិវឌ្ឍ និងការពារផ្លូវជនបទ។ ដូចនេះ ក្រសួងអាចចេញបញ្ជាហាមមិនឲ្យរថយន្តជនបទបើកលើផ្លូវលំជនបទ។ សកម្មភាពបែបនេះ គឺជាការបង្កា និងការពារសណ្តាប់ធ្នាប់សាធារណៈ ពីព្រោះប្រសិនបើ ផ្លូវលំជនបទនោះត្រូវបានបំផ្លាញដោយរថយន្តដឹកទំនិញធុនធ្ងន់ ឬលើសទម្ងន់កំណត់ នឹងធ្វើឲ្យមានការប៉ះពាល់ដល់ផលប្រយោជន៍ប្រជាពលរដ្ឋក្នុងការធ្វើដំណើរ និងការបម្រើដល់ជីវភាពប្រចាំថ្ងៃ។ រីឯក្រសួងសាធារណៈការ និងដឹកជញ្ជូន មានសមត្ថកិច្ចក្នុងការអភិវឌ្ឍ និងការពារផ្លូវជាតិ និងផ្លូវខេត្ត។

ជាទ្រឹស្តី នគរបាលរដ្ឋបាលទូទៅធ្វើការងារទូទៅទាក់ទងទៅនឹងការបង្កា ការពារសណ្តាប់ធ្នាប់សាធារណៈ មិនត្រូវធ្វើការងាររបស់នគរបាលពិសេសទេ ។ រីឯនគរបាលពិសេស ធ្វើការងារត្រឹមជំនាញពិសេសរបស់ខ្លួនតែប៉ុណ្ណោះ មិនអាចលូកលាន់ទៅនឹងការងារទូទៅរបស់នគរបាលរដ្ឋបាលទូទៅជាដាច់ខាត។ ប៉ុន្តែ នគរបាលរដ្ឋបាលទូទៅអាចបំពេញការងាររដ្ឋបាលពិសេសបានក្នុងករណីដែលនគរបាលរដ្ឋបាលពិសេសនោះ គ្មានសកម្មភាព។

៣. ការប្រើប្រាស់អំណាចនគរបាលរដ្ឋបាល

ក. ព្រំដែននៃអំណាចនគរបាល៖ ជាអំណាចដែលកំណត់ដោយច្បាប់ និងស្ថិតក្នុងព្រំដែននៃច្បាប់។ អំណាចនគរបាល គឺជាកាតព្វកិច្ច ដែលអាជ្ញាធរសាធារណៈ ឬនគរបាលរដ្ឋបាល ត្រូវតែបំពេញ (អាចហៅថា អំណាចជាប់ចំណង)។ លក្ខខណ្ឌ គឺ (១) ត្រូវមានសមត្ថកិច្ច និង(២) ត្រូវគោរពទម្រង់ និងនីតិវិធី។ ការគោរពទម្រង់ និងនីតិវិធី ចាំបាច់ត្រូវតែបញ្ជាក់ពីមូលហេតុដែលហាមឲ្យបានច្បាស់លាស់។ មូលហេតុចម្បងបំផុត គឺត្រូវបញ្ជាក់ពីគោលដៅនៃការថែរក្សាសណ្តាប់ធ្នាប់សាធារណៈ។ ក្រៅពីនេះ នគរបាលរដ្ឋបាលនៅមានអំណាចមួយទៀត ហៅថាអំណាចឆន្ទានុសិទ្ធិ។ អំណាចឆន្ទានុសិទ្ធិ សំដៅទៅលើវិធីសាស្ត្រឬសិទ្ធិជាជម្រើសក្នុងការសម្រេចចិត្តរបស់នគរបាលរដ្ឋបាល ដើម្បីបង្កា និងការពារសណ្តាប់ធ្នាប់សាធារណៈ។ ប៉ុន្តែ ការប្រើប្រាស់អំណាចឆន្ទានុសិទ្ធិនេះ មិនត្រូវផ្ទុយនឹងច្បាប់ទេ ហើយការប្រើនេះទៀតសោតត្រូវមានលក្ខណៈ (១) ចាំបាច់ (២) សមស្រប និង(៣) សមាមាត្រ ទៅនឹងលទ្ធផលដែលអាជ្ញាធរចង់បានដោយគោរពសេរីភាពសាធារណៈ។ បន្ថែមពីលើនេះ ការសម្រេចប្រើប្រាស់អំណាចឆន្ទានុសិទ្ធិ ត្រូវពិនិត្យលើពេលវេលា និងទីកន្លែង។ ឧទាហរណ៍ ពេលប្រធានាធិបតីសហរដ្ឋអាមេរិកមកកម្ពុជា ទើបបិទផ្លូវ

ហើយកន្លែងដែលត្រូវបិទ គឺមហាវិថីសហព័ន្ធរុស្ស៊ី។ មានន័យថា មធ្យោបាយមួយអាចនឹងប្រើត្រូវនៅទីកន្លែងណាមួយ ក្នុងពេលណាមួយ តែមិនអាចប្រើកន្លែងផ្សេង ឬពេលផ្សេងទៀតបានទេ។

ខ. ករណីប្រើប្រាស់អំណាចនគរបាលជាទូទៅ និងដាច់ខាត៖ [...]

គ. ទ្រឹស្តីស្ថានភាពពិសេស²⁴៖ ជាស្ថានភាពស្ថិតក្នុងពេលវេលា និងទីកន្លែងណាមួយ (កាលៈទេសៈណាមួយ) ដោយឡែក ឬពិសេស ឬកើតឡើងក្នុងរយៈពេលយូរៗម្តង ដែលខុសពីអំពើធម្មតា ហៅថាទ្រឹស្តីស្ថានភាពពិសេស។ ទ្រឹស្តីស្ថានភាពពិសេស មានពីរស្ថានភាពគឺ (១) ភាពរីក្រិក្រិកាល ដូចជា ប្រទេសមានសង្គ្រាម មានការឈ្លានពានពីបរទេស មានរដ្ឋប្រហារ ឬការធ្វើបដិវត្ត និង(២) ភាពអាសន្ន មានជាអាទិ៍ ភាពចលាចលរបស់សង្គម ការធ្វើបាតុកម្ម/កូដិកម្មប៉ះពាល់សណ្តាប់ធ្នាប់សាធារណៈ ឬសេដ្ឋកិច្ចជាតិ គ្រោះធម្មជាតិ ជម្ងឺរាតត្បាត ។ល។

ផ្នែកទី២៖ សេវាសាធារណៈ

ជាសកម្មភាពរូបិយ ឧទាហរណ៍ សេវាដឹកជញ្ជូន មានដូចជា ឡានក្រុង រថភ្លើង សេវាទឹក/ភ្លើង ...គឺសុទ្ធតែជាសកម្មភាពដែលអាចមើលឃើញ។

១. សញ្ញាណសេវាសាធារណៈ

ក. និយមន័យ

- 1) សកម្មភាពបម្រើប្រយោជន៍ទូទៅ (=ប្រយោជន៍រួម=ប្រយោជន៍សាធារណៈ) ប៉ុន្តែវាជាផ្នែកមួយនៃប្រយោជន៍ជាតិ។ ដើម្បីពិនិត្យថា សកម្មភាពមួយបម្រើប្រយោជន៍ទូទៅ ឬទេ គឺគេត្រូវមើលលើតម្រូវការទៅតាមពេលវេលា និងទីកន្លែង (សិក្សាឧទាហរណ៍នៃការបើកគ្លីនិកនៅឃុំមួយដែលអនុម័តដោយក្រុមប្រឹក្សា ហើយអ្នកគ្រប់គ្រងគ្លីនិក គឺជាសាច់ញាតិរបស់ប្រធានក្រុមប្រឹក្សា) ព្រមទាំងភាពសមាមាត្ររវាងផលប្រយោជន៍ និងផលប៉ះពាល់ (ឧទាហរណ៍ ករណីបិទផ្លូវរៀបការ) ។
- 2) បំពេញដោយ ឬក្រោមការត្រួតពិនិត្យរបស់បុគ្គលសាធារណៈ (តើអ្នកណាជាអ្នកបំពេញសេវាសាធារណៈ) ចម្លើយ គឺអ្នកណាក៏បានដែរទោះជាជារដ្ឋ ឬឯកជនក្តី ឲ្យតែមានការអនុញ្ញាតដោយច្បាប់ គេហៅស្ថាប័នមានសមត្ថកិច្ច និងស្ថាប័នទទួលសមត្ថកិច្ច។ ករណីឯកជនទទួលសមត្ថកិច្ចផ្តល់សេវាសាធារណៈអ្វីមួយ ចាំបាច់ត្រូវមានការត្រួតពិនិត្យដោយរដ្ឋ ហើយមានកាតព្វកិច្ចជាប់ចំណងនឹងបុគ្គលសាធារណៈ តាមរយៈកិច្ចសន្យាច្បាស់លាស់ អំពីការផ្តល់សេវា ទាំងពេលវេលាផ្តល់សេវានិងតម្លៃប្រើប្រាស់សេវា (ឧទាហរណ៍ សេវាទូកដ)។ ជាក់ស្តែង អង្គការមួយចំនួនដែលទទួលជំនួយពីបរទេសដើម្បីបំពេញបេសកកម្មដឹកអណ្តូងនៅតាមជនបទ ចាំបាច់ត្រូវមានការត្រួតពិនិត្យដោយរដ្ឋទៅលើបច្ចេកទេសអនាម័យ ជាតិអាសនិក ។ល។ ដូចនេះ អង្គការទាំងនោះ ត្រូវមានកិច្ចសន្យាជាមួយក្រសួងអភិវឌ្ឍន៍

²⁴ សូមមើលការពន្យល់លម្អិតនៅក្នុងប្រធានបទមុន “ប្រធានបទទី២ ផ្នែកអង្គត្រកម្មនៃគោលការណ៍នីត្យានុកូល ចំណុចទ្រឹស្តីស្ថានភាពពិសេស”

ជនបទដើម្បីធ្វើសកម្មភាពរបស់ខ្លួន។ ហេតុនេះ សកម្មភាពដែលអង្គការបានធ្វើ គឺជាសកម្មភាពសេវាសាធារណៈ។

3) ស្ថិតនៅក្រោមរបបគតិយុត្តពិសេស ៖ សំដៅលើនីតិសាធារណៈសម្រាប់គ្រប់គ្រងរដ្ឋ ស្ថាប័ន និងសកម្មភាពសាធារណៈ។ ច្បាប់គ្រប់គ្រងរដ្ឋនេះ ត្រូវតែនៅជាប់ដោយឡែកពីនីតិឯកជន (វិធានរួម ឬក្រមរដ្ឋប្បវេណី) ក្រោយមកវិវត្តមកជា នីតិរដ្ឋបាល ដូចបច្ចុប្បន្ន ដែលគេហៅថារបបគតិយុត្តពិសេស។ (ច្បាប់កិច្ចសន្យារបស់កម្ពុជា យកលំនាំពីបារាំង ហើយបារាំងយកលំនាំពីរ៉ូម ដែលរ៉ូមនេះហើយជាប្រទេសបង្កើតច្បាប់សរសេរមុនគេបង្អស់នៅលើពិភពលោក)។

សេវាទាំងឡាយណាដែលបំពេញបាននូវលក្ខខណ្ឌទាំង៣ខាងលើ ទើបហៅថា សេវាសាធារណៈ។ ឧទាហរណ៍ សេវាទូកដី សេវាផ្គត់ផ្គង់ទឹក សេវាផ្គត់ផ្គង់ទឹកស្អាត ។ល។

ខ. ការចាត់ថ្នាក់សេវាសាធារណៈ

ការធ្វើចំណាត់ថ្នាក់សេវាសាធារណៈ អាចធ្វើឡើងតាមពីរបៀប ដូចខាងក្រោម៖

ខ១. សេវាសាធារណៈចែងក្នុងរដ្ឋធម្មនុញ្ញ និងសេវាសាធារណៈដទៃទៀត៖ ជាសេវាថ្នាក់ជាតិ ដែលជាតម្រូវការចាំបាច់របស់ប្រជាពលរដ្ឋ និងសង្គមជាតិ។ សេវាទាំងនោះ មានដូចជា សេវាការពារជាតិ សេវាអប់រំជូនប្រជាពលរដ្ឋយ៉ាងតិច៩ឆ្នាំ សេវាសុខាភិបាល សេវាយុត្តិធម៌ (មើលរដ្ឋធម្មនុញ្ញបន្ថែម ពិសេសជំពូកស្តីពីសិទ្ធិ និងករណីយកិច្ចរបស់ប្រជាពលរដ្ឋ សេដ្ឋកិច្ច រដ្ឋសភា ព្រឹទ្ធសភា និងរាជរដ្ឋាភិបាល)។

ខ២. សេវាសាធារណៈរដ្ឋបាល និងសេវាសាធារណៈសេដ្ឋកិច្ច

- កម្មវត្ថុនៃសេវា៖ សម្រាប់សេវាសាធារណៈរដ្ឋបាល គឺមិនដើម្បីស្វែងរកប្រាក់ចំណេញ រីឯសេវាសាធារណៈសេដ្ឋកិច្ច គឺមានគោលដៅស្វែងរកប្រាក់ចំណេញ។ ករណីសាកលវិទ្យាល័យក្រមីន្ទនីតិសាស្ត្រ និងវិទ្យាសាស្ត្រសេដ្ឋកិច្ច គឺជាគ្រឹះស្ថានសាធារណៈរដ្ឋបាល ដែលផ្តល់សេវាសាធារណៈរដ្ឋបាល ដែលសេវាប្រភេទនេះអាចតម្រូវឲ្យបង់សេវាឬមិនបង់ តែមិនត្រូវមានប្រាក់ចំណេញទេ។ ដូច្នេះថវិកាដែលសេសសល់ពីការចំណាយ ត្រូវយកទៅចាត់ចែងកុំឲ្យនៅសល់ ដូចជា ដំឡើងប្រាក់ឧបត្ថម្ភគ្រូបង្រៀន អភិវឌ្ឍហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធ សេវាសិក្សា សេវានិស្សិត អាហារូបករណ៍។
- ធនធានសម្រាប់ដំណើរការសេវា៖ សម្រាប់សេវាសាធារណៈរដ្ឋបាល គឺប្រើធនធានមធ្យោបាយ បុគ្គលិក ហិរញ្ញវត្ថុរបស់រដ្ឋ រីឯសេវាសាធារណៈសេដ្ឋកិច្ច គឺប្រើប្រាស់ធនធានឯកជនទាំងអស់ ដូចជា រដ្ឋាករទឹក អគ្គិសនីកម្ពុជា កំពង់ផែ ជាគ្រឹះស្ថានសាធារណៈ សេដ្ឋកិច្ច ប្រើប្រាស់ធនធានសម្ភារៈ និងមនុស្សរបស់ឯកជនទាំងអស់ លើកលែងតែអត្តនាយក និងគណនេយ្យករ (មានលក្ខណៈកូនកាត់)។

- បែបបទនៃការរៀបចំសេវា៖ ទាំងរចនាសម្ព័ន្ធគ្រប់គ្រង ការរៀបចំ និងការប្រព្រឹត្តទៅ
របស់ស្ថានប៉នផ្តល់សេវាសាធារណៈរដ្ឋបាល គឺធ្វើឡើងតាមបែបបទ រីឯការផ្តល់សេវា
សាធារណៈសេដ្ឋកិច្ច គឺរៀបចំឡើងតាមបែបឯកជន បែបក្រុមហ៊ុន មានបុគ្គលិក
គណនេយ្យករ ផ្នែកទីផ្សារ ។ល។ ហេតុអ្វីបានជាសេវាសាធារណៈសេដ្ឋកិច្ច ចាំបាច់
តម្រូវឲ្យមានបែបបទនៃការរៀបចំសេវា ដូចវិស័យឯកជន? ចម្លើយ៖ សេដ្ឋកិច្ច មាន
ហានិភ័យខ្ពស់ ឬប្រឈមនឹងការប្រកួតប្រជែង។ សីលធម៌ និងភាពរួសរាយរាក់ទាក់
គឺជាកត្តាកំណត់មួយយ៉ាងសំខាន់ក្នុងការប្រកួតប្រជែង សម្រាប់ទាក់ទាញអតិថិជន
រីឯវិស័យសាធារណៈ រាជរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជាកំពុងតែតម្រង់ទិសឥរិយាបថរបស់មន្ត្រីរាជ
ការពីទម្លាប់ជាអ្នកគ្រប់គ្រង ប្តូរទៅជាអ្នកផ្តល់សេវា។ ឧទាហរណ៍ ទាក់ទងទៅនឹង
ករណី រដ្ឋបាល (មន្ត្រីរាជការ នគរបាល ឧបករណ៍គតិយុត្ត) របស់ស៊ីងប៊ូរី ដែលមាន
សីលធម៌ខ្ពស់ ធ្វើឲ្យប្រជាពលរដ្ឋគាំទ្រ អ្នកទេសចរចូលចិត្ត អ្នកវិនិយោគ និងអតិថិ
ជនទុកចិត្ត។

២. របបគតិយុត្ត

ក. ការបង្កើត

ក១. សេវាសាធារណៈថ្នាក់ជាតិ៖ អាចបង្កើតដោយច្បាប់ ឬបទបញ្ជា ដូចខាងក្រោម៖

- រដ្ឋធម្មនុញ្ញ
- ច្បាប់
- ព្រះរាជក្រឹត្យ
- អនុក្រឹត្យ

ប្រសិនបើរាជរដ្ឋាភិបាល ចង់បង្កើតសេវាសាធារណៈមួយ តើត្រូវបង្កើតដោយច្បាប់ ឬបទបញ្ជាណា
មួយ? ហេតុអ្វី? ចូរចាំថា៖ ពេលបង្កើតសេវាសាធារណៈ គឺត្រូវចំណាយប្រាក់ ដែលប្រាក់ទាំងអស់នេះ
បានពីការប្រមូលពន្ធពីប្រជាពលរដ្ឋ។ ដូចនេះ ក្នុងការបង្កើតសេវាសាធារណៈដែលត្រូវចាយលុយរដ្ឋ គឺត្រូវ
តែមានការពេញចិត្តពីប្រជាពលរដ្ឋ តាមរយៈរដ្ឋសភា មានន័យថា មានតែស្ថាប័ននីតិប្បញ្ញត្តិទេ ដែលមាន
សិទ្ធិបង្កើតសេវាសាធារណៈ។ ដូចនេះ សេវាសាធារណៈ (ក្រៅពីសេវាដែលមានកំណត់ក្នុងរដ្ឋធម្មនុញ្ញ)
ចាំបាច់ត្រូវបង្កើតដោយច្បាប់។ រាជរដ្ឋាភិបាល មានសិទ្ធិត្រឹមតែអនុវត្តតាមច្បាប់ប៉ុណ្ណោះ គឺមិនអាចបង្កើត
សេវាសាធារណៈដោយខ្លួនឯងបានទេ ពីព្រោះរដ្ឋធម្មនុញ្ញនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ឆ្នាំ១៩៩៣ បានចែង
ថា ការធ្វើច្បាប់ជាអំណាចផ្តាច់មុខរបស់រដ្ឋសភា។ ប៉ុន្តែក្រោយមកនៅឆ្នាំ១៩៩៩ កម្ពុជាបានបង្កើតស្ថាប័ន
មួយទៀត គឺព្រឹទ្ធសភា ដូចនេះ ទើបមានការធ្វើវិសោធនកម្មរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ដោយកំណត់ថា “ការធ្វើច្បាប់ជា
អំណាចរបស់រដ្ឋសភា និងព្រឹទ្ធសភា” ដែលគេអាចបកស្រាយបានថា វាមិនមែនជាអំណាចផ្តាច់មុខរបស់
ស្ថាប័ននីតិប្បញ្ញត្តិទាំងពីរនេះទេ តែទំនងជាស្ថាប័នផ្សេងទៀតក៏អាចធ្វើបានដែរ។ ដូចនេះ ទើបមានពេល

ខ្លះ រាជរដ្ឋាភិបាលបានបង្កើតសេវាដោយខ្លួនឯង ដូចជាករណីធ្វើអនុក្រឹត្យអនុបយោគ គឺផ្ទុយនឹងច្បាប់ ក្រឹតិយ៍រដ្ឋបាល ព្រោះច្បាប់ក្រឹតិយ៍រដ្ឋបាលកំណត់ថាការធ្វើអនុបយោគត្រូវធ្វើដោយច្បាប់(នេះជាកំហុសមួយយ៉ាងធំ)។

សរុបសេចក្តីមក ការបង្កើតសេវាសាធារណៈថ្នាក់ជាតិ (ថ្មី) គឺត្រូវបង្កើតដោយច្បាប់ (អនុម័តដោយ រដ្ឋសភា និងព្រឹទ្ធសភា) រីឯរាជរដ្ឋាភិបាលគ្រាន់តែជាអ្នកអនុវត្តប៉ុណ្ណោះ ប៉ុន្តែអាចពង្រីកសេវាសាធារណៈ ដែលបានកំណត់ក្នុងច្បាប់រួចហើយបាន។

ក២. សេវាសាធារណៈមូលដ្ឋាន៖ សំដៅទៅលើសេវានៅថ្នាក់ក្រោមជាតិមិនមែនសេវាសាធារណៈ ជាមូលដ្ឋានទេ។ សេវាសាធារណៈជាមូលដ្ឋាន គឺសំដៅទៅលើផ្លូវ អប់រំ សុខាភិបាល អគ្គិសនី ទឹក ភ្លើង ។ល។ ប៉ុន្តែនៅទីនេះ គឺសិក្សាពីសេវាសាធារណៈមូលដ្ឋាន ដែលមានលក្ខណៈ៣យ៉ាងដូចខាងក្រោម៖

- **ភាគព្រឹត្តិបង្កើត៖** ច្បាប់នៅកម្ពុជា ពុំមានបញ្ជាក់ពីសេវាសាធារណៈមូលដ្ឋានឲ្យបាន ច្បាស់លាស់ទេ ក្រៅពីសេវាក្សាសន្តិសុខ និងសណ្តាប់ធ្នាប់សាធារណៈ ពីព្រោះក្នុងនោះ សេវាមូលដ្ឋានសរសេរទូលាយពេក ដូចជា ឃុំមានភារកិច្ចក្នុងការកសាង និងអភិវឌ្ឍ សេដ្ឋកិច្ចមូលដ្ឋាន ប៉ុន្តែមិនមានបញ្ជាក់ពីសេវាដែលត្រូវផ្តល់ជូនឲ្យប្រជាពលរដ្ឋក្នុងមូល ដ្ឋានច្បាស់លាស់ឡើយ។ វិមជ្ឈការបែបនេះ នៅមានលក្ខណៈជាវិមជ្ឈការសាកល្បង ឬ ជាជំហានដំបូងប៉ុណ្ណោះ។ បើពិនិត្យទៅលើសេវាសាធារណៈមូលដ្ឋាននៅអឺរ៉ុប គឺគេមាន កំណត់ជាក់លាក់ ដូចជា ឃុំ/សង្កាត់មានភារកិច្ចរៀបចំឲ្យមានសេវាសាធារណៈប្រមូល សំរាម ទឹកនៃងចាក់សំរាម រៀបចំឲ្យមានទីស្ងប់សុខ (ទីកប់ខ្មោច) មណ្ឌលកុមារ- ទារក ។ រដ្ឋបាលថ្នាក់ស្រុក មានភារកិច្ចបង្កើត រៀបចំ និងគ្រប់គ្រងសាលាបឋមសិក្សា រដ្ឋបាលថ្នាក់ខេត្ត/តំបន់ មានភារកិច្ចបង្កើត រៀបចំ និងគ្រប់គ្រងអនុវិទ្យាល័យ និងវិទ្យា ល័យ រីឯរដ្ឋបាលថ្នាក់ជាតិ (ក្រសួងអប់រំ) មានភារកិច្ចបង្កើត រៀបចំ និងគ្រប់គ្រងឧត្តម សិក្សា និងកម្មវិធីសិក្សារួមសម្រាប់ការអប់រំចំណេះដឹងទូទៅ។ ប៉ុន្តែអ្វីដែលពិបាកត្រង់ថា តើប្រភេទសេវាសាធារណៈមូលដ្ឋានណាខ្លះដែលត្រូវធ្វើឡើងក្នុងនាមរដ្ឋ និងសេវាសា- ធារណៈណាខ្លះដែលត្រូវធ្វើឡើងក្នុងនាមក្រុមប្រឹក្សាក្នុងមូលដ្ឋានរបស់ខ្លួន ពីព្រោះរដ្ឋ បាលថ្នាក់ក្រោមជាតិ មានការទទួលខុសត្រូវចំពោះរដ្ឋ និងក្រុមប្រឹក្សាទៅតាមប្រភេទ ភារកិច្ចដែលខ្លួនត្រូវផ្តល់សេវាឲ្យមូលដ្ឋាន។
- **សេវាដែលច្បាប់ហាមបង្កើត៖** ករណីនេះច្បាប់នៅកម្ពុជាបានកំណត់ច្បាស់លាស់ ដូចជា សេវាទាក់ទងនឹងវិស័យការពារជាតិ វិស័យការទូត វិស័យព្រៃឈើ វិស័យរូបិយវត្ថុ។ ការ ប្រព្រឹត្តផ្ទុយពីបញ្ញត្តិទាំងនេះ គឺជាការខុសច្បាប់។ ឧទាហរណ៍ករណីជាក់ស្តែង មានឃុំ មួយដែលដឹកនាំដោយគណបក្សមួយ បានទៅចុះអនុសាសនៈនៃការយោគយល់គ្នាជា លក្ខណៈអន្តរជាតិជាមួយឃុំនៅប្រទេសបារាំង ដែលទង្វើនេះជាការខុសច្បាប់របស់ កម្ពុជា ដោយឃុំមិនមានសមត្ថកិច្ចក្នុងការធ្វើទំនាក់ទំនងលើវិស័យការទូតដោយខ្លួនឯង ផ្ទាល់នោះទេ។ ប៉ុន្តែករណីមួយចំនួន ដូចជាទំនាក់ទំនងសហប្រតិបត្តិ ការបើកច្រកព្រំ

ដែន នៅតាមខេត្តមួយចំនួនរបស់កម្ពុជា ជាមួយខេត្តផ្សេងទៀតរបស់ប្រទេសជិតខាង គឺ សុទ្ធតែមានការអនុញ្ញាតពីប្រមុខរាជរដ្ឋាភិបាល និងដោយមានតំណាងពីក្រសួងការ បរទេសចូលរួម វាមិនមែនជាសេចក្តីសម្រេចរបស់អភិបាលខេត្តដោយខ្លួនឯងនោះទេ។ ដូចនេះករណីនេះ មិនផ្ទុយច្បាប់របស់កម្ពុជាទេ។

- សេវាដែលអាចបង្កើតដោយសេរី៖ គឺច្បាប់នៅកម្ពុជាបើកទូលាយឲ្យរដ្ឋបាលថ្នាក់ក្រោម ជាតិ បង្កើតសេវាសាធារណៈនៅមូលដ្ឋានរបស់ខ្លួនដោយសេរី ប៉ុន្តែមិនលើសវាកាតព្វ កិច្ចដែលរដ្ឋតម្រូវឲ្យបង្កើត និងក្រៅពីសេវាដែលច្បាប់បានហាមឃាត់ ដូចបានបញ្ជាក់ ខាងលើ។ តើការបង្កើតសេវាសាធារណៈមូលដ្ឋាន ត្រូវសម្រេចបង្កើត និងចុះហត្ថលេខា ដោយអ្នកណា? ចម្លើយ៖ គឺជាការបស់ក្រុមប្រឹក្សារដ្ឋបាលថ្នាក់ក្រោមជាតិនីមួយៗ។ ឧទាហរណ៍ ការបង្កើតសេវាមណ្ឌលទារកនៅក្នុងឃុំ ចេញដោយដីការបស់ក្រុមប្រឹក្សា ដែលជាអង្គបញ្ញត្តិ រីឯការតែងតាំងនាយក និងបុគ្គលនៅក្នុងមណ្ឌល ត្រូវចេញដោយ ដីការបស់អភិបាលដែលជាអង្គប្រតិបត្តិ ។

ចំណាំ៖ ច្បាប់ស្តីពីការគ្រប់គ្រងរដ្ឋបាលរាជធានី ខេត្ត ក្រុង ស្រុក ខណ្ឌ និងច្បាប់ស្តីពីការគ្រប់គ្រង រដ្ឋបាលឃុំសង្កាត់ គឺបង្កើតលក្ខន្តិកៈ និងរបៀបរៀបចំការងារថ្មីសម្រាប់រដ្ឋបាលទាំងនោះ ប៉ុន្តែមិនមែនជា ការ បង្កើតរដ្ឋបាលថ្មីទេ ពីព្រោះរដ្ឋបាលទាំងនោះមានស្រាប់ហើយ (មានន័យថា រាជធានី ខេត្ត ក្រុង ស្រុក ខណ្ឌ ឃុំ និងសង្កាត់របស់កម្ពុជាមានតាំងពីមុនរួចហើយ)។

ខ. ការផ្តល់សេវាសាធារណៈ

ខ១. ការផ្តល់ដោយបុគ្គលសាធារណៈផ្ទាល់ (State is the first employer of the kingdom)៖ មានន័យថា ជាការផ្តល់សេវាសាធារណៈដោយប្រើប្រាស់បុគ្គល ធនធាន មធ្យោបាយ និងថវិការបស់រដ្ឋ។

- រដ្ឋាករ (régie = state own activity)៖ សំដៅលើការផ្តល់សេវាសាធារណៈដោយប្រើ ប្រាស់បុគ្គល ធនធាន មធ្យោបាយ និងថវិការបស់រដ្ឋ ដូចជា សេវាសន្តិសុខ (នគរបាល) សេវាការពារជាតិ គ្រឹះស្ថានសិក្សារដ្ឋ។
- រដ្ឋាករស្វយ័ត៖ (អតីត) ក្រសួងសេដ្ឋកិច្ច និងហិរញ្ញវត្ថុ បានព្រាងច្បាប់ស្តីពីការគ្រប់គ្រង ទ្រព្យសម្បត្តិរបស់ខេត្ត/ក្រុង ដែលត្រូវបានអនុម័តដោយរដ្ឋសភានៅឆ្នាំ១៩៩៨ (ក្លាយ ជាច្បាប់)។ ច្បាប់នេះ មានគោលបំណងផ្តល់សិទ្ធិជាស្វ័យភាពជូនខេត្ត/ក្រុងក្នុងការរក ចំណូល និងគ្រប់គ្រងទ្រព្យសម្បត្តិរបស់ខ្លួន ដែលមានន័យថា ជានីតិបុគ្គល ជារដ្ឋាករ ស្វយ័ត។ ប៉ុន្តែ ពេលនោះក្រសួងមហាផ្ទៃមិនពេញចិត្ត ហើយបកស្រាយពីគោលការណ៍ ច្បាប់ និងពន្យល់ពីបរិបទកម្ពុជានាពេលនោះមិនទាន់អាចអនុញ្ញាតឲ្យខេត្ត/ក្រុង ក្លាយជា នីតិបុគ្គលបានទេ។

ខ២. ប្រតិភូកម្មឲ្យបុគ្គលសាធារណៈ

- គ្រឹះស្ថានសាធារណៈរដ្ឋបាល៖ មើលព្រះរាជក្រឹត្យលេខ នស/រកត/១២៩៧.៩១ ចុះថ្ងៃទី ៣១ ខែធ្នូ ឆ្នាំ១៩៩៧ ស្តីពីលក្ខន្តិកៈនៃគ្រឹះស្ថានសាធារណៈរដ្ឋបាល
- សហគ្រាសសាធារណៈ៖ មើលព្រះរាជក្រមលេខ ជស/រកម/០៦៩៦.០៣ ចុះថ្ងៃទី១៦ ខែមិថុនា ឆ្នាំ១៩៩៦ ប្រកាសឲ្យប្រើច្បាប់ស្តីពីលក្ខន្តិកៈទូទៅនៃសហគ្រាសសាធារណៈ

២៣. ការធ្វើប្រតិភូកម្មឲ្យបុគ្គលឯកជន៖ សេវាសាធារណៈទាំងឡាយណាមួយក្រៅពីសេវាអធិបតេយ្យ ភាពរបស់រដ្ឋ គឺអាចធ្វើប្រតិភូកម្មឲ្យឯកជនបាន។ ប៉ុន្តែសេវាអធិបតេយ្យនេះ អាចមិនដូចគ្នាពីប្រទេសមួយ ទៅប្រទេសមួយទៀត ហើយវាមិនលក្ខណៈតិចទៅៗសម្រាប់ប្រទេសអភិវឌ្ឍន៍។ ឧទាហរណ៍ សេវាសន្តិ សុខនៅកម្ពុជា ត្រូវបានអនុញ្ញាតឲ្យក្រុមហ៊ុនឯកជនធ្វើបាន។

- វិធានក្នុងការធ្វើប្រតិភូកម្ម
- ទម្រង់នៃប្រតិភូកម្ម

អាជ្ញាធរ៖ សំដៅទៅលើមនុស្ស ក្រុមមនុស្ស អង្គភាព ដែលមានសិទ្ធិសម្រេចលើការងារក្នុងវិស័យអ្វី មួយ ឬដែនដីណាមួយ ឧទាហរណ៍ នាយករដ្ឋមន្ត្រី រដ្ឋមន្ត្រី អភិបាលរាជធានី ខេត្ត ក្រុង ស្រុក ខណ្ឌ អាជ្ញាធរទន្លេសាប អាជ្ញាធរអគ្គិសនី ។ល។

រដ្ឋាករ៖ សំដៅទៅលើយន្តការនៃការផ្តល់សេវាសាធារណៈដែលប្រើប្រាស់ធនធានមនុស្ស និងហិរញ្ញ វត្ថុរបស់រដ្ឋ។

សម្បទានសេវាសាធារណៈ៖ សម្បទានជាកិច្ចសន្យាដែលត្រូវបានកំណត់ពីបេសកកម្មទៅឲ្យបុគ្គល ណាមួយក្នុងការផ្តល់សេវាសាធារណៈជំនួសឲ្យរដ្ឋ ដោយធានាទទួលខុសត្រូវចំពោះហានិភ័យនៃការខាត បង់ខាងផ្នែកហិរញ្ញវត្ថុដោយខ្លួនឯង។ ការធ្វើសម្បទានត្រូវធ្វើឡើងដោយឆ្លងកាត់ដំណាក់កាលនៃការដេញ ថ្លៃ។ សម្បទានសេវាសាធារណៈ មានលក្ខណៈខុសពីលទ្ធកម្មសាធារណៈ ដែលការដេញថ្លៃលទ្ធកម្មនេះ សំដៅទៅលើការទិញសេវាពីឯកជនដោយរដ្ឋ ដូចនេះ រដ្ឋត្រូវការក្រុមហ៊ុនឯកជនណាដែលដេញថ្លៃក្នុង តម្លៃថោកជាងគេ ដូចជា ការដេញថ្លៃដើម្បីធ្វើលទ្ធកម្មសម្ភារៈការិយាល័យ សាងសង់សាលារៀន ទិញ រថយន្ត។ ចំណែកឯសម្បទានសេវាសាធារណៈ គឺជាការដេញថ្លៃទិញសេវាពីរដ្ឋដោយឯកជន ហើយរដ្ឋត្រូវ ការក្រុមហ៊ុនណាដែលដេញថ្លៃក្នុងតម្លៃខ្ពស់ជាងគេ ដូចជា ការដេញថ្លៃសម្បទានសេវាសាធារណៈក្នុងការ ផ្តល់សេវាទូរគមនាគមន៍ ព្រៃឈើ ដីសម្បទានសេដ្ឋកិច្ច ។ល។ ទាំងសម្បទានសេវាសាធារណៈ ទាំងលទ្ធកម្មសេវា សាធារណៈ គឺសុទ្ធតែមានកិច្ចសន្យាអនុវត្តច្បាស់លាស់ ហើយត្រូវមាននីតិវិធីដេញថ្លៃដូចគ្នា។ អាជ្ញាធរ និងក្រុមហ៊ុនដែលជាភាគីហាត្ថលេខី ត្រូវមានកាតព្វកិច្ចអនុវត្ត និងត្រួតពិនិត្យការអនុវត្តកិច្ចសន្យានោះឲ្យ បានត្រឹមត្រូវ និងមានប្រសិទ្ធភាព។ (គ្មានផ្លូវណាមួយដែលជាផ្លូវឯកជនទេ លើកលែងតែផ្លូវនោះស្ថិតនៅ ក្នុងដីឡូត៍របស់ឯកជន)។ ពាក្យថា សម្បទានគឺតម្រូវឲ្យឯកជនធ្វើហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធ ហើយយកសេវាពីអ្នក ប្រើប្រាស់ ក្នុងនោះភាគណាមួយនៃចំណូលដែលទទួលបានពីការបង់សេវា ត្រូវយកមកថែទាំ និងអភិវឌ្ឍ ហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធនោះវិញ។

- អនុក្រឹត្យលេខ ១១ អនក្រ.បក ចុះថ្ងៃទី១៣ ខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ១៩៩៨ ស្តីពីកិច្ចសន្យាសាងសង់-អាជីវកម្ម-ផ្ទេរ។ ឧទាហរណ៍ ការសាងសង់ផ្លូវ ស្ពាន សួនសាធារណៈ ។ល។
- អនុក្រឹត្យលេខ ០៥ អនក្រ.បក ចុះថ្ងៃទី៧ ខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ២០០០ ស្តីពីការគ្រប់គ្រងព្រៃសម្បទាន
- ច្បាប់ស្តីពីសម្បទាន (នស.រកម.១០០៧.០២៧ ចុះថ្ងៃទី១៩ ខែតុលា ឆ្នាំ២០០៧)

ការប្រវាស់សេវាសាធារណៈ៖ (ប្រវាស់គោ ប្រវាស់ដៃស្ទូងស្រូវ ច្រូតស្រូវ) សំដៅទៅលើការវិនិយោគរួមគ្នារវាងរដ្ឋ និងឯកជន ទៅលើហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធដែលមានស្រាប់ដើម្បីផ្តល់សេវាអ្វីមួយជូនអ្នកប្រើប្រាស់ដោយតម្រូវឲ្យបង់ថ្លៃសេវាដូចគ្នានឹងសេវាដែលត្រូវបានផ្តល់សម្បទានឲ្យឯកជនដែរ។ ឧទាហរណ៍ ផ្លូវជាតិលេខ៤ គឺជាការប្រវាស់សេវាសាធារណៈ ព្រោះផ្លូវនេះមានស្រាប់ហើយ ប៉ុន្តែឯកជនជាអ្នកទទួលថែទាំ និងអភិវឌ្ឍផ្លូវនេះ។ ថវិកាដែលប្រមូលបានពីការបង់សេវា ត្រូវចូលទៅ (១) ក្រុមហ៊ុន (ប្រាក់ចំណេញ ថ្លៃឈ្នួលបុគ្គលិក) (២) ថែទាំ និងអភិវឌ្ឍ និង(៣) ថវិការដ្ឋ។ ការប្រវាស់សេវាសាធារណៈករណីផ្លូវជាតិលេខ៤នេះ គឺគ្មានការប្រកាសដាក់ឲ្យដេញថ្លៃជាសាធារណៈ និងផ្សព្វផ្សាយឲ្យសាធារណៈជនដឹងទេ។ ក្រៅពីនេះ ការប្រវាស់សេវាសាធារណៈ មានដូចជាករណីធ្វើសំបុត្រលក់ឲ្យជនបរទេសចូលទស្សនាប្រាសាទអង្គរវត្ត ព្រោះរដ្ឋណ័យដ្ឋាននេះមានស្រាប់ហើយ ដែលមិនមែនជាការវិនិយោគធ្វើរដ្ឋណ័យដ្ឋានថ្មីនោះទេ។

ករណីមួយចំនួន ដូចជា ក្រុមហ៊ុនផលិតថាមពលអគ្គិសនីដើរដោយជ្រូងឬនៅកម្ពុជា ដែលមានការធានាពីរដ្ឋលើហានិភ័យនៃការខាតបង់ខាងហិរញ្ញវត្ថុ គឺមិនមែនជាក្រុមហ៊ុនទទួលសម្បទាន ឬការប្រវាស់សេវាសាធារណៈនោះទេ តែវាជាប្រតិបត្តិការមានសិទ្ធិដំណើរការដោយអាជ្ញាប័ណ្ណ មិនមែនដោយកិច្ចសន្យានោះទេ។ មួយវិញទៀត សេវាអគ្គិសនីនេះជាតម្រូវការចាំបាច់សម្រាប់កំណើនសេដ្ឋកិច្ចរបស់កម្ពុជា ហើយកម្ពុជាខ្លួនឯងជាអ្នកអញ្ជើញ និងគៀងគរវិស័យឯកជនឲ្យមកវិនិយោគនៅកម្ពុជា (អាចថាជាការសាកល្បង និងការមិនទុកចិត្តរបស់ក្រុមហ៊ុនឯកជននៅឡើយ)។ ជារួម ឯកជនអាចទទួលសិទ្ធិក្នុងការផ្តល់សេវាសាធារណៈតាមរយៈកិច្ចសន្យា ឬការផ្តល់អាជ្ញាប័ណ្ណ។ គណៈអាជ្ញាធរទាំងអស់គឺសុទ្ធតែបង្កើតឡើងសម្រាប់ផ្តល់សេវាសាធារណៈ ហើយមានអំណាចរដ្ឋបាលទៀតផង ដូចជា គណៈមេធាវី គណៈវិស្វករ គណៈគ្រូពេទ្យ ។

ការផ្ទេរសេវាសាធារណៈពីរដ្ឋទៅឯកជនទាំងការសម្បទានសេវាសាធារណៈ ទាំងការប្រវាស់សេវាសាធារណៈ គេហៅថាប្រតិកូកម្មសេវាសាធារណៈ។ តើឯកជនភ្ជាប់នឹងកម្មជាអ្វីទៅ? គឺមិនមែនជាការផ្ទេរសេវាសាធារណៈសុទ្ធសាធទេ តែវាសំដៅដល់ការបើកឲ្យវិស័យឯកជនធ្វើសកម្មភាព អាចដោយឯករាជ្យ ឬស្ថិតនៅក្រោមការត្រួតពិនិត្យរបស់រដ្ឋ។ មានន័យថា ការធ្វើឯកជនភ្ជាប់នឹងកម្ម អាចជាការធ្វើប្រតិកូកម្មសេវាសាធារណៈ។ ការធ្វើឯកជនភ្ជាប់នឹងកម្ម មានដូចជា ការអនុញ្ញាតឲ្យមានសាលាឯកជន។

សញ្ញាណ៖ ប្រតិកូកម្មសេវាសាធារណៈ សម្បទានសេវាសាធារណៈ លទ្ធកម្មសាធារណៈ ប្រវាស់សេវាសាធារណៈ ឯកជនភ្ជាប់នឹងកម្ម។

គ. “ច្បាប់” របស់សេវាសាធារណៈ៖ សំដៅដល់គោលការណ៍របស់សេវាសាធារណៈគ្រប់ប្រភេទទាំង សេវាដែលបង្កើតដោយរដ្ឋធម្មនុញ្ញ និងដោយច្បាប់។ សេវាសាធារណៈទាំងនេះ ត្រូវមានគោលការណ៍៣ ដូចខាងក្រោម៖

គ១. និរន្តរភាព៖ គ្រប់សេវាសាធារណៈទាំងអស់ ត្រូវផ្តល់ឲ្យដោយ (១) ជាប់ជានិច្ច (Continue) និង(២) ទៀតពេលវេលា (punctual)។ គោលការណ៍និរន្តរ ភាពនេះ មានលក្ខខណ្ឌតឹងរឹងបំផុត (១០០%) សម្រាប់សេវាមួយចំនួនដូចជា សេវាការពារជាតិ សេវាការពារសណ្តាប់ធ្នាប់សាធារណៈ សេវាសុខាភិបាល (ពេទ្យ) គឺសុទ្ធតែមិនអាចខកខានបាន ហើយសិទ្ធិនៃការធ្វើកូដកម្ម (ការ សំដែងការមិនពេញចិត្តដោយមិនធ្វើការងាររបស់ខ្លួន) ក៏ត្រូវបានកំណត់យ៉ាង តឹងតែងបំផុត។

គ២. សមភាព៖ អ្នកប្រើប្រាស់សេវាសាធារណៈទាំងអស់ត្រូវទទួលសិទ្ធិ និងកាតព្វកិច្ចស្មើគ្នា ចំពោះមុខសេវាសាធារណៈ។ អ្នកផ្តល់សេវាសាធារណៈ ត្រូវផ្តល់ដោយស្មើភាព អព្យាក្រឹត្យ យុត្តិធម៌ មិនរើសអើងចំពោះជាតិសាសន៍ ឬបុគ្គលណាមួយឡើយ “ហៅថាសិទ្ធិទទួលបានសេវាសម្រាប់អ្នកប្រើប្រាស់” ហើយអ្នកទទួលសេវាអាច បង់ថ្លៃសេវាតាមការកំណត់របស់ច្បាប់ “ហៅថាកាតព្វកិច្ចចំពោះមុខសេវា”។ ប៉ុន្តែគោលការណ៍នេះមានអញ្ញត្រកម្ម៖ ដូចជា សិទ្ធិចូលបម្រើការងាររដ្ឋ (ជន ដែលមានលក្ខណៈពិសេសមួយចំនួនឆ្លើយតបទៅនឹងតម្រូវការរបស់រដ្ឋ អាច ត្រូវបានជ្រើសរើសឲ្យចូលបម្រើការងាររដ្ឋដោយមិនចាំបាច់ឆ្លងកាត់ការប្រឡង ប្រជែង)។ សមភាពខ្លះទៀត អាចបណ្តាលឲ្យមានវិសមភាព ឧទាហរណ៍ ការ កំណត់ថ្លៃឆ្លងទូកដី ដូចគ្នារវាងអ្នកឆ្លងកាត់ជាប្រចាំ (សិស្ស និងគ្រូបង្រៀន ដែលឆ្លងទូកទៅរៀន និងបង្រៀននៅត្រើយម្ខាងទៀត) និងអ្នកឆ្លងកាត់ម្តង មួយកាល។ ដូចនេះ ទើបមានអញ្ញត្រកម្មក្នុងការកំណត់ឲ្យមានវិសមភាព តាម នីត្យានុកូល “វិសមភាពបែបនេះ គឺជាការរើសអើងដោយវិជ្ជមាន”។ ជាក់ស្តែង ការកំណត់តម្លៃផ្សេងគ្នាសម្រាប់អ្នកឆ្លងទូកដរាស់ថ្ងៃ និងអ្នកឆ្លងម្តងមួយកាល ការកំណត់តម្លៃចូលទស្សនាផ្សេងគ្នារវាងជនបរទេស និងជនជាតិខ្មែរ ។ល។

គ៣. បរិវត្តភាព៖ សំដៅទៅលើការវិវត្ត ការសម្របសម្រួលឲ្យត្រូវទៅនឹងបរិបទជាក់ស្តែង។ មាន ន័យថា សេវាសាធារណៈត្រូវតែវិវត្តទៅតាមស្ថានភាពជាក់ស្តែង។ ដូចនេះ សេវាសាធារណៈ អាចត្រូវបានប្តូរ ឬលុបចោលតែម្តង ជាក់ស្តែងកម្មវិធីសិក្សា សេវាទូកដី (ប៉ះពាល់ដល់ជីវិតអ្នករត់ទូកដី)ជាដើម។

សរុប៖ សេវាសាធារណៈគ្រប់គ្រងដោយច្បាប់រដ្ឋបាល រីឯសេវាឯកជនគ្រប់គ្រងដោយច្បាប់ទីផ្សារ។

ប្រធានបទទី៤៖ សេចក្តីសម្រេចរដ្ឋបាល

ផ្នែកទី១. កិច្ចឯកតោភាគី

កិច្ច (Act) សំដៅទៅលើការកំណត់ឆន្ទៈដើម្បីបង្កើតបានផលគតិយុត្ត។ ឆន្ទៈអាចត្រូវបានសម្តែងឡើងដោយរូបវន្តបុគ្គល និងនីតិបុគ្គល។ និយាយឲ្យខ្លី កិច្ចគឺជាការសម្រេចឆន្ទៈ។ គេត្រូវពិចារណា អំពីកិច្ច និងកត្តាចូលរួមដែលជម្រុញឲ្យបង្កើតកិច្ច ដោយបង្ហាញឡើងទៅនឹងផលគតិយុត្ត ដើម្បីកំណត់ពីកម្រិតនៃការទទួលខុសត្រូវរបស់អ្នកបង្កើតកិច្ច។

ក. កិច្ចឯកតោភាគីជាសេចក្តីសម្រេច

ជាកិច្ចទាំងឡាយណាដែលបណ្តាល ឬបង្កឲ្យមានការប្រែប្រួល ឬផ្លាស់ប្តូរ ឬមាន បំណង រក្សាលំដាប់គតិយុត្ត។ អ្វីជាលំដាប់គតិយុត្ត? រាល់វិនាទីទាំងអស់គឺមានការផ្លាស់ប្តូរលំដាប់គតិយុត្ត ឧទាហរណ៍ កូនកើតមកក្លាយ បង្កើតឲ្យមានកាតព្វកិច្ចរបស់ឪពុកម្តាយ បុរស A បើកឡានបុកគេស្លាប់ធ្វើឲ្យជននោះត្រូវទទួលបន្ទុកផ្តល់សំណងរដ្ឋប្បវេណី និង/ឬដកសេរីភាពមួយចំនួន (ជាប់គុក) ព្រះរាជក្រឹត្យតែងតាំងលោក B ជាអគ្គនាយក នាំឲ្យលំដាប់គតិយុត្តរបស់គាត់ប្រែប្រួលពីឋានៈជាលោក ទៅជាឯកឧត្តម ព្រមទាំងបៀវត្សរ៍កើនឡើង លោក X ខ្ចីប្រាក់លោក Y ដោយធ្វើកិច្ចសន្យាជាលាយលក្ខណ៍អក្សរ នាំឲ្យបង្កើតកាតព្វកិច្ចសងប្រាក់ (ចំពោះលោក X ដែលជាកូនបំណុល) និងសិទ្ធិទទួលបានសំណងនិងការប្រាក់ (ចំពោះលោក Y ដែលជាម្ចាស់បំណុល) ហើយប្រសិនបើ លោក Y លុបកិច្ចសន្យានោះចោល នាំឲ្យកាតព្វកិច្ចរបស់ X និងសិទ្ធិរបស់ Y ត្រូវបានរំលាយ គេថាលំដាប់គតិយុត្តត្រូវបានផ្លាស់ប្តូរ។ កិច្ចឯកតោភាគីជាសេចក្តីសម្រេចដែលមានបំណងរក្សាលំដាប់គតិយុត្ត មានដូចជាករណីរដ្ឋបាលបដិសេធសំណើសុំសាងសង់របស់ក្រុមហ៊ុនមួយនៅកន្លែងណាមួយ គឺក្នុងគោលបំណងរក្សាស្ថានភាព ឬបរិយាកាស នៃទីកន្លែងនោះឲ្យនៅដដែល មានន័យថា រដ្ឋបាលចេញសេចក្តីសម្រេចរក្សាលំដាប់គតិយុត្ត។

ក១. សេចក្តីសម្រេចច្បាស់លាស់៖ រួមមាន ព្រះរាជក្រឹត្យ អនុក្រឹត្យ ប្រកាស ដីកា ដែលជាសេចក្តីសម្រេចជាលាយលក្ខណ៍អក្សរ។ ប៉ុន្តែសេចក្តីសម្រេចបែបនេះមិនមែនសុទ្ធតែតម្រូវឲ្យមានការសរសេរជាលាយលក្ខណ៍អក្សរនោះទេ ជួនកាលអាចជាសំឡេង គំនូសសញ្ញា ស្លាកសញ្ញា ដូចជា ភ្លើងសញ្ញាចរាចរណ៍ ស្លាកសញ្ញាចរាចរណ៍។ ក្រៅពីនេះ សេចក្តីសម្រេចច្បាស់លាស់អាចធ្វើឡើងដោយផ្ទាល់មាត់ ប៉ុន្តែជាទូទៅគេប្រើសម្រាប់តែបញ្ជាទៅមន្ត្រីក្រោមឱវាទប៉ុណ្ណោះ។

ក២. សេចក្តីសម្រេចដោយតុណ្ហិភាព៖ ជាការសម្តែងឆន្ទៈដោយស្ងៀមស្ងាត់របស់រដ្ឋបាល ប៉ុន្តែអ្នកទទួលផលគតិយុត្តមិនដឹងខ្លួន។ ឧទាហរណ៍ រដ្ឋបាលមិនឆ្លើយតបទៅនឹងសំណើរបស់ពលរដ្ឋ គឺជាសេចក្តីសម្រេច ឬការសម្តែងឆន្ទៈរបស់រដ្ឋបាលដោយស្ងៀមស្ងាត់ ដែលភាពស្ងាត់ស្ងៀមនេះ អាចមានន័យជាការបដិសេធ ឬការយល់ព្រមចំពោះសំណើនោះ។ ជាក់ស្តែង អនុក្រឹត្យស្តីពីការអនុញ្ញាតឲ្យសាងសង់នៅកម្ពុជា រដ្ឋបាលត្រូវឆ្លើយតបទៅនឹងសំណើសុំសាងសង់របស់ប្រជាពលរដ្ឋក្នុងរយៈពេល៤៥ថ្ងៃ យ៉ាងយូរ បើហួសរយៈពេលនោះរដ្ឋបាលមិនឆ្លើយតប នោះច្បាប់ទទួលស្គាល់ថារដ្ឋបាលយល់ព្រមលើ

សំណើសុំសាងសង់នោះដោយស្ងៀមស្ងាត់ (គេហៅថា សេចក្តីសម្រេចយល់ព្រមដោយតុណ្ហភាព)។ ជាគោលការណ៍ទូទៅនៅក្នុងនីតិវិធីរដ្ឋបាល ប្រសិនបើរដ្ឋបាលមិនឆ្លើយតបក្នុងរយៈពេល២ខែ នោះមានន័យថា រដ្ឋបាលយល់ព្រមដោយស្ងៀមស្ងាត់ជាស្វ័យប្រវត្ត លើកលែងតែមានច្បាប់កំណត់ផ្ទុយពីនេះ។

- សេចក្តីសម្រេចបដិសេធដោយតុណ្ហភាព
- សេចក្តីសម្រេចយល់ព្រមដោយតុណ្ហភាព

ខ. កិច្ចឯកតាកាតិកម្មនៃមន្ត្រីសេចក្តីសម្រេច

ជាការរំលឹក ការជូនដំណឹង ការពន្យល់បន្ថែមទៅលើសេចក្តីសម្រេចចាស់ដែលមានស្រាប់ មានន័យថា លំដាប់គតិយុត្តមានរួចជាស្រេចហើយ។ វាមិនមែនជាការសម្តែងឆន្ទៈ ឬជាការសម្តែងឆន្ទៈតែមិនមានបំណងធ្វើឲ្យប្រែប្រួល ឬរក្សាលំដាប់គតិយុត្ត (ដូចជា សារាចរ សេចក្តីណែនាំ សេចក្តីជូនដំណឹង)។ កិច្ចឯកតាកាតិកម្មនៃមន្ត្រីសេចក្តីសម្រេច មិនអាចជាកម្មវត្ថុនៃបណ្តឹងឡើយ។ ដូចនេះ ប្រសិនបើបង្កើន គឺត្រូវបង្កើនកិច្ចឯកតាកាតិកម្មជាសេចក្តីសម្រេច។

ខ១. សារាចរ៖ ជាកិច្ចមួយដែលអាជ្ញាធរដាក់ចេញដើម្បីក្រើនរំលឹកមន្ត្រីក្រោមឱវាទ ដោយមិនសំដៅទៅលើគតិយជនឡើយ (ដូចជា ប្រជាពលរដ្ឋ)។

- សារាចរធម្មតា
- **សារាចរមានលក្ខណៈជាបទបញ្ជា (ករណីមានការបន្ថែមគំនិតថ្មី កាតព្វកិច្ច និងសិទ្ធិ) តើការបន្ថែមកាតព្វកិច្ច និងសិទ្ធិថ្មី ដែលបង្កើតឲ្យមានលក្ខណៈជាបទបញ្ជានេះ ត្រឹមត្រូវដែរ ឬទេ? ចម្លើយ៖ មិនទៀង! ប៉ុន្តែវាមិនត្រឹមត្រូវតាមនីតិវិធីឡើយ។ សារាចរប្រភេទនេះ អាចត្រឹមត្រូវប្រសិនបើអាជ្ញាធរនោះមានសមត្ថកិច្ច គ្រាន់តែថា ធាតុពិតរបស់វាគឺជាបទបញ្ជាមិនមែនជាសារាចរទៀតនោះទេ។ ប៉ុន្តែ ប្រសិនបើអាជ្ញាធរនោះគ្មានសមត្ថកិច្ច ឬការចេញសារាចរដែលមានបន្ថែម ឬបន្ថយសិទ្ធិ និងកាតព្វកិច្ចនោះ ផ្ទុយពីច្បាប់នីតិវិធីណាមួយ គេថាសារាចរនោះខុសច្បាប់ ដូចនេះ គេអាចប្តឹងទៅតុលាការដើម្បីសុំឲ្យលុបចោលសារាចរនោះ។ សិក្សាករណី៖ សារាចរណែនាំស្តីពីការដង្ហែរ និងបូជាព្រះសពព្រះបាទនរោត្តម សីហនុ។ សារាចរនេះបានបង្កើតនូវការបង្កក ឬបន្ថយសិទ្ធិ ដូចខាងក្រោម (១) ចរាចរទូទាំងប្រទេសត្រូវឈប់មួយនាទី ដែលអាចបង្កការកកស្ទះ និងគ្រោះថ្នាក់ចរាចរ ឬរាំងដល់អ្នកដំណើរជាបន្ទាន់ ដូចជាករណីដឹកអ្នកជំងឺ និង(២) ការបិទអាជីវកម្ម និងដោះស្រាយពាណិជ្ជកម្មដែលស្របច្បាប់ ដែលស្ថិតនៅតាមដងផ្លូវដង្ហែរព្រះរាជសពព្រះបរមរតនៈកោដិ នៅថ្ងៃទី០១ ខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ២០១៣។ តើសារាចរនេះ ខុសច្បាប់ដែរ ឬទេ? តើចៅក្រមត្រូវលុបសារាចរនេះ ដែរ ឬទេ? ចម្លើយ៖ ចៅក្រមត្រូវប្តឹងថ្លែងរវាងប្រយោជន៍សាធារណៈ និងផលប៉ះពាល់ដែលកើតចេញពីសារាចរខាងលើ។ ប្រយោជន៍សាធារណៈ៖ បង្ហាញពីការគោរពដល់បារមី កិត្តិសិទ្ធិ និងស្មារតីរបស់ព្រះបាទនរោត្តម សីហនុ ការឲ្យតម្លៃដល់រាជវង្ស របបរាជានិយម និងស្របតាមទឹកចិត្ត/**

ស្មារតីរបស់ប្រជាពលរដ្ឋទូទាំងប្រទេស រីឯផលប៉ះពាល់ អាជីវករខាតរកស៊ីតែមួយថ្ងៃ (១/៣៦៥) អ្នកដំណើរផ្អាកដំណើរតែមួយនាទី។ ដូចនេះ ខ្លឹមសារនៃសារាចរនេះ មិនខុសច្បាប់នោះទេ ព្រោះវាបម្រើដល់ប្រយោជន៍សាធារណៈលើសលប់ជាងការខាតបង់។

ខ២. សេចក្តីណែនាំ៖ អាចប្រើចំពោះមន្ត្រីក្រោមឱវាទ ឬតតិយជន (អាជីវករ) បាន ប៉ុន្តែជាទូទៅគេប្រើសម្រាប់ណែនាំមន្ត្រីក្រោមឱវាទប៉ុណ្ណោះ។

ខ៣. សេចក្តីជូនដំណឹង៖ អាចប្រើជាទូទៅបាន ទាំងសម្រាប់រដ្ឋបាលក្រោមឱវាទ ទាំងតតិយជន ក៏ដូចជាសាធារណៈជនទូទៅ។

ក្រៅពីសារាចរ សេចក្តីណែនាំ សេចក្តីជូនដំណឹង រដ្ឋបាលថ្នាក់លើអាចណែនាំអង្គភាព និងមន្ត្រីក្រោមឱវាទតាមរយៈការណែនាំផ្ទាល់មាត់ តាមទូរស័ព្ទ ឬការកោះប្រជុំ។

ផ្នែកទី២. កិច្ចសន្យារដ្ឋបាល

ក. និយមន័យ៖ ជាកិច្ចសន្យាដែលធ្វើឡើងដែលមានភាគីមួយជារដ្ឋ។ កិច្ចសន្យាប្រភេទនេះ មានទៅតាមវិស័យ ដូចជា កិច្ចសន្យាទាក់ទងទៅនឹងវិស័យពាណិជ្ជកម្ម កិច្ចសន្យាទាក់ទងទៅនឹងការងារ។

ក១. ភាគី៖ ភាគីមួយយ៉ាងតិចជាបុគ្គលសាធារណៈ ឬបុគ្គលឯកជនដែលស្ថិតនៅក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់បុគ្គលសាធារណៈ។

- កិច្ចសន្យារវាងរដ្ឋបាល និងឯកជន ជាកិច្ចសន្យារដ្ឋបាល
- កិច្ចសន្យារវាងឯកជនដែលទទួលលទ្ធកម្មសាធារណៈ និងឯកជនដែលទទួលផ្គត់ផ្គង់ការបម្រើសេវាសាធារណៈ (ឧទាហរណ៍ អ្នកម៉ៅការរត់ទូកដំ និងក្រុមហ៊ុនផ្គត់ផ្គង់ប្រេង) ជាកិច្ចសន្យារដ្ឋបាល
- ប៉ុន្តែ កិច្ចសន្យារវាងឯកជនជាប្រតិបត្តិករផ្តល់សេវាសាធារណៈ និងអ្នកប្រើប្រាស់ គឺជាកិច្ចសន្យាឯកជន

ក២. កម្មវត្ថុ៖ កម្មវត្ថុនៃកិច្ចសន្យារដ្ឋបាល គឺបម្រើសេវាសាធារណៈ មានន័យថាជាកិច្ចសន្យាដែលទ្រទ្រង់ ឬដាក់ឱ្យដំណើរការសេវាសាធារណៈ។ កិច្ចសន្យាលទ្ធកម្មសាធារណៈទាំងអស់គឺជាកិច្ចសន្យារដ្ឋបាល។ សេវាកិច្ចសន្យារដ្ឋបាល មាន៣ គឺ ផ្គត់ផ្គង់ សេវា និងការប្រឹក្សា។

ក៣. ឧបសគ្គនៅក្រោមនីតិវិធី៖ សំដៅទៅលើខដែលនៅក្រៅក្រុមរដ្ឋប្បវេណី មានន័យថា ជាការបង្កើតសិទ្ធិដល់រដ្ឋបាល និងបន្ថយសិទ្ធិរបស់ឯកជនដែលជាភាគីហត្ថលេខី។ ក្នុងកិច្ចសន្យាឯកជន ឬកិច្ចសន្យានៅក្នុងនីតិវិធី គឺរាល់បញ្ញត្តិទាំងអស់ត្រូវមានសមាមាត្រនឹងគ្នា ដែលមិនមានវិសមភាពរវាងភាគីឡើយ។ ប៉ុន្តែ ឧបសគ្គនៅក្រោមនីតិវិធី គឺរដ្ឋបាលតែងមានអាទិភាពក្នុងកិច្ចសន្យា ដែលគេហៅថា “វិសមភាពតតិយុត្ត”។ កិច្ចសន្យារដ្ឋបាល គឺធ្វើឡើងក្នុងគោលដៅបម្រើប្រយោជន៍សាធារណៈ ដូចនេះ វាត្រូវតែជាឧបាយដែលមិនស្ថិតនៅក្រោមនីតិវិធី (ឧបសគ្គប្រមាណ៖ រវាងរដ្ឋបាល និងឯកជន) មានន័យថា សិទ្ធិរបស់រដ្ឋបាលខ្ពស់ជាងឯកជន។ ក្នុងកិច្ចសន្យាប្រភេទនេះ រដ្ឋបាលមានសិទ្ធិសម្រេចដាក់ទោសឯកជនដែលមិនគោរពកិច្ចសន្យា ដោយមិនចាំបាច់ប្រើប្រាស់យន្តការតុលាការដូចកិច្ចសន្យាឯកជននោះទេ ដូចជា

ការពិន័យជាប្រាក់ ជាដើម។ កិច្ចសន្យារដ្ឋបាល ក៏អាចធ្វើឡើងរវាងរដ្ឋបាល និងរដ្ឋបាលដែរ ដូចជា កិច្ចសន្យាផែនការរវាងឃុំ ជាមួយរាជរដ្ឋាភិបាល។

ករណីមោឃភាពជាប់ខាតនៃកិច្ចសន្យា គតិយជនណាក៏ដោយ អាចប្តឹងទៅតុលាការដើម្បីធ្វើមោឃភាពកិច្ចសន្យាបាន (មិនចាំបាច់តែភាគីនៃកិច្ចសន្យានោះទេ) ដូចជា កិច្ចសន្យាជាមួយអនីតិជន ឪពុកម្តាយ ឬអាណាព្យាបាលរបស់អនីតិជននោះអាចប្តឹងសុំមោឃភាពកិច្ចសន្យានោះបាន។

ខ. របបគតិយុត្តនៃកិច្ចសន្យា

ខ១. ការជ្រើសរើសគុកាគីចុះកិច្ចសន្យា

- អនុក្រឹត្យលេខ ៦០ អនក្រ.បក ចុះថ្ងៃទី៣១ ខែកក្កដា ឆ្នាំ១៩៩៥ ស្តីពីការគ្រប់គ្រងលទ្ធកម្មសាធារណៈ (ត្រូវបាននិរាករណ៍ដោយច្បាប់ស្តីពីលទ្ធកម្មសាធារណៈ)
- ប្រកាសក្រសួងសេដ្ឋកិច្ច និងហិរញ្ញវត្ថុ លេខ៣១៩ សហវ-ម ប្រក ចុះថ្ងៃទី៣១ ខែសីហា ឆ្នាំ ១៩៩៥ ស្តីពីការអនុវត្តវិធាន និងបទបញ្ញត្តិក្នុងការគ្រប់គ្រងលទ្ធកម្មសាធារណៈ
- ប្រកាសក្រសួងសេដ្ឋកិច្ច និងហិរញ្ញវត្ថុ លេខ ៤០១ ចុះថ្ងៃទី៣០ ខែឧសភា ឆ្នាំ២០០៦ ស្តីពីការអនុវត្តនីតិវិធីលទ្ធកម្មសាធារណៈ (រាជកិច្ច ២០០៦ លេខ៤១ ទំព័រ ៣៥៦០)។

ខ២. ការអនុវត្តកិច្ចសន្យា

a) ការអនុវត្តធម្មតា៖ សំដៅទៅលើការអនុវត្តជាប្រក្រតីទៅតាមការគ្រោងទុកក្នុងសំណេរប្រឡងនៃកិច្ចសន្យានោះ។ តើភាគីរដ្ឋអាចអនុវត្តផ្ទុយពីអ្វីដែលមានចែងក្នុងកិច្ចសន្យា ប៉ុន្តែស្របតាមច្បាប់ ឬបទបញ្ជារបស់រដ្ឋបានដែរ ឬទេ? ចម្លើយ៖ ភាគីឯកជនអាចប្តឹងទៅតុលាការ ហើយតុលាការអាចចេញសេចក្តីសម្រេចបង្ខំឲ្យរដ្ឋបាលអនុវត្តតាមកិច្ចសន្យា ពីព្រោះភាគីរដ្ឋបាលជាអ្នកសរសេរកិច្ចសន្យា ហើយជាអ្នកដឹងច្បាប់ និងបទបញ្ជារបស់រដ្ឋ ប៉ុន្តែបែរជាសរសេរកិច្ចសន្យាមួយដែលមានបញ្ញត្តិផ្ទុយពីច្បាប់របស់រដ្ឋ។ ប៉ុន្តែ ការអនុវត្តតាមកិច្ចសន្យាដែលផ្ទុយពីច្បាប់រដ្ឋនេះ អាចធ្វើឡើងចំពោះតែករណីដែលផ្ទុយពីច្បាប់ធម្មតារបស់រដ្ឋប៉ុណ្ណោះ រីឯករណីផ្ទុយច្បាប់រដ្ឋដែលទាក់ទងទៅនឹងសណ្តាប់ធ្នាប់សាធារណៈ តុលាការត្រូវតែលុបកិច្ចសន្យានោះចោល ហើយរដ្ឋបាលត្រូវតែផ្តល់សំណងរដ្ឋប្បវេណី ដល់ភាគីឯកជន។

b) ការអនុវត្តមានបញ្ហា៖

- ទ្រឹស្តីរាជស័ក្តិ៖ បញ្ហាមួយដែលកើតឡើងដោយអំពើមួយក្រៅឆន្ទៈរបស់ភាគីឯកជន តែដោយសារអំពើរបស់រដ្ឋបាល ដែលធ្វើឲ្យប៉ះពាល់ដល់លំនឹងនៃកិច្ចសន្យា (ដូចជាលំនឹងហិរញ្ញវត្ថុរបស់ឯកជន)។ ឧទាហរណ៍ រដ្ឋបាលធ្វើកិច្ចសន្យាជាមួយក្រុមហ៊ុនមួយដើម្បីផ្តល់សេវាទូរគមនាគមន៍ក្នុងរយៈពេល៥ឆ្នាំ ប៉ុន្តែការផ្តល់សេវានេះបានត្រឹមតែរយៈពេល១ឆ្នាំ ស្រាប់តែរដ្ឋបានសាងសង់ស្ថានមួយនៅក្បែរនោះ ធ្វើអ្នកឆ្លងកាត់ទូរគមនាគមន៍ទាំងនោះ បែរមកប្រើប្រាស់ស្ថានរបស់រដ្ឋ ធ្វើឲ្យក្រុមនោះខាតបង់

(បាត់បង់លំនឹងហិរញ្ញវត្ថុ)។ ករណីនេះ ភាគីឯកជនអាចប្តឹងទៅតុលាការដើម្បីឲ្យ ភាគីរដ្ឋបាលសងការខូចខាត ឬកែប្រែបញ្ញត្តិនៃកិច្ចសន្យា (ផ្នែកហិរញ្ញវត្ថុ) ឡើង វិញ ដើម្បីឲ្យមានលំនឹងកិច្ចសន្យា។ ទ្រឹស្តីរាជសក្តិនេះ សំដៅតែទៅលើអំពើដែល ធ្វើឲ្យប៉ះពាល់លំនឹងកិច្ចសន្យាដោយភាគីរដ្ឋបាលដែលជាហត្ថលេខីប៉ុណ្ណោះ

ដោយមិនគិតទៅលើអំពើដែលធ្វើឡើងដោយគ្រឹះស្ថានសាធារណៈរដ្ឋបាល (នីតិ បុគ្គល) ដទៃទៀតឡើយ។ ប៉ុន្តែ ក្រសួង/ស្ថាប័នរបស់រដ្ឋ ស្ថិតនៅក្រោមនីតិបុគ្គល តែមួយ (រដ្ឋ) ដូចនេះ គេចាត់ទុកជាភាគីហត្ថលេខីនៃកិច្ចសន្យាដូចគ្នា ។

- ទ្រឹស្តីស្ថានភាពមិនបានគិតទុក៖ សំដៅទៅលើការប្រែប្រួលស្ថានភាពហិរញ្ញវត្ថុ ធ្ងន់ធ្ងរ ដោយសារកត្តាសេដ្ឋកិច្ច ឬអតិផរណា ដែលធ្វើឲ្យអ្នកផ្គត់ផ្គង់ទំនិញ ឬសេវា មានការខាតបង់ខ្លាំង។ ករណីនេះ តាមទ្រឹស្តី គឺគេគួរអនុញ្ញាតឲ្យភាគី ចរចាគ្នា ដើម្បីរៀបចំធ្វើកិច្ចសន្យាឡើងវិញ។ (ស្ថានភាពនេះ មិនមានលក្ខណៈដូចគ្នាទៅ នឹងករណីប្រធានសក្តិនោះទេ)

ប្រធានសក្តិ៖ សំដៅទៅលើអំពើទាំងឡាយណាដែលកើតឡើងដោយក្រៅឆន្ទៈ របស់មនុស្ស (ភាគីណាមួយ) វាមានលក្ខណៈ៖ (១) ក្រៅឆន្ទៈ (២) មិនអាចដឹង មុន និង(៣) មិនអាចទប់ទល់បាន។ ករណីនេះ គ្មានភាគីណាមួយត្រូវទទួលខុស ត្រូវចំពោះការខូចខាតនោះទេ។

ប្រធានបទទី៥៖ ទំនួលខុសត្រូវរដ្ឋបាល

ជាការពិត ការអនុវត្តច្បាប់នៅកម្ពុជាមានការវិវត្តទៅមុខជាវិជ្ជមានបើប្រៀបធៀបទៅនឹងប្រវត្តិសាស្ត្ររបស់ខ្លួន។ ប៉ុន្តែទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ ក្របខ័ណ្ឌនៃការអនុវត្តច្បាប់នេះទាមទារឲ្យមានការប្រឹងប្រែងអភិវឌ្ឍខ្លួនឲ្យបានប្រសើរជាងនេះបន្ថែមទៀត។ ជាទម្លាប់របស់សង្គមខ្មែរ រដ្ឋបាលគឺជាមេ ជាម្ចាស់ និងជាអ្នកគ្រប់គ្រង។ ដូចនេះ ពលរដ្ឋ ឬវិស័យឯកជន មិនដែលហ៊ានតតាំង ឬប្តឹងរដ្ឋបាលឲ្យទទួលខុសត្រូវលើអំពើអនីត្យានក្នុងរបស់រដ្ឋបាលឡើយ²⁵។ ក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រ ស្តេចជាអាទិទេពកាន់អំណាចទាំងអស់នៅលើអាណាចក្រ ឬដែនដីដែលខ្លួនគ្រប់គ្រង។ ស្តេចជាអ្នកបញ្ជា ចាត់ចែង និងដឹកនាំគ្រប់រឿង ទាំងកិច្ចបញ្ញត្តិប្រតិបត្តិ និងវិនិច្ឆ័យក្តី ហើយទង្វើ និងសេចក្តីសម្រេចគ្រប់យ៉ាងរបស់ព្រះអង្គ គឺត្រឹមត្រូវជានិច្ច មិនដែលចេះខុស។ មានន័យថា គ្មានទេវឫធម៌នៃការទទួលខុសត្រូវរបស់រដ្ឋបាល។ កម្ពុជា ស្ថិតនៅក្នុងរបបរាជានិយមផ្តាច់ការ។ ក្រោយមក [...] សញ្ញាណនៃទំនួលខុសត្រូវរដ្ឋបាលបានចូលមកកម្ពុជានៅសម័យអាណាព្យាបាលបារាំង។ ឆ្នាំ១៩៣០ បារាំងបានបង្កើតតុលាការពិសេសមួយដើម្បីឲ្យប្រជាពលរដ្ឋប្តឹងរដ្ឋបាល ហើយការសម្រេចកំពូលចុងក្រោយគឺទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី។ តុលាការនេះ បានបញ្ចប់ទៅវិញនៅឆ្នាំ១៩៦០។ មកដល់ទសវត្សរ៍ឆ្នាំ ១៩៧០ កម្ពុជាបានធ្លាក់ក្នុងភ្លើងសង្គ្រាម។ ក្រោយមកឆ្នាំ១៩៧៩ កម្ពុជាបានទទួលឥទ្ធិពលសង្គមនិយមពីសហភាពសូវៀត ហើយសញ្ញាណនៃការទទួលខុសត្រូវរបស់រដ្ឋបាល ត្រូវបានបំភ្លេចចោល គឺគ្មានសរសេរនៅក្នុងរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ឬច្បាប់ណាមួយឡើយ។ រហូតមកដល់ឆ្នាំ១៩៩៣ (រដ្ឋធម្មនុញ្ញឆ្នាំ១៩៩៣) ទើបសញ្ញាណនៃទំនួលខុសត្រូវរដ្ឋបាល បានបង្កើតឡើងវិញ ប៉ុន្តែពុំមានភាពច្បាស់លាស់នៅឡើយទេរហូតមកដល់សព្វថ្ងៃនេះ ព្រោះគ្មានទាំងរបបគតិយុត្ត នីតិវិធី និងចៅក្រមសម្រាប់ដោះស្រាយក្នុងវិវាទរដ្ឋបាល។ ដូចនេះ កម្មវត្ថុនៃការសិក្សាលើប្រធានបទទី៥នេះ គឺផ្ដោតទៅលើទ្រឹស្តីនៃការទទួលខុសត្រូវរដ្ឋបាលសុទ្ធសាធ ដោយគ្មានការបង្ហាញពីការអនុវត្តណាមួយឡើយ ជាពិសេសករណីនៅកម្ពុជាតែម្តង។ (**សំណើ៖ សិក្សាអំពីការទទួលខុសត្រូវរបស់រដ្ឋបាលនៅអឺរ៉ុប**)

សញ្ញាណនៃការទទួលខុសត្រូវរបស់រដ្ឋនៅក្នុងប្រទេសផ្តាច់ការ ឬកុម្មុយនីស្ត គឺពុំមាននោះទេ ប៉ុន្តែនៅក្នុងប្រទេសប្រជាធិបតេយ្យ រដ្ឋទទួលខុសត្រូវចំពោះអំពើរបស់ខ្លួន ឬអំពើរបស់ភ្នាក់ងារទទួលសមត្ថកិច្ចពីរដ្ឋ ដែលសញ្ញាណនៃការទទួលខុសត្រូវនេះក៏មានកំណត់នៅក្នុងរដ្ឋធម្មនុញ្ញនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ឆ្នាំ១៩៩៣។

ប៉ុន្តែការអនុវត្តជាក់ស្តែង (ពិសេសនៅកម្ពុជា) រដ្ឋពុំសូវមានការទទួលខុសត្រូវចំពោះអំពើរបស់ខ្លួនឡើយ ដោយសារមូលហេតុសំខាន់ៗ ៣យ៉ាងដូចខាងក្រោម៖

១. ខ្វះក្រមរដ្ឋបាល និងក្រមនីតិវិធីរដ្ឋបាល
២. ប្រជាជនគ្មានទម្លាប់ប្តឹងរដ្ឋ
៣. ប្រជាជនខ្លាចអ្នកធំ ខ្លាចមន្ត្រីរាជការសាធារណៈ

²⁵ សុភាសិតខ្មែរ “ពងមាន់កុំជល់នឹងថ្ម”

ដូចនេះ ទាក់ទងទៅនឹងវិវាទ ឬកំហុសរដ្ឋបាលនៅកម្ពុជា គេឃើញមានប្រើដំណោះស្រាយក្រៅប្រព័ន្ធតុលាការ (តាមឋានានុក្រម) ដោយភាគច្រើនផ្អែកលើគោលការណ៍ឈ្នះ-ឈ្នះ។

ផ្នែកទី១. ទំនួលខុសត្រូវព្រោះមានកំហុស

ក. កំហុសបុគ្គល និងកំហុសស្ថាប័ន

កំហុសស្ថាប័ន (ឬកំហុសសេវា) ជាកំហុសអបុគ្គលដែលជាទូទៅកើតចេញពីសេចក្តីសម្រេចរដ្ឋបាល ដោយមិនអាចបន្ទោសបុគ្គលចេញសេចក្តីសម្រេចនោះទេ។ ចំណែកឯកំហុសបុគ្គល ជាកំហុសដែលកើតចេញពីបុគ្គលដោយសារការធ្វើប្រហែស ភាពទន់ខ្សោយ ឬចំណង់ខុសឆ្គង ដែលធ្វើឲ្យបាត់លក្ខណៈរដ្ឋបាល។

ក១. គោលការណ៍ទូទៅ

- បើជាកំហុសស្ថាប័ន (ឬកំហុសសេវា)៖ រដ្ឋបាលជាអ្នកទទួលខុសត្រូវ ដែលជាកម្មវត្ថុនៃការប្តឹងទៅតុលាការរដ្ឋបាល។
- បើជាកំហុសបុគ្គល៖ បុគ្គលជាអ្នកទទួលខុសត្រូវ ដែលជាកម្មវត្ថុនៃការរកឲ្យឃើញកំហុសរដ្ឋប្បវេណី ដោយតុលាការស៊ីវិល។

ក២. ការអនុវត្ត

ក្នុងការអនុវត្ត ជាទូទៅគេតែងពង្រីកការទទួលខុសត្រូវទៅលើស្ថាប័ន ដើម្បីការពារប្រយោជន៍បុគ្គល មានន័យថា កំហុសមួយត្រូវបានចាត់ទុកជាកំហុសបុគ្គល លុះត្រាតែបំពេញនូវលក្ខខណ្ឌណាមួយក្នុងចំណោម ៤ ដូចតទៅ៖ (១) ជាកំហុសធ្ងន់ធ្ងរ (២) មន្ត្រីប្រព្រឹត្តក្រៅគោលបំណងនៃមុខងាររបស់ខ្លួន (៣) កំហុសប្រព្រឹត្តដោយភ្នាក់ងាររដ្ឋដោយសារបញ្ហាផ្លូវចិត្ត ឬខួរក្បាល (អារម្មណ៍ខាងចិត្តសាស្ត្រ) ឬ (៤) អំពើប្រព្រឹត្តដើម្បីប្រយោជន៍ផ្ទាល់ខ្លួន។ សរុបមក៖ កំហុសដែលប្រព្រឹត្តដោយចេតនា និងកំហុសព្រហ្មទណ្ឌ²⁶ គឺជាកំហុសបុគ្គល រីឯកំហុសដែលប្រព្រឹត្តដោយអចេតនា ជាកំហុសស្ថាប័ន។

- ការត្រួតគ្នានៃកំហុស៖ ជនរងគ្រោះអាចប្តឹងស្ថាប័ន (រដ្ឋបាល) ទៅតុលាការរដ្ឋបាល និងប្តឹងបុគ្គលទៅតុលាការស៊ីវិល
- ការត្រួតគ្នានៃទំនួលខុសត្រូវ៖ ជនរងគ្រោះអាចប្តឹងទៅតុលាការរដ្ឋបាល ដើម្បីទារសំណងរដ្ឋបាល និងប្តឹងទៅតុលាការស៊ីវិលដើម្បីទារសំណងរដ្ឋប្បវេណី។ ការត្រួតគ្នានៃទំនួលខុសត្រូវនេះ អាចធ្វើទៅបានលុះត្រាតែរកឲ្យឃើញនូវលក្ខខណ្ឌចាំបាច់មួយ គឺ៖ សេវាបានជួយឲ្យមានការប្រព្រឹត្តកំហុសទាំងស្រុង²⁷។

²⁶ តាមក្រមព្រហ្មទណ្ឌ៖ នីតិបុគ្គលសាធារណៈ មិនមានកំហុសខាងព្រហ្មទណ្ឌដូចនីតិបុគ្គលឯកជនទេ។

²⁷ ជាចំណុចពិសេសនៅក្នុងច្បាប់រដ្ឋបាល ប៉ុន្តែជាគោលការណ៍ច្បាប់អាជ្ញាអស់ជំនុំ គឺរឿងក្តីមួយមិនអាចជំនុំជម្រះដោយតុលាការពីរផ្សេងគ្នាបានទេ។

- បណ្តឹងឧបាស្រ័យរបស់រដ្ឋបាលចំពោះភ្នាក់ងាររដ្ឋបាល៖ រដ្ឋបាលអាចប្តឹងភ្នាក់ងាររដ្ឋបាលឲ្យផ្តល់សំណងមករដ្ឋបាលវិញចំពោះការចេញសំណងរបស់រដ្ឋបាលឲ្យទៅជនរងគ្រោះដោយសារកំហុសភ្នាក់ងាររដ្ឋបាល។

តើតុលាការរដ្ឋបាល មានស្ថាប័នអយ្យការដែរ ឬទេ ?

ចម្លើយ៖ អាស្រ័យទៅតាមប្រទេសនីមួយៗ។ ប្រទេសខ្លះមានស្នងការមួយ ឬអ្នកជំនាញខាងនីតិវិធីបាល ដែលតែងតាំងដោយរាជ/រដ្ឋាភិបាល (ដូចព្រះរាជ/រដ្ឋអាជ្ញាដែរ) ប្រចាំនៅក្នុងតុលាការរដ្ឋបាល ដើម្បីចូលរួមស្តាប់ និងធ្វើសេចក្តីសន្និដ្ឋាន។

ផ្នែកទី២. ទទួលខុសត្រូវទាំងគ្នានៃកំហុស

មានន័យថា ជនរងគ្រោះ ទទួលបានសំណងដោយពុំចាំបាច់បង្ហាញកំហុស ដោយគ្រាន់តែបង្ហាញព្យសនកម្មដែលកើតឡើង។

ក. ទទួលខុសត្រូវដោយសារហានិភ័យ

ព្យសនកម្មកើតពីហានិភ័យដែលមានក្នុងសកម្មភាព និងមធ្យោបាយដែលប្រើប្រាស់ក្នុងសកម្មភាពនោះ។

ក១. ទំនាក់ទំនងរវាងអំពើរបស់វត្ថុ សកម្មភាព និងស្ថានភាពគ្រោះថ្នាក់៖ មាន៤សមត្ថកម្ម

- ព្យសនកម្មបង្កឡើងដោយសាធារណៈការចំពោះតតិយជន៖ អ្នកច្បាប់ និងតុលាការ កំណត់ថាមានសច្ចាធារណ៍កំហុស ចំពោះព្យសនកម្មទាំងឡាយណាដែលបង្កឡើងដោយសាធារណៈចំពោះតតិយជន ហើយជនរងគ្រោះត្រូវទទួលបានសំណងមិនចាំបាច់បង្ហាញថា រដ្ឋបានបង្កកំហុសអ្វីនោះទេ។ ឧទាហរណ៍ ស្ពានបាក់ធ្វើឲ្យអ្នកដំណើរគ្រោះថ្នាក់ បង្គោលភ្លើងអគ្គិសនីបាក់លើប្រជាជន ។ល។
- ព្យសនកម្មបង្កឡើងដោយវត្ថុគ្រោះថ្នាក់៖
  - (១) គ្រឿងផ្ទុះ ឬរំសេវ
  - (២) កន្លែងស្តុកអាវុធ និងម៉ាស៊ីនគ្រោះថ្នាក់ (អាវុធដែលប្រើប្រាស់ពេលបំពេញបេសកកម្ម)
  - (៣) សិល្បការដែលគ្រោះថ្នាក់អាចកំណត់ជាការទទួលខុសត្រូវរបស់រដ្ឋ៖ សិល្បការខ្លះដែលបង្កឲ្យមានគ្រោះថ្នាក់ខ្ពស់ ដូចជា បំពង់បង្ហូរឧស្ម័ន ផ្លូវដែលគ្រោះថ្នាក់បង្កាន់ដៃស្ពាន លូរ ...
  - (៤) ការប្តូរកោសិការឈាម៖ ការប្តូរកោសិការឈាម ដែលចេញពីធនាគារឈាមរបស់រដ្ឋ ហើយបង្កឲ្យមានព្យសនកម្ម (ឆ្លងមេរោគ)
- ព្យសនកម្មដែលបង្កឡើងដោយសកម្មភាព ឬវិធីសាស្ត្រគ្រោះថ្នាក់៖ ឧទាហរណ៍ អ្នកជម្ងឺសរសៃប្រសាទ ដេកពេទ្យរដ្ឋ ហើយបានលួចចេញមកខាងក្រៅ បង្កឲ្យមានព្យសនកម្មផ្សេងៗ ដូចជា ដេញវាយគេ ដុតផ្ទះគេ ... សកម្មភាពនេះ រដ្ឋត្រូវទទួលខុសត្រូវ។ ឧទាហរណ៍ មន្ទីរពេទ្យរដ្ឋ បាន

ចាក់ថ្នាំសន្លប់ជូនអ្នកជម្ងឺ ប៉ុន្តែបានធ្វើឲ្យគាត់ស្លាប់តែម្តង នោះរដ្ឋក៏ត្រូវទទួលខុសត្រូវដែរ។ ព្យសនកម្មបង្កឡើងដោយបាតុកម្ម៖ រាល់ព្យសនកម្មទាំងឡាយណាដែលបង្កឡើងដោយសកម្មភាពបាតុកម្ម ទោះធ្វើឡើងដោយបាតុករក្តី ឬដោយនគរបាលដែលការពារនៅទីនោះក្តី គឺរដ្ឋត្រូវទទួលខុសត្រូវ ចំពោះជនរងគ្រោះគ្រប់ប្រភេទទាំងអស់ (ទោះជនរងគ្រោះជាអ្នកដំណើរឆ្លងកាត់ទីកន្លែងបាតុកម្ម អ្នកលក់ក្បែរបាតុកម្ម បាតុករ ឬសាធារណៈជនទូទៅ)។

- ព្យសនកម្មបង្កដោយស្ថានភាពគ្រោះថ្នាក់៖ ឧទា. ឯកអគ្គរាជទូតទៅបំពេញបេសកកម្មនៅប្រទេសគ្រោះថ្នាក់ អ្នកគ្រូម្នាក់ដែលមានផ្ទៃពោះត្រូវបានបង្គាប់ឲ្យធ្វើការនៅតំបន់ដែលមានការប៉ះពាល់ដល់ទារក ...។

[កាតព្វកិច្ចមានពីរ គឺ (១) កាតព្វកិច្ចមធ្យោបាយ ដូចជា ពេទ្យ (មិនធានាលទ្ធផលថាជា ឬមិនជានោះទេ) មេធាវី (មិនធានាថាឈ្នះ ឬបាញ់ក្តីនោះទេ) ប៉ុន្តែវិជ្ជាជីវៈនេះ ត្រូវប្រើប្រាស់មធ្យោបាយឲ្យអស់លទ្ធភាព បើពុំដូច្នេះ គាត់ក៏ត្រូវទទួលខុសត្រូវចំពោះអំពើរបស់ខ្លួនដែរ និង (២) កាតព្វកិច្ចលទ្ធផល ដូចជា កិច្ចសន្យាដឹកទំនិញ គឺត្រូវតែធានាដឹកឲ្យដល់គោលដៅ ប្រសិនបើដឹកមិនដល់ទេគឺមិនទទួលបានថ្លៃឈ្នួលទេ ឬត្រូវទទួលខុសត្រូវចំពោះព្យសនកម្មដែលកើតឡើងពីការដឹកជញ្ជូនរបស់ខ្លួន ដែលធ្វើឲ្យខូចខាតទំនិញរបស់អតិថិជន]

ក២. ទំនួលខុសត្រូវផ្នែកលើគ្រោះថ្នាក់

ខ. ទំនួលខុសត្រូវដោយវិសមភាពចំពោះមុខបន្ទុកសាធារណៈ៖ ឧទា. អនុក្រឹត្យមួយចេញមកបានផ្តល់ផលប្រយោជន៍ចំពោះប្រជាពលរដ្ឋ៩៩% តែប៉ះពាល់ ឬបង្កព្យសនកម្មដែលមានលក្ខណៈជាពិសេសខ្ពស់ដល់ពលរដ្ឋ១%ទៀត ដូចនេះ រដ្ឋត្រូវទទួលខុសត្រូវចំពោះព្យសនកម្មនេះ។

ខ១. ព្យសនកម្មជាអចិន្ត្រៃយ៍នៃសាធារណៈការ៖ ដីចុះថ្លៃដោយសារសំណង់សាធារណៈថ្មី ដែលរំខានដោយសម្លេង បំពុលបរិស្ថាន ឬការបាត់សម្រស់ (នាំឲ្យហាងលក់លែងដាច់)។ លក្ខខណ្ឌនៃការខូចខាត គឺ (១) មិនធម្មតា៖ មានលក្ខណៈដាច់ដោយឡែកតែឯង (មានព្យសនកម្មតែម្នាក់ឯង) និង (២) ពិសេស។

ខ២. ព្យសនកម្មបង្កឡើងដោយច្បាប់ និងសន្និសីទអន្តរជាតិ៖ ករណីនេះមានលក្ខណៈពិសេសត្រង់ថា គេអាចប្តឹងជំទាស់ច្បាប់បាន ដែលជាគោលការណ៍ទូទៅគេមិនអាចប្តឹងជំទាស់ច្បាប់បានទេ ព្រោះវាកើតចេញពីឆន្ទៈរបស់រាស្ត្រ (តំណាងរាស្ត្រ) ដូចនេះ តុលាការមិនអាចវិនិច្ឆ័យឲ្យកែប្រែឬលុបច្បាប់នោះទេ គឺមានតែសភាទេដែលមានសិទ្ធិផ្តាច់មុខក្នុងការប្រជុំអនុម័ត ឬធ្វើវិសោធនកម្ម។ ឧទា. ច្បាប់កែប្រែទឹកដោះគេធ្វើពីទឹកដោះចៀមឲ្យធ្វើពីទឹកដោះគោវិញ នាំឲ្យចំណេញដល់ក្រុមហ៊ុនយ៉ាងច្រើនដែលផលិតទឹកដោះគេពីគោ ប៉ុន្តែបង្កការខាតបង់ចំពោះតែក្រុមហ៊ុនមួយដែលផលិតទឹកដោះគោ ពីចៀម [...]។

ខ៣. ព្យសនកម្មបង្កឡើងដោយសេចក្តីសម្រេចរដ្ឋបាលត្រឹមត្រូវ៖ ឧទា. បទបញ្ជាស្របច្បាប់ដើម្បីបិទផ្លូវក្នុងពិធីដង្ហែព្រះបរមសពព្រះបាទនរោត្តមសីហនុ ។ លក្ខខណ្ឌ៖ (១) ពិតប្រាកដ គឺមានចំណងនឹងអំពើ (២) ពិសេស គឺជាក់លាក់ចុះ ច្បាស់លាស់ និង (៣) មិនធម្មតា។

ក. សញ្ញាណនៃគ្រោះថ្នាក់

ក១. ព្យសនកម្មបង្កដោយសាធារណការ

ក២. ព្យសនកម្មបង្កដោយវត្ថុ ឬសកម្មភាពគ្រោះថ្នាក់

ក៣. ព្យសនកម្មបង្កចំពោះអ្នកស្ម័គ្រចិត្តជួយដល់រដ្ឋបាល